

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 2. Madde Rehberi

Yaşam Hakkı

31 Ağustos 2024 tarihinde güncellenmiştir.

Bu Rehber, Yazı İşleri Müdürlüğü tarafından hazırlanmıştır ve Mahkeme açısından bağlayıcı değildir.

Bu raporun tamamını ya da bir kısmını basılı veya çevrim içi (web) yayın şeklinde tercüme etmek ve/veya çoğaltmak isteyen yayıncıların veya kuruluşların, izin koşullarını bilmek amacıyla [bir tercümeyi çoğaltma veya yeniden yayımlama talebine](#) yönelik iletişim formunu doldurmaları gerekmektedir.

İçtihat rehberleri hakkında tercüme süreçleri halen devam eden belgelerle ilgili her türlü bilgi için [Tercüme süreci devam edenler](#) listesine başvurunuz.

Bu rehberin orijinal metni, İngilizce dilinde hazırlanmıştır. Rehber, zaman içerisinde düzenli olarak güncellenmiştir. En son güncelleme, 31 Ağustos 2023 tarihinde tamamlanmıştır. Şekli değişikliklere tabi tutulabilir.

Bu tercüme, Avrupa Konseyi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin onayı ile yayımlanmıştır ve sadece **Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı, İnsan Hakları Dairesi Başkanlığının** sorumluluğu altındadır.

İçtihat rehberleri, <https://ks.echr.coe.int> adresinden indirilebilir. Yayınlarla ilgili her türlü yeni bilgi için, Mahkemenin Twitter hesabına başvurunuz: https://twitter.com/ECHR_CEDH

İçindekiler Tablosu

Önsöz	4
I. Genel Değerlendirmeler.....	5
A. 2. Maddenin Yorumlanması.....	5
B. Devletin 2. Maddeden Doğan Yükümlülükleri	5
C. Başvuranın Ölümle Karşı Karşıya Geldiği Durumlarda 2. Maddenin Uygulanabilirliği	6
II. Yaşamın Korunması.....	7
A. Devletin Pozitif Yükümlülüklerinin Niteliği	7
B. Devletin Pozitif Yükümlülüklerinin Kapsamı	7
C. Bağlama Göre Yaşamın Korunması	8
1. Kişilerin Devlet Dışı Aktörler Tarafından Ölümcül Güç Kullanılmasına Karşı Korunması	8
2. Kişilerin Kendilerine Karşı Korunması	11
3. Kişilerin Ekolojik veya Endüstriyel Felaketlere Karşı Korunması	12
4. Kişilerin Sağlık Alanında Korunması	13
a. Genel Nüfus.....	13
b. Özgürlüğünden Yoksun Bırakılan Kişiler ve Devletin Sorumluluğu Altında Bulunan Savunmasız Kişiler.....	15
5. Kişilerin Kazalara Karşı Korunması	16
D. Zaman Sınırları	18
1. Yaşamın Başlangıcı	18
2. Yaşamı Sonlandırmayla İlgili Konular	20
a. Ötenazi	20
b. Hayati Fonksiyonların Desteklenmesine İlişkin Tedavilere Son Verilmesi	20
III. Yaşama Kasten Son Verilmesinin Yasaklanması.....	21
A. Ölüm Cezası.....	21
1. Sözleşme'ye Ek 6 ve 13 No.lu Protokoller Işığında Sözleşme'nin 2. Maddesinin 1. Fıkrasının Yorumlanması	21
2. Suçluların İadesi ve Sınır dışı Etme Konularında Sözleşme'nin 2. Maddesi Alanında Devletin Sorumluluğu.....	22
B. Devlet Görevlileri Tarafından Ölümcül Güce Başvurulması	22
1. Delil Unsurlarının Değerlendirilmesi	22
a. İspat Derecesi.....	23
b. İspat Yüğü.....	23
2. Devlet Görevlileri Tarafından Ölümcül Güç Kullanılmasına Karşı Kişilerin Korunması	24
a. Hukuki Çerçeve	24
b. Devlet Görevlilerinin Eğitilmesi ve Seçilmesi	24
c. Örnekler	25
3. Güç Kullanımına İzin Verilen İstisnai Durumlar	26
a. Unutulmaması Gereken Denetim Kriterleri	26
b. Genel Yaklaşım	26
i. Devlet Görevlilerinin Fiilleri.....	27
ii. Operasyonun Hazırlanması ve Denetlenmesi	27
iii. Örnekler	27
C. Özel Alanlar	29
1. Özel Yakalama Tekniklerinin Kullanımının Sebep Olduğu Ölümler.....	29
2. Tutukluluk Sırasında Meydana Gelen Ölümler	29
3. Yargısız İnfazlar	30
4. Güvenlik Operasyonu veya Askeri Operasyonlar	30
5. Kayıp Vakaları.....	31
a. Ölüm Karinesi	31
b. Varsayılan Ölüm Nedeniyle Devletin Sorumluluğu	32

c.	Devletin Yaşam Hakkını Koruma Sorumluluğu.....	33
6.	Devlet Görevlilerinin Özel Kişi Sıfatıyla İşledikleri Cinayetler	33
IV.	Usuli Yükümlülükler	34
A.	Usuli Yükümlülüklerin Kapsamı.....	34
B.	Esas Yönü ile Usul Yönü Arasındaki Bağlantı.....	35
C.	Soruşturmanın Amacı.....	35
D.	Soruşturmanın Şekli	35
E.	Denetimin Niteliği ve Derecesi.....	36
F.	Soruşturmanın Gerekliliklerine İlişkin Kriterler.....	37
1.	Bağımsızlık.....	37
2.	Yeterli Nitelik.....	38
3.	İvedilik ve Makul Özen	39
4.	Kamu Denetimi ve Yakınların Birliği	40
G.	Kovuşturma, Cezalar ve Tazminat İle İlgili Konular	41
H.	Usuli Yükümlülüğün Yeniden Doğması	43
İ.	Nefret Suçlarına Dayanan İhlaller Hakkında Soruşturma.....	43
J.	Sınır Ötesi Davalarda Usuli Yükümlülükler.....	44
K.	Silahlı Çatışma Bağlamında Usul Yükümlülükleri	45
L.	İhmalden Dolayı Meydana Gelen Ölüm veya Ağır Yaralanmalar Sebebiyle Usul Yükümlülükleri	45
1.	Genel İlkeler	46
2.	Örnekler	48
a.	Tıbbi İhmal İddiaları.....	48
b.	Kazalar	49
	Anılan Davalar Dizini	50

Önsöz

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (bundan sonra metinde “Mahkeme”, “Avrupa Mahkemesi” veya “Strazburg Mahkemesi” olarak anılacaktır) tarafından içtihatlar hakkında yayımlanan rehberler dizinin birini teşkil eden bu rehber, Mahkeme tarafından verilen başlıca karar ve hükümler hakkında hukukçuları bilgilendirme amacını taşımaktadır. Dolayısıyla bu rehberde, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (bundan sonra metinde “Sözleşme” veya “Avrupa Sözleşmesi” olarak anılacaktır) 2. maddesine ilişkin içtihatlar, incelenerek özetlenmiştir. Okuyucu bu rehberde, konu hakkında geliştirilen anahtar-ilkeleri ve bunlarla ilgili örnekleri bulacaktır.

Atıfta bulunulan içtihatlar, ilke kararları, önemli ve/veya daha önce verilmiş* kararlar arasından seçilmiştir.

Mahkemenin vermiş olduğu karar ve hükümlerde, yalnızca kendisine başvuru davalar incelenmez, aynı zamanda Sözleşme'nin normları açıklanmaya, korunmaya ve geliştirilmeye çalışılır; yine bu kararlar Devletler tarafından Sözleşmeci Taraf sıfatıyla verilen taahhütlere riayet edilmesine katkıda bulunur (*İrlanda/Birleşik Krallık*, 18 Ocak 1978, § 154, A Serisi no. 25 ve daha yakın zamanda *Jeronovičs/Letonya* [BD], no. 44898/10, § 109, 1 Aralık 2009).

Sözleşme ile oluşturulan sistem, ayrıca insan haklarının korunmasına ilişkin normları yükselterek ve bu alandaki içtihatları Sözleşme'ye Taraf Devletlerin toplumlarının tamamını kapsayacak şekilde genişleterek, kamu düzenine dâhil olan konuları, genel menfaat içerisinde inceleme amacını taşır (*Konstantin Markin/Rusya* [BD], no. 30078/06, § 89, AİHM 2012). Nitekim Mahkeme, insan hakları alanında “Avrupa kamu düzeninin, anayasal aracı olarak” Sözleşme'nin rolünün altını çizmiştir (*Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi/İrlanda* [BD], no. 45036/98, § 156, AİHM 2005-VI ve daha yakın bir tarihte verilen *N.D. ve N.T./İspanya* [BD], no. 8675/15 et 8697/15, § 110, 13 Şubat 2020).

Sözleşme'ye Ek 15 No.lu Protokol ile ikincilik ilkesi yakın zamanda Sözleşme'nin Giriş bölümüne eklenmiştir. Bu ilke uyarınca, “İnsan haklarının korunması sorumluluğu Taraf Devletler ve Mahkeme arasında paylaşılır” ve ulusal makamlar ve mahkemeler iç hukuku, Sözleşme ve Protokollerinde tanımlanan hak ve özgürlükleri tam olarak tanıyacak şekilde yorumlamalı ve uygulamalıdır (*Grzęda/Polonya* [BD], § 324).

Bu rehber, Sözleşme veya Ek Protokollerinin anılan her maddesi için, anahtar kelime referanslarını içermektedir. Her davada incelenen hukuki konular, (genel olarak) doğrudan Sözleşme ve Protokollerinin metninden alınan terimler sözlüğünden seçilen bir *anahtar kelimeler listesinde* özetlenmiştir.

Mahkeme içtihatlarına ilişkin *veri tabanı HUDOC*, anahtar kelimelerle arama yapma imkânı sunar. Anahtar kelimelerle arama yapılabilmesi, benzer bir hukuki içeriğe sahip olan belge gruplarını da bulmanıza imkân verir (Mahkeme tarafından her davada ileri sürülen gerekçe ve varılan sonuçlar, anahtar kelimelerle özetlenir). Her dava için önerilen anahtar kelimeler, belgenin sayfasında mevcuttur. Gerekli açıklamaların hepsini, *HUDOC kullanım kılavuzunda* bulabilirsiniz.

* Anılan içtihat, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin ve Komisyonunun iki resmi dilinden birinde ve/veya her ikisinde de (Fransızca ve İngilizce) olabilir. Davanın isminden sonra belirli bir ibare kullanılmadığı sürece, Mahkemenin Dairelerinden biri tarafından esasa ilişkin olarak verilen bir karara atıf yapılmaktadır. Kararlarda kullanılan “(k.k.)” ibaresi, Mahkemenin kabul edilebilirlik hakkında verdiği bir karara ve “[BD]” ibaresi ise Büyük Daire tarafından incelenen bir davaya atıfta bulunmaktadır. Bu güncellemenin yapıldığı tarihte henüz kesinleşmemiş olan Daire kararları, yıldız (*) işaretiyle belirtilmiştir.

I. Genel Değerlendirmeler

Sözleşme'nin 2. Maddesi

"1. Herkesin yaşam hakkı yasayla korunur. Yasanın ölüm cezası ile cezalandırdığı bir suçtan dolayı hakkında mahkemece hükmedilen bu cezanın infaz edilmesi dışında, hiç kimsenin yaşamına kasten son verilemez.

2. Ölüm, aşağıdaki durumlardan birinde mutlak zorunlu olanı aşmayacak bir güç kullanımı sonrasında meydana gelmişse, bu maddenin ihlaline neden olmuş sayılmaz:

- a) Bir kimsenin yasa dışı şiddete karşı korunmasının sağlanması;
- b) Bir kimsenin usulüne uygun olarak yakalanmasını gerçekleştirme veya usulüne uygun olarak tutulu bulunan bir kişinin kaçmasını önleme;
- c) Bir ayaklanma veya isyanın yasaya uygun olarak bastırılması "

HUDOC Anahtar kelimeler

Sınır dışı etme (2) – Suçluların iadesi (2) - Pozitif yükümlülükler (2)

Yaşam (2-1) – Ölüm cezası (2-1); Yasayla öngörülen (2-1); Erişilebilirlik (2-1); Öngörülebilirlik (2-1); Kötüye kullanımlara karşı güvenceler (2-1); Yetkili mahkeme (2-1) - Etkin Soruşturma (2-1)

Güç kullanımı (2-2) - Mutlak gereklilik (2-2); Yasa dışı şiddete karşı savunma (2-2); Yasaya uygun şekilde yakalama (2-2); Kaçışın engellenmesi (2-2); Bir isyanı veya ayaklanmayı bastırmak (2-2)

A. 2. Maddenin Yorumlanması

1. Mahkemenin 2. maddeyle ilgili yorumu, insanları koruma aracı olarak Sözleşme'nin konusu ve amacının, hükümlerini somut ve etkin gerekliliklere dönüştürecek şekilde anlamayı ve uygulamayı gerektirdiği hususuna dayanmalıdır (*McCann ve diğerleri/Birleşik Krallık*, 1995, § 146).

2. Sözleşme'nin 2. maddesi, Sözleşme'nin önemli maddeleri arasında yer almaktadır ve barış zamanında 15. madde uyarınca bu maddenin askıya alınmasına izin verilmez. Sözleşme'nin 2. maddesi, 3. madde ile birlikte, Avrupa Konseyini oluşturan demokratik toplumların temel değerlerinden birine yer vermektedir (*Giuliani ve Gaggio/İtalya* [BD], 2011 § 174). Bu bağlamda söz konusu maddenin katı bir şekilde yorumlanması gerekmektedir (*McCann ve diğerleri/Birleşik Krallık*, 1995, § 147).

B. Devletin 2. Maddeden Doğan Yükümlülükleri

3. Sözleşme'nin 2. maddesi, esasa ilişkin olarak iki yükümlülük içermektedir: Yaşam hakkının yasayla korunması genel yükümlülüğü ve bir istisnalar listesi ile sınırlandırılmış, kasten öldürme yasağı (*Boso/İtalya* (k.k.), 2002). Ayrıca temel niteliği bakımından, 2. madde usule ilişkin olarak, esas yönünden ihlal edildiği iddiaları hakkında etkin bir soruşturma yürütme yükümlülüğünü kapsamaktadır (*Armani Da Silva/Birleşik Krallık* [BD], 2016, § 229).

C. Başvuranın Ölümle Karşı Karşıya Geldiği Durumlarda 2. Maddenin Uygulanabilirliği

4. Mahkeme, bir ihlalden dolayı mağdur olduğunu ileri süren kişinin ölmediği durumlarda, Sözleşme'nin 2. maddesinin ileri sürülebileceğinin birçok defa altını çizmiştir. Mahkeme, özellikle kullanılan gücün derecesi, türü ve yaralanmanın niteliği gibi unsurlara bağlı olan istisnai koşullarda, Devlet görevlileri tarafından ölüme sebebiyet verilmeksizin güç kullanılmasının, söz konusu fiilin başvuranın yaşamını tehlikeye atması durumunda, başvuran hayatını kaybetmese bile Sözleşme'nin 2. maddesini ihlal edebileceğini belirtmiştir (*Makaratzis/Yunanistan* [BD], 2004, § 55, *Soare ve diğerleri/Romanya*, 2011, §§ 108-109 ve *Trévalec/Belçika*, 2011, §§ 55-61). Kişilerin Devlet görevlilerinin saldırılarına veya kötü muamelesine maruz kaldıkları bütün davalarda, şikâyetler genellikle Sözleşme'nin 3. maddesi alanında incelenecektir (*Makaratzis/Yunanistan* [BD], 2004, § 51, *İlhan/Türkiye* [BD], 2000, § 76). Başvuranların, Devlet dışı aktörler tarafından yapılan potansiyel olarak ölümcül bir saldırının ardından hayatta kalmaları durumunda, Mahkeme, Devlet görevlileri tarafından güç kullanılması durumunda uygulanan yaklaşıma benzer bir yaklaşımı benimsemektedir (*Yotova/Bulgaristan*, 2012, § 69, bkz ayrıca *Selçuk v. Türkiye*, 2024, § 73).

5. Mahkeme, ciddi hastalıklardan muzdarip olan kişilerin şikâyetlerinin, koşullar potansiyel olarak Devletin sorumluluğunu gerektirdiğinde, Sözleşme'nin 2. maddesi kapsamına girdiğine karar vermiştir (*L.C.B./Birleşik Krallık*, 1998, §§ 36-41 davası, lösemi hastası olan bir başvuranla ilgilidir; *G.N. ve diğerleri/İtalya*, 2009 davası, potansiyel olarak ölümcül bir hastalık olan hepatit hastası başvuranlarla ilgilidir; *Hristozov ve diğerleri/Bulgaristan*, 2012 davası, hastalıklarının son aşamasına gelmiş farklı türde kanser hastası olan başvuranlarla ilgilidir, *Oyal/Türkiye*, 2010 davasında, başvuran hayatını tehlikeye atan HIV virüsü taşıyıcısıdır; *Aftanache/Romanya*, 2020, § 53 davası, sağlık personelinin tehlikeli durumdaki bir şeker hastasına olağan insülin tedavisini uygulamayı reddetmesi ile ilgilidir ve aksi yönde bir kararla ilgili olarak, *Brincat ve diğerleri/Malta*, 2014, § 84 davasında ise Mahkeme, Hükümet tarafından işletilen bir tersanenin eski çalışanları olan ve asbeste maruz kalan başvuranların sağlık durumlarında asbeste maruz kalınmasına bağlı nadir görülen bir kanser türü teşhisine yol açabilecek bir ön tanı veya herhangi bir hayati tehlike bulunmaması sebebiyle, Sözleşme'nin 2. maddesinin uygulanmayacağı kanaatine varmıştır).

6. Mahkeme ayrıca, hayatlarına yönelik ciddi bir tehdit olduğuna ikna olduğunda, böyle bir risk henüz gerçekleşmemiş olmasına rağmen hayatlarının risk altında olduğunu iddia eden kişiler tarafından 2. madde kapsamında yapılan iddiaları da esastan incelemiştir (*R.R. ve diğerleri/Macaristan*, 2012, §§ 26-32 davasında, başvuranlar tanık koruma programının dışında bırakılmalarından şikâyetçi olmuşlardır; *Makuchyan ve Minasyan/Azerbaycan ve Macaristan*, 2020, §§ 93-94 davasında bir kişi kapısını baltayla kırmaya çalışırken başvuranı öldürmekle tehdit etmiştir ve aksi yönde bir kararla ilgili olarak, *Selahattin Demirtaş/Türkiye*, 2015, §§ 30-36 davasında, başvuran bir basın makalesinin yaşamını tehlikeye attığını ileri sürmüştür).

7. Yine aynı şekilde potansiyel olarak ölümcül nitelikteki kazalara ilişkin davalarda (*Alkın/Türkiye*, 2009, § 29; *Çakmakçı/Türkiye* (k.k.), 2017, § 32; *Fergeç/Hırvatistan*, 2017, §§ 21-24; *Kotelnikov/Rusya*, 2016, § 98; *Cavit Tınarloğlu/Türkiye*, 2016, § 67 ve *Marius Alexandru et Marinela Ştefan/Romanya*, 2020, § 75), veya ekolojik felaketlere ilişkin olarak (*Kolyadenko ve diğerleri/Rusya*, § 155), Mahkeme şans eseri hayatta kalan başvuranların şikâyetlerini Sözleşme'nin 2. maddesi alanında incelemiştir. İlke olarak, bu tür durumlarda, 2. madde ya a) söz konusu faaliyetin doğası gereği tehlikeli olması ve kişilerin hayatlarını gerçek ve yakın bir riske maruz bırakması halinde ya da b) kişilerin maruz kaldığı yaralanmaların hayatlarını ciddi şekilde tehdit etmesi halinde uygulanmaktadır. Söz konusu risk veya yaralanmanın değerlendirilmesi çeşitli faktörlere bağlıdır (*Nicolae Virgiliu Tănase/Romanya* [BD], 2019, §§ 139-145).

8. *Jeanty/Belçika*, 2020, davasında, psikolojik rahatsızlıkları olan bir tutuklunun defalarca intihar etmeyi başaramaması üzerine, Mahkeme, söz konusu tedbirin tutukluyu gerçek ve yakın bir riske maruz bırakmış olması nedeniyle, maruz kaldığı yaralanmalar ciddi olmasa da, 2. maddenin somut

olayın koşullarında uygulanabilir olduğuna karar vermiştir (§ 40).

9. Ayrıca, Mahkeme yakın zamanda, ilgili kişinin doğası gereği hayatını gerçek ve yakın bir riske maruz bırakan kamusal veya özel bir faaliyet veya davranışın mağduru olduğu veya nihayetinde hayatta kalsa bile, maruz kaldığı sırada hayati tehlike arz eden yaralanmalara uğraması halinde de 2. maddenin geçerli olduğunu vurgulamıştır ([Tërshana/Arnavutluk](#), 2020, § 132, [Lapshin/Azerbaycan](#), 2021, § 71).

10. Mahkeme yakın zamanda, 2. maddenin iklim değişikliği bağlamında Devlet eylemi ve/veya eylemsizliği hakkındaki şikâyetlere uygulanabilmesi için, belirli bir başvuranın yaşamına yönelik ciddi, gerçek ve yeterince tespit edilebilir bir tehdit teşkil eden ve başvuranın öne sürdüğü zararlar maddi ve zamansal bir yakınlık taşıması gereken “gerçek ve yakın” bir yaşam riski bulunduğunun tespit edilmesi gerektiğini açıklamıştır ([Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve diğerleri/İsviçre](#), [BD], 2024, § 513).

II. Yaşamın Korunması

Sözleşme'nin 2. maddesinin 1. fıkrası

"1. Herkesin yaşam hakkı yasayla korunur. (...)"

HUDOC Anahtar kelimeler

Pozitif Yükümlülükler (2) - Yaşam (2-1)

A. Devletin Pozitif Yükümlülüklerinin Niteliği

11. Mahkeme, Sözleşme'nin 2. maddesinin 1. fıkrasının, Devlete, yalnızca kasten ve yasaya aykırı şekilde ölüme sebebiyet verilmesini engelleme yükümlülüğü getirmekle kalmayıp, aynı zamanda kendi yargı yetkisi altında bulunan kişilerin yaşamını korumaya yönelik gerekli tedbirleri alma yükümlülüğü de getirdiğini hatırlatmaktadır ([Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpeanu/Romanya](#) [BD], 2014, § 130). Genel olarak değerlendirildiğinde bu pozitif yükümlülüğün iki yönü bulunmaktadır: a) Yasal bir çerçeve oluşturma ve b) Önleyici operasyonel tedbirler alma.

B. Devletin Pozitif Yükümlülüklerinin Kapsamı

12. Mahkeme, Sözleşme'nin 2. maddesinden doğan pozitif yükümlülüğün, Devleti, kendi yargı yetkisi dahilinde bulunan kişilerin yaşamını korumak için, kamusal olsun ya da olmasın, yaşam hakkının tehlikede olabileceği her türlü faaliyet bağlamında geçerli olduğuna karar vermiştir ([Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpeanu/Romanya](#) [BD], 2014, § 130).

13. Mahkeme yine Sözleşme'nin 2. maddesinin farklı alanlarda pozitif yükümlülükler getirdiğine hükmetmiştir, örneğin:

- Sağlık alanında ([Calvelli ve Ciglio/İtalya](#) [BD], 2002; [Vo/Fransa](#) [BD], 2004);
- Özellikle endüstriyel veya ekolojik felaketlerle ilgili tehlikeli faaliyetler alanında ([Öneryıldız/Türkiye](#) [BD], 2004; [Boudaieva ve diğerleri/Rusya](#), 2008; [Kolyadenko ve diğerleri/Rusya](#), 2012; [Brincat ve diğerleri/Malta](#), 2014; [M. Özel ve diğerleri/Türkiye](#), 2015); [Durdaj ve diğerleri/Arnavutluk](#), 2023; [Erdal Muhammet Arslan ve diğerleri/Türkiye](#), 2023);
- Gemide ([Leray ve diğerleri/Fransa](#) (k.k.), 2001) veya trende meydana gelen kazalar ([Kalender/Türkiye](#), 2009), inşaat alanında ([Pereira Henriques/Lüksemburg](#), 2006), oyun alanında ([Koceski/Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti](#) (k.k.), 2013 § 26) ya da bir okulda meydana gelen kazalar ([İlbeyi Kemalolu ve Meriye Kemalolu/Türkiye](#), 2012);

- Yol güvenliği (*Rajkowska/Polonya* (k.k.), 2007; *Anna Todorova/Bulgaristan*, 2011); acil servis (*Furdík/Slovakya* (k.k.), 2008) veya derin sularda dalış operasyonları (*Vilnes ve diğerleri/Norveç*, 2013);
- Kamusal kuruluşlarda yatılı kalan ve hassas durumda olan kişilere yapılan tıbbi tedavi ve yardım (*Nencheva ve diğerleri/Bulgaristan*, 2013; *Valentin Câmpeanu adına Hukuki Kaynaklar Merkezi/Romanya* [BD], 2014; *Dumpe/Letonya* (k.k.), 2018) ;
- Devletin askeri mayınlı bir arazide (*Paşa ve Erkan Erol/Türkiye*, 2006; *Albekov ve diğerleri/Rusya*, 2008) veya patlamamış mühimmat bulunan bir atış alanında (*Oruk/Türkiye*, 2014) yeterince güvenlik önlemi almadığı ya da yaşam için tehlikeli koşullarda yaşanan bir kayıp vakasında ivedi hareket etmediği durumlarda (*Osmanoğlu/Türkiye*, 2008; *Dodov/Bulgaristan*, 2008);
- Deniz sınırlarını (*Safi ve diğerleri/Yunanistan*, 2022) veya bir nehri (*Alhowais/Macaristan*, 2023) geçmeye çalışırken boğulmakta olan göçmenleri kurtarma operasyonu bağlamında;
- askeri personele acil tıbbi yardım bağlamında (*Dimaksyan/Ermenistan*, 2023).

14. Başvuranın eşinin bir tedavi merkezinde üzerine ağaç düşmesi sonucu hayatını kaybettiği bir davada, Mahkeme, Devletin yaşam hakkını koruma yükümlülüğünün, kamusal alanlarda kişilerin güvenliğini sağlamak için makul tedbirleri almayı da kapsadığına hükmetmiştir (*Ciechońska/Polonya*, 2011, § 67).

15. Bununla birlikte, Mahkeme, Sözleşme'nin 2. maddesinin, özellikle ilgili kişinin haksız bir tehlikeye maruz kaldığı kazada belirli düzeyde sorumlu olması durumunda, yaşam hakkını ihlal etme riski taşıyan bütün yaşamsal faaliyetlerde, herkes için, mutlak bir güvenlik seviyesini güvence altına aldığı şeklinde yorumlanamayacağına birçok defa altını çizmiştir (*Molie/Romanya* (k.k.), 2009 § 44; *Koseva/Bulgaristan* (k.k.), 2010; *Gökdemir/Türkiye* (k.k.), 2015 § 17; *Çakmak/Türkiye* (k.k.), 2017).

16. Bununla birlikte, tutukluluğa özgü bağlamda, Mahkeme, özgürlüğünden mahrum bırakılan kişilerin sağlık ve iyiliğine yönelik olası riskleri en aza indirmek için yetkili makamların her durumda alması beklenen bazı temel önlemler olduğuna karar vermiştir (*Daraibou/Hırvatistan*, 2023, § 84 ve bk. ayrıca başvuranın akrabasının gözaltındayken aşırı doz uyuşturucu kullanımından ölmesi ile ilgili *Ainis ve diğerleri/İtalya*, 2023, § 58).

C. Bağlama Göre Yaşamın Korunması

17. Yukarıda da belirtildiği gibi Devletin pozitif yükümlülükleri, aşağıda örnek verildiği şekilde farklı bağlamlarda ortaya çıkmaktadır.

1. Kişilerin Devlet Dışı Aktörler Tarafından Ölümcül Güç Kullanılmasına Karşı Korunması

18. Mahkeme, Sözleşme'nin 2. maddesinin, belirli koşullarda, yaşamı risk altında olan bir bireyi başka bir bireyin suç teşkil eden eylemlerinden korumak için önleyici operasyonel tedbirler alma konusunda yetkililere pozitif bir yükümlülük yüklediğine karar vermiştir (*Osman/Birleşik Krallık*, 1998, § 115; *Branko Tomašić ve diğerleri/Hırvatistan*, 2009, § 50).

19. Bununla birlikte, modern toplumlarda polisin görevini icra etmesindeki zorluklar, insan davranışlarının öngörülemezliği ve öncelikler ve kaynaklar açısından yapılması gereken operasyonel seçimler göz önünde bulundurulduğunda, böyle bir yükümlülük, yetkililere imkânsız veya orantısız bir yük getirmeyecek şekilde yorumlanmalıdır. Buna göre, Mahkemeye göre, yaşama karşı olduğu iddia edilen her tehdit, yetkililer için, bu riskin gerçekleşmesini önlemek için operasyonel tedbirler alma yönünde bir Sözleşme yükümlülüğü doğurmayabilir (*Osman/Birleşik Krallık*, 1998, § 116; *Choreftakis ve Choreftaki/Yunanistan*, 2012, § 46).

20. Bu bağlamda Mahkeme, polis suçu engelleme ve önleme yetkilerini, Sözleşme'nin 5 ve 8. maddelerinde yer alan güvenceler de dâhil olmak üzere, suçu soruşturma ve suçluları adalete teslim etme eylemlerinin kapsamına meşru olarak sınırlamalar getiren adil yargılanma ve diğer güvencelere tam olarak saygı gösterecek şekilde kullanılmasını sağlama ihtiyacını göz önünde bulundurur (*Osman/Birleşik Krallık*, 1998, § 116).

21. Pozitif yükümlülüğün doğması için, yetkililerin, bir veya birçok kişinin yaşamının, başkası tarafından işlenen suç teşkil eden fiiller sebebiyle gerçek ve yakın bir tehdide maruz kaldığını bildiklerinin veya bilmeleri gerektiğinin ve yetkileri kapsamında, makul bir şekilde değerlendirildiğinde bu riski önlemesi beklenebilecek tedbirleri almadığı tespit edilmelidir (*Mastromatteo/İtalya* [BD], 2002, § 68; *Paul ve Audrey Edwards/Birleşik Krallık*, 2002, § 55).

22. Bu noktada Mahkeme, 2. madde kapsamında önleyici operasyonel tedbirler alma yükümlülüğünün bir sonuç değil araç yükümlülüğü olduğunu vurgulamıştır. Dolayısıyla, yetkili makamların harekete geçme yükümlülüğü doğuracak şekilde başkalarının hayatına yönelik gerçek ve yakın bir riskin varlığından haberdar olduğu ve tespit edilen riskle karşı karşıya kalındığında, riskin gerçekleşmesini önlemek için yetkileri kapsamında uygun tedbirleri aldığı durumlarda, bu tedbirlerin beklenen sonucu vermemiş olması, kendi başına bu yükümlülüğün ihlal edildiği sonucuna varılmasını haklı kılmaz. Ayrıca Mahkeme, bu bağlamda, riskin niteliği ve düzeyinin değerlendirilmesinin, riskin varlığının gerektirdiği durumlarda önleyici operasyonel tedbirler alma yükümlülüğünün ayrılmaz bir parçası olduğunu gözlemlemektedir. Dolayısıyla, Devletin 2. madde kapsamındaki bu yükümlülüğe uygunluğunun incelenmesi, hem ulusal makamlar tarafından yapılan risk değerlendirmesinin yeterliliğinin hem de harekete geçme yükümlülüğünü tetikleyen ilgili bir riskin tespit edildiği veya tespit edilmiş olması gerektiği durumlarda, alınan önleyici tedbirlerin yeterliliğinin analizini içermelidir (*Kurt/Avusturya* [BD], 2021, § 160).

23. Mahkemeye göre, bir başvuranın, yetkililerin, bildikleri veya bilmeleri gereken gerçek ve acil bir hayati riski önlemek için kendilerinden makul olarak beklenebilecek her şeyi yapmadıklarını göstermesi yeterlidir. Mahkemeye göre bu soru, ancak söz konusu davanın tüm koşulları ışığında cevaplanabilir (*Osman/Birleşik Krallık*, 1998, § 116). Ayrıca Mahkeme, geçmişe bakmanın avantajıyla olayları yeniden incelerken de dikkatli olunması gerektiğini söylemiştir. Bu, gerçek ve acil bir riskin gerçekleştiği belirli bir davanın, ilgili zamanda yetkili makamlar tarafından bilinenler açısından değerlendirilmesi gerektiği anlamına gelmektedir (*Kurt/Avusturya* [BD], 2021, § 160).

24. Mahkeme, yetkililerin ilgili zamanda hem gerçek hem de acil bir riskin varlığından haberdar olduğunu veya haberdar olması gerektiğini tespit etmezse, bu konuda önleyici operasyonel tedbirler alma yükümlülüğü doğmayacaktır (*Kurt/Avusturya* [BD], § 211; ayrıca bk. önceden sağlık sorunları olan on yaşındaki bir çocuğun öğretmenini yokluğunda sınıf arkadaşlarıyla kavga etmesi sonucu ölümü ile ilgili *Derenik Mkrtyan ve Gayane Mkrtyan/Ermenistan*, 2021, §§ 59-60; İran'da birkaç yıl önce bir fetvaya konu olan tanınmış bir yazar ve köşe yazarı, kimliği belirsiz bir saldırgan tarafından bıçaklanarak öldürüldüğü *Tagiyeva/Azərbaycan*, §§ 60-66 ve farklı bir bağlam de olsa intiharın söz konusu olduğu *Fernandes de Oliveira/Portekiz* [BD], § 131-132).

25. Mahkeme, örneğin aşağıda belirtilen alanlarda, Devletin, ölümcül bir eylemin potansiyel hedefi olarak önceden tanımlanabilen bir veya birkaç kişiyi korumak için önleyici tedbirler alma yükümlülüğü bulunduğuna hükmetmiştir:

- Bir tutuklunun öldürülmesi (*Paul ve Audrey Edwards/Birleşik Krallık*, 2002, § 57),
- Aile içi şiddet (*Branko Tomašić ve diğerleri/Hırvatistan*, 2009, §§ 52-53; *Opuz/Türkiye*, 2009, § 129; *Tkheldze/Gürcistan*, 2021, § 57; *Aet B/Gürcistan*, § 49);
- Bir ceza yargılaması sırasında tanıklardan birinin öldürülmesi (*Van Colle/Birleşik Krallık*, 2012, § 88) ;
- Bir çatışma bölgesinde adam öldürme (*Kılıç/Türkiye*, 2000, § 63 ; *Mahmut Kaya/Türkiye*, 2000, § 88);

- Bir erin askerlik hizmeti sırasında diğer bir er tarafından öldürülmesi (*Yabansu ve diğerleri/Türkiye*, 2013, § 91; bk. ayrıca *Hovhannisyan and Karapetyan/Ermenistan*, 2023).
- Bir kişinin kaçırılması (*Olewnik-Cieplińska et Olewnik/Polonya*, 2019, § 125).

26. Mahkeme ayrıca, yukarıda belirtilen ilkeleri belirli alanlarda nüfusun genel olarak korunması yükümlülüğünün bulunduğu durumlarda uygulamıştır, örneğin:

- Cezaevinden dışarı çıkmasına izin verilen veya yarı gözetim rejimine tabi olan bir tutuklunun dışarıda bulunduğu sırada cinayet işlemesi (*Mastromatteo/İtalya* [BD], 2002 § 69);
- Cinayetten mahkûm edilmiş bir kişinin şartlı tahliye sonrası cinayet işlemesi (*Choreftakis ve Choreftaki/Yunanistan*, 2012, §§ 48-49);
- Bir polis memuru tarafından görevli olmadığı sırada cinayet işlenmesi (*Gorovenky ve Bugara/Ukrayna*, 2012, § 32);
- Bir avukatın müvekkilinin akıl hastası eşi tarafından öldürülmesi (*Bljakaj ve diğerleri/Hırvatistan*, 2014, § 121);
- Teröristler tarafından çok sayıda kişinin rehine alınması durumunda işlenen cinayetler (*Tagayeva ve diğerleri/Rusya*, 2017, §§ 482-492; aksi yönde bir karar için, *Finogenov ve diğerleri/Rusya* (k.k.), 2010, § 173).
- Yüz kişinin öldüğü bir terör saldırısının ardından düzenlenen bir gösteri sırasında başvuranın yaralanması (*Selçuk/Türkiye*, 2024, §§ 96-97).

27. Yakın tarihli bir davada, yetkililer, okul cinayetlerini işlemeyen önce internette yaptığı paylaşımlar belirli tehditler içermemekle birlikte, böyle bir silaha güvenli bir şekilde sahip olabileceği konusunda şüphe uyandıran bir öğrencinin silahına önleyici olarak el koymamıştır. Mahkeme, silah kullanımının yüksek hayati risk içerdiğini ve bu nedenle Devletin bu tür silahların uygunsuz ve tehlikeli kullanımına karşı koymak ve önlemek için yeterli ve etkili bir koruma sistemi oluşturması ve bu sistemi titizlikle uygulaması gerektiğini vurgulamıştır (*Kotilainen ve Diğerleri/Finlandiya*, 2020, § 88).

28. *Ribcheva ve diğerleri/Bulgaristan*, 2021, davası, planlı bir operasyon sırasında bir kolluk görevlisinin ölümü ile ilgilidir. Mahkeme, başvuranların ailesinin bir üyesi olan polis memurunu, tehlikeli kişilerle mücadele etmekten sorumlu uzman bir memur olarak operasyona dâhil etmeye karar verdiklerinde, yetkili makamların onu böyle bir operasyonun risklerinden korumak için kendilerinden makul olarak beklenebilecek her şeyi yapma konusunda pozitif bir yükümlülüğü olduğuna karar vermiştir. Bu bağlamda, Mahkeme, yerleşik içtihatlarına dayanarak, bu pozitif yükümlülükle ilgili olarak “makul” kelimesinin (2. maddenin 1. fıkrası), “kesinlikle gerekli” olmayan (herhangi bir takdir yetkisi hariç olmak üzere, kesinlikle orantılı bir güç kullanımı) güç kullanımından kaçınmaya yönelik negatif yükümlülükte (2.maddenin 2. fıkrası) olduğu kadar katı bir şekilde anlaşılabilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Nitekim operasyonlara ilişkin söz konusu pozitif yükümlülüğün kapsamı ve içeriği, kendilerine açık olan seçenekler (öncelikler ve kaynaklar açısından) ve insan davranışının öngörülemezliği dikkate alındığında, yetkili makamlara katlanılamaz veya aşırı bir yük getirmeyecek şekilde tanımlanmalıdır (§ 165). Mahkeme, dava dosyasında yer alan bilgilere dayanarak, yetkililerin operasyonun planlanması ve yürütülmesinde hatalar yapmış olmalarına rağmen, memurun yaşamına yönelik riski en aza indirmek için attıkları adımların makul olduğunu tespit etmiştir (§ 180).

29. Başvuranların yakınının, üç yıldır fiilen ayrı yaşadığı ve dokuz aydır kendisini taciz eden kocası tarafından öldürüldüğü yakın tarihli bir aile içi şiddet davasında Mahkeme, yetkililerin, bir durum dışında, maktulün şikayetlerine derhal yanıt vermediğini ve aile içi şiddet bağlamını göz önünde bulundurarak proaktif, özerk ve kapsamlı bir risk değerlendirmesi yapmadığını tespit etmiştir. Mahkeme, yetkili makamlar böyle bir risk değerlendirmesi yapmış olsalardı, başvuranların anne ve kızının hayatına yönelik gerçek ve acil bir risk olduğunu fark edebilecekleri ve bu kadının hayatına yönelik riski önlemek için hizmetler arasında uygun koordinasyonun sağlanması da dâhil olmak üzere çeşitli önlemler alabilecekleri kanaatine varmıştır. Yetkili makamlar tarafından alınan tek önleyici

tedbir olan koruma kararlarının somut bir etkisi olmamıştır. Sonuç olarak, somut olayın koşulları dikkate alındığında, yetkili makamlar başvuranların anne ve kızının hayatını korumak için yeterli önleyici tedbirleri almamışlardır (*Y ve diğerleri/Bulgaristan*, §§ 91-110; ayrıca bk. tekrarlayan aile içi şiddete karşı yetkili makamların önleyici tedbir almamasının başvuranın eşi tarafından öldürülmeye teşebbüs edilmesine ve oğullarının öldürülmesine yol açtığı *Landi/İtalya* davası).

2. Kişilerin Kendilerine Karşı Korunması

30. Mahkeme, Sözleşme'nin 2. maddesinin, yetkililere, bazı belirli koşullarda kişilerin kendilerine karşı korunması için önleyici operasyonel tedbirler alma konusunda pozitif bir yükümlülük yükleyebileceğine karar vermiştir (*Renolde/Fransa*, 2008, § 81).

31. Özellikle gözetimdeki kişiler savunmasız durumdadır ve yetkililer bu kişileri korumakla yükümlüdür (*Keenan/Birleşik Krallık*, 2001, § 91). Yine aynı şekilde cezaevi yetkilileri de, görevlerini ilgili kişinin hak ve özgürlüklerine uygun şekilde yerine getirmelidir. Kişisel özerklik ihlal edilmeksizin kişinin kendisine zarar verme riskini azaltmak amacıyla genel tedbir ve önlemler alınabilir. Bir tutuklu bakımından daha sıkı önlemlerin alınması gerekip gerekmediği ve bunların uygulanmasının makul olup olmadığı hususu, davanın koşullarına bağlıdır (*Renolde/Fransa*, 2008, § 83).

32. Yine benzer şekilde, askerlik hizmetini yerine getiren kişilerle ilgili olarak, Mahkeme, tutuklular gibi yaşam ve hizmet koşulları askere alınanlarla aynı olan erler ve sözleşmeli askerlerin Devlet yetkililerinin münhasır kontrolü altında olduğunu ve yetkililerin onları koruma yükümlülüğü altında olduğunu vurgulamıştır (*Beker/Türkiye*, 2009, §§ 41-42; *Mosendz/Ukrayna*, 2013, § 92; *Boychenko/Rusya*, 2021, § 80).

33. Zihinsel engelliler de yine kendilerine zarar vermekten korunması gereken, özellikle savunmasız bir grup olarak değerlendirilmektedir (*Renolde/Fransa*, 2008, § 84; *S.F./İsviçre*, 2020, § 78).

34. Özellikle, yetkili makamların akıl hastalarının kendi rızalarıyla ya da rızaları olmaksızın hastaneye yatırılmış olmalarına bakılmaksızın kendilerine zarar vermelerini önlemek için makul adımlar atma konusunda genel bir yükümlülüğü vardır. Alınması gereken özel önlemler davanın özel koşullarına bağlıdır ve genellikle rıza ile hastaneye yatırılma ve rıza olmaksızın hastaneye yatırılma durumlarında farklılık gösterir. Ancak, bir mahkeme kararı uyarınca ve dolayısıyla rızaları olmaksızın hastaneye yatırılan hastalar söz konusu olduğunda, Mahkeme kendi değerlendirmesine göre daha katı bir inceleme kriteri uygulayabilir (*Fernandes de Oliveira/Portekiz* [BD], 2019, § 124).

35. Son olarak, söz konusu tehlikenin kişinin gözetiminde veya psikiyatri hastanesinde intihar gibi kendine zarar vermesinden kaynaklandığı durumlarda pozitif yükümlülüğün söz konusu olabilmesi için, yetkililerin kimliği belirli bir kişinin yaşamının gerçek ve acil şekilde tehdit edildiğini bildiklerinin veya bilmeleri gerektiğinin ve şayet öyleyse, yetkileri dâhilinde, makul olarak, bu riski şüphesiz ortadan kaldıracabilecek tedbirleri almadıklarının tespit edilmelidir (*Younger/Birleşik Krallık* (k.k.), 2003; *Fernandes de Oliveira/Portekiz* [BD], 2019, § 110).

36. Yetkili makamların, yeterli önleyici tedbirler alma yükümlülüğünü devreye sokan, belirli bir bireyin hayatına yönelik gerçek ve acil bir risk olduğunu bilip bilmediğini veya bilmesi gerekip gerekmediğini belirlemek için Mahkeme, özellikle i. ruhsal bozukluk geçmişi; ii. ruhsal durumun ciddiyeti; iii. önceki intihar girişimleri veya kendine zarar verme girişimleri; iv. intihar düşünceleri veya tehditleri; v. fiziksel veya ruhsal sıkıntı belirtileri olmak üzere bir dizi unsuru dikkate almaktadır (*Fernandes de Oliveira/Portekiz* [BD], 2019, § 115 ve *Boychenko/Rusya*, 2021, § 80).

37. Üstelik Mahkeme, tutuklu kişilerin sağlık ve esenliğini koruma yükümlülüğünün, açıkça yakalanan ve tutuklanan kişilerin yaşamını öngörüülebilir her türlü tehlikeden koruma yükümlülüğünü de kapsadığını hatırlatmaktadır (*Eremiášová ve Pechová/Çek Cumhuriyeti* (gözden geçirme), 2013, § 117; *Keller/Rusya*, 2013, § 88).

38. Önleyici etkin tedbirler alma yükümlülüğü, esasen aşağıdaki alanlarda doğmaktadır:

- Gözaltı veya tutukluluk (*Troubnikov/Rusya*, 2005; *Akdoğan/Türkiye*, 2005; *De Donder ve De Clippel/Belçika*, 2011; *Ketreb/Fransa*, 2012; *Volk/Slovenya*, 2012; *Mitic/Sırbistan*, 2013; *Keller/Rusya*, 2013; *S.F./İsviçre*, 2020, §);
- Zorunlu askerlik hizmeti (*Kılınç ve diğerleri/Türkiye*, 2005; *Ataman/Türkiye*, 2006; *Perevedentsevy/Rusya*, 2014; *Malik Babayev/Azerbaycan*, 2017) veya sözleşmeli askerlik hizmeti (*Boychenko/Rusya*, 2021).
- Gönüllü/gönülsüz psikiyatrik tedavi (*Reynolds/Birleşik Krallık*, 2012; *Fernandes de Oliveira/Portekiz* [BD], 2019; *Hiller/Avusturya*, 2016).

39. Başvuranın eşinin, zorla sınır dışı edilmesini protesto etmek için kendisini ateşe verdiği bir davada, Mahkeme, bir kişinin Devlet görevlilerinin gözü önünde ve bilgisi dâhilinde intihar etmekle tehdit etmesi ve hatta bu tehdidin, Devlet görevlilerinin eylem veya talimatlarına karşı duygusal bir tepki olması durumunda, bu görevlilerin, çok büyük bir ciddiyetle, söz konusu tehdidi, ne kadar beklenmedik olduğuna bakılmaksızın, ilgili kişinin yaşamı için yakın bir tehlike olarak değerlendirmeleri gerektiğine hükmetmiştir. Bu tür durumlarda, Devlet görevlileri bu tür bir tehdidin yeterince önceden farkına varırlarsa, Sözleşme'nin 2. maddesi uyarınca, koşullar bakımından makul ve gerçekçi her türlü yöntemi kullanarak, bu tehdidin gerçekleşmesini engelleme pozitif yükümlülüğü ortaya çıkacaktır (*Mikayil Mammadov/Azerbaycan*, 2009, § 115).

3. Kişilerin Ekolojik veya Endüstriyel Felakete Karşı Korunması

40. Mahkeme, doğası gereği zaten tehlikeli olduğunu kabul ettiği endüstriyel faaliyetler alanında, özellikle söz konusu edilen faaliyetin özelliklerine uygun, insan yaşamı için ortaya çıkarabileceği riskle ilgili bir yasal düzenleme yapılmasına vurgu yapmaktadır. Mahkeme, bu düzenlemelerin, söz konusu ruhsatlandırılmasını, kurulmasını, işletilmesini, güvenliğini ve denetimini içermesi gerektiği ve doğasında var olan riskler nedeniyle hayatları tehlikeye girebilecek vatandaşların etkili bir şekilde korunmasını sağlamak için pratik önlemler almasını zorunlu kılması gerektiğini düşünmüştür.

41. Bu önleyici tedbirler arasında, Sözleşme organlarının içtihatlarında belirtildiği üzere, halkın bilgi edinme hakkına özel bir ağırlık verilmeli ve ilgili düzenlemelerde, söz konusu faaliyetin teknik yönleri de dikkate alınarak, ilgili süreçlerdeki eksikliklerin ve farklı düzeylerdeki sorumlular tarafından işlenen hataların tespit edilmesi için uygun usuller öngörülmelidir (*Öneriyıldız/Türkiye* [BD], 2004, § 90; *Boudaieva ve diğerleri/Rusya*, 2008, § 132; *Kolyadenko ve diğerleri/Rusya*, 2012, § 159).

42. Mahkeme özel somut tedbirlerin alınmasıyla ilgili olarak, Sözleşmeci Devletin pozitif tedbirler almasının gerekli olduğu durumlarda, bu tedbirlerin seçiminin, ilke olarak ilgili Devletin takdir yetkisinde olduğunu sıklıkla hatırlatmaktadır. Sözleşme tarafından korunan hakların güvence altına alınmasını sağlayan yöntemlerin çeşitliliği sebebiyle, ilgili Devletin iç hukuku ile öngörülen belirli bir tedbiri almaması, pozitif yükümlülüğünü başka bir şekilde yerine getirmesini engellemez. Bu bağlamda yetkili makamlara, öncelik ve kaynak anlamında yapmaları gereken işlevsel seçimler göz ardı edilerek, imkânsız ve orantısız aşırı bir yük yüklenmemelidir; Mahkemenin daha önce de belirttiği gibi, bu durum, zorlu sosyal ve teknik alanlarda Devletin sahip olması gereken geniş takdir yetkisinden kaynaklanmaktadır (*Boudaieva ve diğerleri/Rusya*, 2008, §§ 134-135; *Vilnes ve diğerleri/Norveç*, 2013, § 220; *Brincat ve diğerleri/Malta*, 2014, § 101).

43. Davalı Devletin pozitif yükümlülüğünü yerine getirip getirmediğini değerlendirirken Mahkeme, diğer unsurların yanı sıra, yetkililerin eylemlerinin veya ihmallerinin iç hukuka uygunluğunu, uygun soruşturmalar ve çalışmalar da dâhil olmak üzere iç karar alma sürecini ve özellikle Sözleşme'nin çatışan menfaatlerinin söz konusu olduğu durumlarda konunun karmaşıklığını göz önünde bulundurarak davanın özel koşullarını dikkate almalıdır. Özel koşullarda Devlete atfedilebilecek pozitif yükümlülüklerin kapsamı, tehdidin kaynağına ve risklerden birinin veya diğerinin ne ölçüde azaltılabileceğine bağlı olacaktır (*Boudaieva ve diğerleri/Rusya*, 2008, §§ 136-137; *Kolyadenko ve*

[diğerleri/Rusya](#), 2012, § 161).

44. Devlet, tehlikeli faaliyetler üstlendiğinde veya düzenlediğinde ya da bu türden faaliyetlere izin verdiğinde, riskin makul bir asgari seviyeye indirildiğini yeterli bir denetim ve kurallar sistemi yoluyla kontrol etmelidir ([Muçibabić/Sırbistan](#), 2016, § 126). Şayet bu faaliyetler her şeye rağmen bir zarara yol açıyorsa, zararın bir kişinin ihmalkâr davranışından veya talihsiz olayların art arda gelmesinden kaynaklanıp kaynaklanmadığı değil, yasal düzenlemelerde denetimin yetersiz olup olmadığına dair Devletin pozitif yükümlülüklerini ihlal edip etmediği incelenecektir ([Stoyanovi/Bulgaristan](#), 2010, § 61).

45. Devletlerin deprem gibi doğal olaylar üzerinde hiçbir kontrolü olmasa da, yine de öngörülebilir doğal risklerin önlenmesini sağlamak ve yıkıcı boyutlarını en aza indirmek için etkilerini azaltmaya yönelik tedbirler almak Devletlerin sorumluluğundadır. Bu bağlamda, bir araç yükümlülüğü olmaya devam eden önleme yükümlülüğünün kapsamı, Devletin bu tür doğal ve şiddetli olaylarla başa çıkma kapasitesini güçlendirmekten ibarettir ([Erdal Muhammet Arslan ve Diğerleri/Türkiye](#), 2023, § 128).

46. Daha detaylı bilgi [Çevreye İlişkin İçtihat Rehberinde](#) bulunabilir.

4. Kişilerin Sağlık Alanında Korunması

a. Genel Nüfus

47. Sağlık alanında pozitif yükümlülükler, Devletin, ister özel ya da kamusal olsun, hastanelerin hastaların yaşamının korunmaya yönelik uygun tedbirler almalarını zorunlu kılan düzenlemeler yapmasını gerektirir ([Calvelli ve Ciglio/İtalya](#) [BD], 2002, § 49; [Vo/Fransa](#) [BD], 2004, § 89; [Lopes de Sousa Fernandes/Portekiz](#) [BD], 2017, § 166).

48. Bu bağlamda, Devletlerin düzenleme yükümlülüğü, söz konusu düzenleyici çerçevenin etkin bir şekilde işlenmesini sağlama görevini de içeren daha geniş bir anlamda anlaşılmalıdır. Dolayısıyla düzenleyici görevler, denetim ve uygulama da dahil olmak üzere uygulamayı sağlamak için gerekli tedbirleri kapsar ([Lopes de Sousa Fernandes/Portekiz](#) [BD], 2017, § 190).

49. Bununla birlikte, Devletin yasal mevzuat oluşturma yükümlülüğünü yerine getirip getirmediğini belirlemek için, Devletin iddia edilen eksiklikleri soyut değil somut bir değerlendirmeye tabi tutup tutmadığının belirlenmesi gerekmektedir. Bu nedenle, düzenleyici çerçevenin bazı açılardan eksik olması, Sözleşme'nin 2. maddesi kapsamında bir sorunun ortaya çıkması için tek başına yeterli değildir. Yine ayrıca, bu eksikliğin hastanın zararına işlediğinin de gösterilmesi gerekir ([Lopes de Sousa Fernandes/Portekiz](#) [BD], 2017, § 188).

50. Mahkeme, tıbbi bir ihmalin tespit edildiği davalarda bile, yalnızca ilgili düzenleyici çerçevenin hastanın hayatının uygun şekilde korunmasını sağlayamaması halinde 2. maddenin esasen ihlal edildiğine karar vereceğinin altını çizmiştir ([Lopes de Sousa Fernandes/Portekiz](#) [BD], 2017, § 187). Bu bağlamda, Mahkeme, Sözleşmecinin bir Devletin sağlık çalışanları arasında yüksek mesleki standartları güvence altına almak ve hastaların yaşamlarını korumak için yeterli düzenlemeyi yaptığı durumlarda, bir sağlık çalışanının hatalı karar vermesi veya belirli bir hastanın tedavisinde sağlık çalışanları arasında koordinasyon eksikliği bulunması gibi hususların, Sözleşmecinin bir Devletin Sözleşme'nin 2. maddesi kapsamındaki yaşamı korumaya yönelik pozitif yükümlülükleri açısından hesap vermesi için tek başına yeterli sayılmayacağını değerlendirmiştir ([Powell/Birleşik Krallık](#) (k.k.), 2000; [Dodov/Bulgaristan](#), 2008, § 82; [Kudra/Hırvatistan](#), 2012 § 102; [Lopes de Sousa Fernandes/Portekiz](#) [BD], 2017, § 187).

51. Bununla birlikte, kamu sağlığı politikaları kapsamında yetkililerin eylem ve ihmallerinin, delli durumlarda, kendilerini Sözleşme'nin 2. maddesinin esas yönünden sorumlu kılacağı ([Powell/Birleşik Krallık](#)**Error! Hyperlink reference not valid.**(k.k.), 2000) ve Sözleşmecinin bir Devletin

yetkililerinin genel olarak halka sunmayı taahhüt ettikleri sağlık hizmetlerinden mahrum bırakarak bir bireyin hayatını riske attıklarının gösterilmesi halinde, Sözleşme'nin 2. maddesi açısından bir sorun ortaya çıkabileceğini göz ardı etmemiştir (*Kıbrıs/Türkiye* <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-59454>[BD], 2001, § 219; *Hristozov ve diğerleri/Bulgaristan*, 2012, <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-114492>§ 106).

52. Mahkeme, çok istisnai olan iki durumda, Devletin, sağlık hizmeti sağlayıcılarının eylem ve ihmalleri sebebiyle Sözleşme'nin 2. maddesinin esas yönünden sorumluluğun devreye girdiğini kabul etmiştir: İlk olarak; bir hastanın acil hayati tedavilere erişimi reddedilerek, hastanın yaşamının bilerek tehlikeye atılması (*Mehmet Şentürk ve Bekir Şentürk/Türkiye*, 2013) ve ikinci olarak; sağlık hizmetlerinin işleyişinde sistemsel veya yapısal bir bozukluk sebebiyle, bir hastanın acil hayati tedavilere erişim sağlayamaması, makamların bu riskten haberdar olduğu ya da haberdar olması gerektiği ve özellikle ilgili hastanın yaşamını, dolayısıyla genel olarak hastaların yaşamını tehlikeye atarak, bunun gerçekleşmesini engellemek için gerekli tedbirleri almamış olması (*Aydoğdu/Türkiye*, 2016).

53. Mahkemeye göre, acil hayati tedavilere erişimin reddedilebilmesi için aşağıdaki koşulların, tamamının yerine getirilmiş olması gerekmektedir:

- İlk olarak sağlık hizmeti sağlayıcılarının eylem ve ihmallerin, basit bir hatanın veya tıbbi bir ihmalin ötesine geçmesi gerekmektedir, bu durum, sağlık görevlilerinin bir hastanın acil tıbbi tedavilerini karşılamayı reddetmelerinin hastanın yaşamını tehlikeye attığını kesinlikle bildikleri halde, mesleki yükümlülüklerini dikkate almayarak yine de söz konusu ihtiyaçları karşılamayı reddetmeleri anlamına gelmektedir;
- İkinci olarak, söz konusu işleyiş bozukluğunun, Devlete isnat edilebilmesi için, sistemsel veya yapısal olduğunun nesnel ve gerçek anlamda tespit edilmiş olması gerekmektedir;
- Üçüncü olarak, iddia edilen işleyiş bozukluğu ile hastanın maruz kaldığı zarar arasında bir bağlantının bulunması gerekmektedir ve,
- Son olarak, bu işleyiş bozukluğunun, Devletin geniş anlamda yasal mevzuat oluşturma yükümlülüğüne riayet etmemesinden kaynaklanması gerekmektedir (*Lopes de Sousa Fernandes/Portekiz* [BD], 2017, §§ 191-196).

54. Tıbbi ihmal veya sağlık hizmetlerine erişimin reddedilmesi konularında belirli sayıda davada Mahkemeye başvurulmuştur, örneğin:

- Engelli bir çocuğa, annesinin itirazına rağmen ilaç verildiği dava (*Glass/Birleşik Krallık* (k.k.), 2003);
- Bronkopnömoni hastalığı sebebiyle yaşlı bir kadının yaşamını yitirdiği dava (*Sevim Güngör/Türkiye* (k.k.), 2009);
- Hamile bir kadının ülseratif kolit (*ulcerative colitis*) sebebiyle yaşamını yitirdiği dava (*Z/Polonya*, 2012);
- Bir hastanın, akciğerlerinde meydana gelen komplikasyonlar ve tedaviyi kabul etmemesi nedeniyle hastanede yaşamını yitirdiği dava (*Arskaya/Ukrayna*, 2013);
- Hamile bir kadının hastane masraflarını ödeyememesi sebebiyle acil olarak ameliyat edilmesinin doktorlar tarafından reddedilmesi sonucunda yaşamını yitirdiği dava (*Mehmet Şentürk ve Bekir Şentürk/Türkiye*, 2013);
- Yeni doğan bir bebeğin birçok devlet hastanesine kabul edilmemesi sonucu ambulansla yaşamını yitirdiği dava (*Asiye Genç/Türkiye*, 2015);
- Bir hastaya ilaç verilmesi sonucunda oluşan kalp krizi sebebiyle hastanın yaşamını yitirdiği dava (*Altuğ ve diğerleri/Türkiye*, 2015);
- İç hukuku ihlal edecek şekilde, başvuranın oğlunun gerekli lisans ve niteliklere sahip olmayan

doktorlar tarafından yapılan tıbbi işlemler sonucu hastanede hayatını kaybettiği dava (*Sarishvili-Bolkvadze/Gürcistan*, 2018).

55. Bazı davalarda Mahkeme, Devletin geleneksel bir tedavinin masraflarını tamamen üstlenmeyi reddetmesi sebebiyle tıbbi tedavilere erişim sağlanamamasına ilişkin şikâyetleri incelemiştir. Örneğin bakınız, *Nitecki/Polonya* (k.k.), 2002; *Pentiacova ve diğerleri/Moldova* (k.k.), 2005; *Gheorghe/Romanya* (k.k.), 2005; *Wiater/Polonya* (k.k.), 2012.

56. Hastalığın son aşamasında bulunan kanser hastalarının, izin verilmeyen bir deney ilacına erişim sağlayamadıklarından şikâyet ettikleri *Hristozov ve diğerleri/Bulgaristan*, 2012, davasında, Mahkeme, geleneksel tıbbi tedavi biçimlerinin yetersiz görüldüğü durumda, kullanımına izin verilmeyen bu ilaçlara erişimi düzenleyen mevzuatta hukuki boşluklar bulunmadığı sonucuna varmış ve Sözleşme'nin 2. maddesinin, bir hastalığın son aşamasına gelmiş hastaların, izin verilmeyen tıbbi ürünlere erişiminin herhangi bir şekilde düzenlenmesini gerektirdiği şeklinde yorumlanamayacağı kanaatine varmıştır (§ 108).

57. Başvuranların, yasal bir engel nedeniyle, ölmek üzere olan oğullarının yurt dışındaki tıbbi tedavisini karşılamak için toplanan bağışlara erişemedikleri bir durumda, Mahkeme, her hâlükârda, somut olayın özel koşulları göz önünde bulundurulduğunda, davalı Devletin yaşamın korunmasına ilişkin bu hükmün gerekliliklerini ihmal etmediği gerekçesiyle, 2. maddenin uygulanabilirliği sorusunu muğlak bırakmıştır (*Pitsiladi ve Vasilellis/Yunanistan*, §§ 54-55).

58. *Traskunova/Rusya*, 2022, davasında, başvuranın kızı, şizofreni için yeni bir ilacın iki seri klinik denemesine katılırken ölmüştür. Mahkeme, sağlıklarına yönelik risklerle karşı karşıya olan kişilerin bu riskleri değerlendirmelerini sağlayacak bilgilere erişebilmelerinin önemini vurgulamıştır. Bu bağlamda Mahkeme, Devletlerin, doktorların, planlanan bir tıbbi faaliyetin hastalarının fiziksel bütünlüğü üzerindeki öngörülebilir sonuçlarını dikkate almalarını ve bu sonuçlar hakkında hastalarını önceden bilgilendirmelerini sağlamak için gerekli düzenleyici tedbirleri alması gerektiğine karar vermiştir (§ 70). Mahkeme, zihinsel engelli kişilere daha fazla koruma sağlanması gerektiğini ve bu kişilerin klinik deneylere katılmalarının, zihinsel durumlarının özellikleri ve zaman içindeki gelişimi dikkate alınarak, özellikle sağlam güvencelerle desteklenmesi gerektiğini eklemiştir (§ 79). Mevcut davada Mahkeme, hukuki rejimin uygulanmasında eksiklikler olduğunu ve klinik deneylere katılanların bilgilendirilmiş rızalarına ilişkin güvencelere riayet edilmediğini tespit etmiştir. Mahkeme, Devletin, özellikle savunmasız olan başvuranın kızının yaşam hakkını korumada başarısız olduğu sonucuna varmıştır (§ 80).

b. Özgürlüğünden Yoksun Bırakılan Kişiler ve Devletin Sorumluluğu Altında Bulunan Savunmasız Kişiler

59. Mahkeme, ceza infaz kurumunda tutulan her kişinin, tabi tutulduğu tedbirlerin uygulama şekil ve yönteminin, tutulmanın doğasında var olan kaçınılmaz ıstırap düzeyini aşan yoğunlukta sıkıntı veya zorluklara maruz bırakmamasını sağlayacak şekilde, insan onuruna uygun tutulma koşullarına sahip olma hakkının varlığını vurgulamıştır. Mahkeme, ayrıca tutulan kişinin sağlığının yanı sıra esenliğinin de, hapis uygulamasının gerekleri bakımından uygun şekilde sağlanması gerektiğini eklemiştir (*Dzieciak/Polonya*, 2008, § 91).

60. Mahkeme, cezaevi hastanelerinde uygulanan tıbbi tedavilerin, her zaman halk için en iyi sağlık kurumlarında sunulanla aynı standartta olmayabileceğini kabul etmektedir. Bununla birlikte Devlet, tutulanlara, özellikle gerekli tıbbi tedavileri sunarak, onların sağlık ve esenliğini yeterince güvence altına almalıdır. Yetkili makamlar ayrıca, teşhislerin ve bakımın hızlı ve doğru olmasını ve tıbbi durumun gerekli kıldığı hallerde, gözetimin düzenli ve sistematik olmasını ve tutulmanın hastalıklarını iyileştirmeyi veya ağırlaşmasını önlemeyi amaçlayan kapsamlı bir tedavi stratejisi içermesini sağlamalıdır (*Pitalev/Rusya*, 2009, § 54). Fakat, Sözleşme, bir tutulmanın sağlık gerekçesiyle serbest

bırakılmasına ilişkin genel bir yükümlülük doğurduğu şeklinde yorumlanamayacaktır ([Dzieciak/Polonya](#), 2008, § 91).

61. Devletin, özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilerin esenliğinden doğrudan sorumlu olması sebebiyle, şayet bu kişilerden biri, bir sağlık sorunu yüzünden yaşamını yitirirse, Devlet tarafından bu ölümün sebepleri ve ilgiliye hayattayken yapılan tedavilerle ilgili açıklamalar yapılması gerekmektedir ([Slimani/Fransa](#), 2004, § 27; [Kats ve diğerleri/Ukrayna](#), 2008, § 104).

62. Mahkeme, örnek olarak aşağıdaki davalarda özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilere yanlış tıbbi tedavi uygulandığına hükmetmiştir:

- Yetkililer, bir mahkûmun kronik bir hastalığının bulunduğunu bilmelerine rağmen, söz konusu kişiyi uygun şekilde muayene ve tedavi etmemişlerdir; ilgili, hastaneye geç sevk edilmiş ve yapılan cerrahi müdahale yetersiz kalmıştır. Doktorların, ameliyat sonrası komplikasyonlar sebebiyle ilgilinin derhal tekrar ameliyat edilmesinin gerekli olduğunu bilmelerine rağmen, ilgilinin hastaneden ayrılmasına izin verilmiştir. Doktorlar ayrıca ameliyatıyla ilgili çok önemli detayları ve bu sebeple meydana gelen komplikasyonları ilgiliden saklamışlardır. Cezaevi sağlık personeli, müdahalenin ardından, kişinin durumunu acil bir vaka olarak değil, olağan bir hastanın durumu gibi değerlendirmiş ve bu nedenle mahkûmun yeniden ameliyat edilmesi gecikmiştir. Ayrıca cezaevi hastanesinin, geniş çaplı bir kanamayı durdurmak için gerekli donanıma sahip olmadığı tespit edilmiştir ([Tararieva/Rusya](#), 2006, §§ 88-89).
- Farklı kamu makamları arasında işbirliği ve koordinasyon eksikliğinin bulunduğu, başvuranın daha önceden planlanmış iki ameliyat için hastaneye götürülemediği, başvuranın sağlık durumu hakkında mahkemeye ivedi şekilde yeterli bilgi verilmediği, başvuranın hayatının son günlerinde doktorlar tarafından muayene edilemediği ve tutukluluk halinin kendiliğinden uzatılmasına karar verilirken ilgilinin sağlık durumunun dikkate alınmadığı tespit edilmiştir ([Dzieciak/Polonya](#), 2008, § 101);
- Çok sayıda ciddi hastalıktan muzdarip olan ve HIV virüsü taşıyan bir kişinin, tıbbi bakımdan faydalanmadığı, sağlık durumu ciddi şekilde kötüleştiğinde hastaneye sevk edilme ve acil olarak serbest bırakılma taleplerinin reddedildiği, ardından ilgilinin geç serbest bırakılması sebebiyle HIV virüsüne bağlı hastalıklar sonucunda yaşamını yitirdiği tespit edilmiştir ([Kats ve diğerleri/Ukrayna](#), 2008, §§ 105-112).
- Çok ilaca dirençli tüberküloz hastası olan birinci başvurana verilen tedavinin, teşhis ve ikinci derece ilaçlarla tedavinin gecikmesi ve sağlık personelinin hastalığının yönetiminde gerekli uzmanlığa sahip olmaması nedeniyle eksik olduğu tespit edilmiştir ([Makharadze ve Sikharulidze/Gürcistan](#), 2011, §§ 90-93).

63. Mahkeme, yerel makamların daha sonra sosyal bakım evlerinde veya hastanelerde bulunan kişilerin ölümüne yol açan kötü koşulları bilmelerine rağmen, bununla birlikte, bu kişileri makul olmayan bir şekilde tehlikeye atmaları durumunda, devletin elinde bulunan savunmasız kişilere uygulanan tıbbi tedavilerle ilgili olarak benzer bir yaklaşımı benimsemiştir (özellikle bk. zihinsel engelli olan ve HIV virüsü taşıyan Roman bir gencin, bir psikiyatri hastanesinde tıbbi tedaviler de dâhil olmak üzere, yeterli bakımın sağlanmaması nedeniyle yaşamını yitirdiği, [Legal Resources on behalf of Valentin Câmpeanu](#) [BD], 2014, §§ 131 ve 143-144 ve aksi yönde bir karar için (*a contrario*) başvuranın birçok ciddi hastalıktan mustarip olan oğluna bir sağlık bakım merkezinde uygulanan tedavilerde tıbbi hata yapıldığı iddialarıyla ilgili olan [Dumpe/Letonya](#) (k.k.), 2018, §§ 56 ve 57).

5. Kişilerin Kazalara Karşı Korunması

64. Mahkeme, 2. madde kapsamındaki pozitif yükümlülüklerin, Devletlerin kamusal alanlarda insanların güvenliğinin korunması için yasal mevzuat oluşturmasını ve bu mevzuatın etkili bir şekilde işlenmesini sağlamasını gerektirdiğine karar vermiştir ([Ciechońska/Polonya](#), 2011, § 69; [Banel/Litvanya](#), 2013, § 68).

65. Bu bağlamda, belirli durumlarda, kamuya açık yerlerde güvenliği sağlamaya yönelik politikalar çerçevesinde yetkili makamların eylem ve ihmallerinin, Sözleşme'nin 2. maddesinin esas yönü kapsamında sorumluluklarını doğurabileceği göz ardı edilemeyecektir. Bununla birlikte, bir Sözleşmeci Devletin, kamusal alanları kullananları korumak amacıyla genel bir yasal çerçeve ve farklı bağlamlara göre uyarlanmış bir mevzuat kabul ettiği durumlarda, Mahkeme, belirli bir aktörün karar hatası veya ister kamu ister özel sektörden olsun, profesyoneller arasındaki zayıf koordinasyon gibi hususların, Sözleşmeci Devleti Sözleşme'nin 2. maddesi uyarınca yaşamı korumaya yönelik pozitif yükümlülüğü açısından sorumlu kılmak için tek başına yeterli olduğunu kabul etmeyecektir (*Marius Alexandru ve Marinela Ştefan/Romanya*, 2020, § 100 ve *Smiljanić/Hrvatistan*, 2021, § 70).

66. Mahkeme, ayrıca, pozitif yükümlülüğün, özellikle insan davranışının öngörülemezliği ve öncelikler ve kaynaklar açısından yapılması gereken operasyonel seçimler göz önünde bulundurularak, yetkili makamlara aşırı bir yük getirecek şekilde yorumlanmaması gerektiğinin altını çizmiştir (*Ciechońska/Polonya*, 2011, § 64; *Marius Alexandru ve Marinela Ştefan/Romanya*, 2020, § 100).

67. Mahkeme, ayrıca, Sözleşmeci Devletlerin 2. madde kapsamındaki pozitif yükümlülüklerin yerine getirilmesi için kullanılacak araçların seçiminin ilke olarak Sözleşmeci Devletin takdir yetkisine giren bir konu olduğunu hatırlatmıştır. Sözleşme tarafından korunan hakları güvence altına almak için çeşitli yolları vardır ve ilgili Devlet iç hukukta öngörülen belirli bir tedbiri uygulamakta başarısız olsa bile, pozitif yükümlülüğünü başka yollarla yerine getirebilecektir (*Ciechońska/Polonya*, 2011, § 65; *Marius Alexandru ve Marinela Ştefan/Romanya*, 2020, § 102).

68. Nihayetinde, Devletin düzenleme vazifesini icra edip etmediği sorusu, iddia edilen eksikliklerin soyut değil somut olarak incelenmesini gerektirmektedir (*Marius Alexandru ve Marinela Ştefan/Romanya*, 2020, § 103 ve *Smiljanić/Hrvatistan*, 2021, § 72).

69. İnşaat sahalarında yürütülen faaliyetler gibi, niteliği gereği tehlikeli olması sebebiyle insan hayatı için risk oluşturabilecek faaliyetlerle ilgili olarak, Devletlerin, faaliyetin özel niteliklerine yönelik düzenlemeler de dâhil olmak üzere, bireylerin güvenliğini sağlamak için gerekli makul tedbirleri almaları gerekmektedir (*Cevrioğlu/Türkiye*, 2016, § 57, diğer atıflarla birlikte). Özellikle, gerekli güvenlik önlemlerinin alınmaması durumunda, herhangi bir inşaat sahası, özellikle de yerleşim yerindeki bir inşaat sahası, yalnızca olası risklere daha aşına olan profesyonel inşaat işçilerini değil, aynı zamanda bu risklere kolayca maruz kalabilecek çocuklar gibi savunmasız gruplar da dâhil olmak üzere, genel olarak halkı etkileyebilecek hayati tehlike arz eden kazalara yol açma potansiyeline sahiptir (*Zinatullin/Rusya*, 2020, § 28).

70. Karayolu güvenliğine ilişkin düzenleyici çerçevenin uygulanmasındaki eksiklik iddialarıyla ilgili bir davada Mahkeme, Devletin bu bağlamdaki pozitif yükümlülüklerinin, ilk olarak, kamu güvenliğini sağlamaya ve karayolu kazalarının sayısını en aza indirmeye yönelik uygun bir dizi önleyici tedbir yürürlüğe koyma ve ikinci olarak, bu tedbirlerin uygulamada etkili bir şekilde işlenmesini sağlama yükümlülüğünü gerektirdiğinin altını çizmiştir (*Smiljanić/Hrvatistan*, 2021, § 69).

71. Mahkeme, aşağıda belirtilen davalarda Devletin yaşam hakkını koruma yükümlülüğünü yerine getirmediği sonucuna varmıştır:

- Demiryolunda yaşanan bir kazada yaşamını yitiren iki kişiyle ilgili olarak *Kalender/Türkiye*, 2009, § 49;
- Başvuranların oğlunun, dışarıda oyun oynadığı sırada, balkonun bir parçasının binadan ayrılarak üzerine düşmesi sonucunda yaralanarak yaşamını yitirdiği *Banel/Litvanya*, 2013, § 69 davası;
- Başvuranların on yaşındaki oğlunun, bir şantiyede suyla dolu üzeri örtülmemiş bir çukura düşerek boğulduğu *Cevrioğlu/Türkiye*, 2016, § 72 davası; ayrıca bk. başvuranların babasının inşaat halinde terk edilmiş bir binanın asansör boşluğuna düştüğü *Binnur Uzun ve*

[diğerleri/Türkiye](#), 2017, § 49.

- Başvuranın alkollü araç kullanmayı alışkanlık haline getiren bir sürücünün neden olduğu trafik kazasında öldüğü [Smiljanić/Hrvatistan](#), 2021, § 85 davası.

72. Mahkeme, aşağıda belirtilen davalarda Devletin yaşam hakkını koruma yükümlülüğünü yerine getirmediği sonucuna varmamıştır:

- Bir iş kazasında yıkılan binanın altında kalan bir işçinin yaşamını yitirdiği [Cecilia Pereira Henriques ve diğerleri/Lüksemburg](#) (k.k.), 2003 davası;
- Dağda yapılan acil bir kurtarma operasyonu ile ilgili olarak [Furdík/Slovakya](#) (k.k.), 2008 davası;
- Bir okulun spor salonunda meydana gelen ölümcül bir kazayla ilgili olarak [Molie/Romanya](#) (k.k.), 2009, § 47;
- Sınırlanmamış bir denizde yüzen başvurana, motorlu bir geminin çarpması sonucunda başvuranın ölümcül şekilde yaralanmasıyla ilgili olarak [Cavit Tınarlıoğlu/Türkiye](#), 2016, § 107;
- Kamuya açık bir ana yolda seyir halindeyken başvuranların aracının üzerine bir ağacın düşmesi sonucu meydana gelen trafik kazasına ilişkin [Marius Alexandru ve Marinela Ştefan/Romanya](#), 2020, § 109;
- Başvuranın oğlunun, bir öğrenci geleneği ile bağlı olarak sahilde düzenlenen bir toplanma sırasında denize sürüklenerek ölmesi ile ilgili [Soares Campos/Portekiz](#), 2020, § 172;
- Başvuranın oğlunun, gaz tedarikçisinin uyarısına rağmen, yanlış monte edilmiş bir gaz kazanının yeniden kullanılması nedeniyle karbon monoksit zehirlenmesinden ölmesine ilişkin [Vardosanidze/Gürcistan](#), 2020, § 61.

D. Zaman Sınırları

1. Yaşamın Başlangıcı

73. Yaşam hakkının “genel olarak gebelikten itibaren” korunması gerektiğini bildiren [Amerika İnsan Hakları Sözleşmesi](#)'nin 4. maddesinin aksine, Sözleşme'nin 2. maddesi, yaşam hakkının zaman sınırları hakkında sessiz kalmaktadır ve özellikle Sözleşme tarafından “yaşamı” korunan “kişiyi” tanımlamamaktadır ([Vo/Fransa](#) [BD], 2004, § 75).

74. Mahkeme, yaşamın başlangıcının bilimsel ve hukuki tanımına ilişkin herhangi bir Avrupa konsensüsünün bulunmadığını göz önünde bulundurarak, yaşam hakkının ne zaman başlayacağı konusunun, Devletlerin bu alanda sahip olması gerektiğini düşündüğü takdir marjına girdiğine karar vermiştir ([Vo/Fransa](#) [BD], 2004, § 82).

75. Başvuranın tıbbi ihmal sebebiyle, tedavi amaçlı bir kürtaja maruz kaldığı [Vo/Fransa](#) [BD], 2004, davasında, Mahkeme, başvuranın hamileliğinin aniden sonlandırılmasının Sözleşme'nin 2. maddesi kapsamına girip girmediğini incelemenin gereksiz olduğuna, zira bu hükmün uygulanabilir olduğu varsayılsa bile, kamu sağlığı alanında yaşamın korunmasına ilişkin gerekliliklerin, davalı Devlet tarafından ihlal edilmediğine hükmetmiştir (§ 85; ayrıca benzer bir yaklaşım için bk. [Mehmet Şentürk ve Bekir Şentürk/Türkiye](#), 2013, § 109).

76. Başvuranın, İngiliz mevzuatının eski eşine, ikisinin ortak embriyolarının saklanması ve kullanılmasına ilişkin rızasını geri çekme yetkisi verdiği için şikâyetçi olduğu [Evans/Birleşik Krallık](#) [BD], 2007, davasında, Mahkeme, İngiliz hukukuna göre, bir embriyonun bağımsız hak ve menfaatlere sahip olmadığını ve Sözleşme'nin 2. maddesine dayanarak yaşam hakkı iddia edemeyeceğini ya da - aracı bir kişiyle- bu bağlamda hak iddia edilemeyeceğini ve bu nedenle söz konusu embriyoların 2. madde anlamında yaşam hakkına sahip olmadığını ifade etmiştir (§§ 54-56).

2. Yaşamı Sonlandırmayla İlgili Konular

a. Ötenazi

77. Mahkeme, ister üçüncü bir kişinin elinden ister bir kamu makamının yardımıyla olsun, ölüm hakkının Sözleşme'nin 2. maddesinden türetilmeyeceğine karar vermiştir.

Mahkeme, önüne gelen tüm davalarda Devletin yaşamı koruma yükümlülüğüne vurgu yapmıştır (*Pretty/Birleşik Krallık*, 2002 § 39 ve *Mortier/Belçika*, 2022, § 119). Bununla birlikte, Mahkeme ayrıca, 2. Madde kapsamında güvence altına alınan yaşam hakkının, ötanazinin şartlı olarak suç olmaktan çıkarılmasını kendiliğinden yasakladığı şeklinde yorumlanamayacağını; ancak 2. maddeyle uyumlu olması için, bu tür bir suç olmaktan çıkarma işleminin, kötüye kullanımı önlemek ve böylece yaşam hakkına saygı gösterilmesini sağlamak için yeterli ve uygun güvencelerin tesis edilmesiyle birlikte gerçekleştirilmesi gerektiğini değerlendirmiştir (*Mortier/Belçika*, 2022, §§ 138-139).

78. *Mortier/Belçika* davasında, kırk yılı aşkın bir süredir kronik depresyondan mustarip olan başvuranın annesine ötanazi uygulanmıştır. Mahkeme, Devletin başvuranın hayatını korumaya yönelik pozitif yükümlülüğüne uyup uymadığı sorusunu, aşağıdaki unsurları dikkate alarak incelemiştir: Sözleşme'nin 2. maddesinin gerekliliklerine uygun olarak ötenazi öncesi eylemlere yönelik bir yasal çerçevenin varlığı; mevcut davanın özel koşullarında bu kurallara uyulup uyulmadığı; ötanazi sonrası inceleme mekanizmasının 2. maddenin gerektirdiği tüm güvenceleri sağlayıp sağlamadığı (§ 141). Mahkeme, bu alanın karmaşıklığı ve Avrupa'da bir fikir birliği bulunmaması nedeniyle, Devletlere sınırsız olmayan bir takdir marjı tanınması gerektiğini vurgulamıştır (§ 143). Dava olaylarına ilişkin olarak, Mahkeme, ötanazi öncesindeki prosedürü düzenleyen yasal çerçeveye ilişkin olarak 2. maddenin ihlal edilmediğini (§§ 155-156) ve söz konusu eylemin bu prosedüre uygun olarak gerçekleştirildiğini tespit etmiştir (§ 165). Ancak, uzmanlaşmış inceleme kurulunun bağımsız olmaması ve ceza soruşturmasının uzunluğu göz önüne alındığında, ötenazi sonrası inceleme mekanizmasına ilişkin bir ihlal tespit etmiştir (§ 184).

b. Hayati Fonksiyonların Desteklenmesine İlişkin Tedavilere Son Verilmesi

79. Yetkililerin bir hastanın yaşamak için tamamen bağımlı olduğu yapay beslenme ve nemlendirme işleminin sonlandırmasına dair kararıyla ilgili *Lambert ve diğerleri/Fransa* [BD], 2015, davasında, Mahkeme, Devletlerin çoğunluğu buna izin veriyor gibi görünse de, Avrupa Konseyi üye Devletleri arasında yapay yaşamı sürdürme tedavisinin geri çekilmesine izin verme konusunda bir fikir birliği bulunmadığını kaydetmiştir. Bu bağlamda, tedavinin geri çekilmesine ilişkin ayrıntılı düzenlemeler ülkeden ülkeye farklılık gösterse de, karar verme sürecinde hastanın isteklerinin, bu istekler nasıl ifade edilirse edilsin, büyük önem taşıdığı konusunda bir fikir birliği olduğunu kaydetmiştir. Bu nedenle Mahkeme, yaşamın başlangıcında olduğu gibi, yaşamın sonuna ilişkin bu alanda da, Devletlere, sadece yaşamı idame ettiren yapay tedavinin geri çekilmesine izin verip vermeme ve bu geri çekmeyi düzenleyen ayrıntılı düzenlemeler konusunda değil, aynı zamanda hastaların yaşam hakkının korunması ile özel yaşamlarına ve kişisel özerkliklerine saygı gösterilmesi hakkının korunması arasında bir denge kurma yolları konusunda da bir takdir marjı tanınması gerektiği kanaatine varmıştır. Mahkeme bununla birlikte, bu takdir yetkisinin sınırsız olmadığını ve Devletin 2. madde kapsamındaki yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğini denetleme yetkisini saklı tuttuğunun altını çizmiştir (§§ 147-148).

80. Mahkeme, tıbbi tedavilerin idaresi veya sonlandırılması konusunda kendisine başvurulması durumunda, şu unsurları dikkate almaktadır: İç hukukta ve uygulamasında Sözleşme'nin 2. maddesinin gereklerine uygun düzenleyici bir çerçevenin bulunması, başvuranın daha önce ifade ettiği isteklerinin ve yakınlarının isteklerinin yanı sıra diğer sağlık personelinin görüşlerinin dikkate alınıp alınmadığı ve hastanın menfaati için alınacak en iyi karara ilişkin şüpheler olması durumunda

mahkemelere başvurma imkanı (*Gard ve diğerleri/Birleşik Krallık* (k.k.), 2017, § 83 ve *Parfitt/Birleşik Krallık* (k.k.), 2021, § 37).

III. Yaşama Kasten Son Verilmesinin Yasaklanması

A. Ölüm Cezası

Sözleşme'nin 2. maddesinin 4. fıkrası

"1. Herkesin yaşam hakkı yasayla korunur. Yasanın ölüm cezası ile cezalandırdığı bir suçtan dolayı hakkında mahkemece hükmedilen bu cezanın infaz edilmesi dışında, hiç kimsenin yaşamına kasten son verilemez."

HUDOC Anahtar kelimeler

Sınır dışı etme (2) – Suçluların iadesi (2)

Yaşam (2-1) – Ölüm cezası (2-1) ; Yasa ile korunan (2-1) ; Erişilebilirlik (2-1) ; Öngörülebilirlik (2-1) ; Aşırılıklara karşı güvence (2-1) ; Görevli mahkeme (2-1)

1. Sözleşme'ye Ek 6 ve 13 No.lu Protokoller Işığında Sözleşme'nin 2. Maddesinin 1. Fıkrasının Yorumlanması

81. Sözleşme hazırlandığında, ölüm cezasının uluslararası standartları ihlal ettiği düşünülüyordu. Bu nedenle, yaşam hakkına bir istisna getirilmiş ve 2. maddenin 1. fıkrasında "Yasanın ölüm cezası ile cezalandırdığı bir suçtan dolayı hakkında mahkemece hükmedilen bu cezanın infaz edilmesi dışında, hiç kimsenin yaşamına kasten son verilemez" hükmüne yer verilmiştir. Ancak, daha sonra Avrupa Konseyine üye devletlerde ölüm cezasının *de facto* (fiilen) ve *de jure* (hukuken) tamamen yürürlükten kaldırılması yönünde bir gelişme yaşanmıştır (*Al-Saadoon ve Mufdhi/Birleşik Krallık*, 2010, § 116).

82. "Savaş veya yakın savaş tehlikesi zamanında işlenmiş olan fiiller" haricinde ölüm cezasını kaldıran [Sözleşme'ye Ek 6 No.lu Protokol](#), 28 Nisan 1983 tarihinde imzaya açılmış ve 1 Mart 1985 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Avrupa Konseyine üye tüm devletler Sözleşme'yi imzalamış ve Rusya hariç, bütün devletler Sözleşme'yi onaylamıştır (*Al-Saadoon ve Mufdhi/Birleşik Krallık*, 2010, § 116). Ölüm cezasını her durumda kaldıran [Sözleşme'ye Ek 13 No.lu Protokol](#), 3 Mayıs 2002 tarihinde imzaya açılmış ve 1 Temmuz 2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 2010 yılında, Avrupa Konseyine üye olan bütün devletlerin ikisi hariç (Azerbaycan ve Rusya) hepsi bu Protokolü imzalamış, imzalayan devletlerin üçü hariç hepsi bunu onaylamıştır (*ibid*, § 117).¹

83. Yukarıda belirtilen rakamlar, idam cezasına ilişkin moratoryuma uyma konusundaki tutarlı Devlet uygulamaları ile birlikte, Mahkeme tarafından 2. maddenin her koşulda ölüm cezasını yasaklayacak şekilde değiştirildiğine dair güçlü göstergeler olarak görülmüştür (*Al-Saadoon ve Mufdhi/Birleşik Krallık*, 2010, § 120).

¹ Rusya Federasyonu'nun 16 Mart 2022 tarihinde Avrupa Konseyi üyeliğinin sona erdiği ve 16 Eylül 2022 tarihinde Sözleşmeye taraf olmaktan çıktığını unutulmamalıdır. Bu Rehberin en son güncellendiği tarihte, 6 No.lu Protokol için imza ve onay sayıları hâlâ doğrudur. 13 No.lu Protokol, Avrupa Konseyi'ne üye tüm Devletler tarafından imzalanmış ve biri hariç (Azerbaycan) hepsi tarafından onaylanmıştır.

2. Suçluların İadesi ve Sınır dışı Etme Konularında Sözleşme'nin 2. Maddesi Alanında Devletin Sorumluluğu

84. Sözleşme'nin 2. maddesi, ilgilinin, ölüm cezasına maruz kalma riski taşıdığına dair ciddi ve kesin gerekçeler bulunduğu, başka bir ülkeye iadesi ve sınır dışı edilmesini yasaklamaktadır (*Al Nashiri/Polonya*, 2014, § 577; *F.G./İsveç* [GC], 2016, § 110; *Al-Hawsawi/Litvanya*, 2024, § 258).

85. Daha fazla ayrıntıya, *Göç ile İlgili İçtihat Rehberi* üzerinden ulaşılabilir.

B. Devlet Görevlileri Tarafından Ölümcül Güce Başvurulması

Sözleşme'nin 2. Maddesi

"1. Herkesin yaşam hakkı yasayla korunur. (...)

2. Ölüm, aşağıdaki durumlardan birinde mutlak zorunlu olanı aşmayacak bir güç kullanımı sonrasında meydana gelmişse, bu maddenin ihlaline neden olmuş sayılmaz:

- Bir kimsenin yasa dışı şiddete karşı korunmasının sağlanması;
- Bir kimsenin usulüne uygun olarak yakalanmasını gerçekleştirme veya usulüne uygun olarak tutulu bulunan bir kişinin kaçmasını önleme;
- Bir ayaklanma veya isyanın yasaya uygun olarak bastırılması".

HUDOC Anahtar kelimeler

Yaşam (2-1) - Güç kullanımı (2-2) : Mutlak gereklilik (2-2); Yasa dışı şiddete karşı savunma (2-2); Yasaya uygun şekilde yakalama (2-2); Kaçışın engellenmesi (2-2); Bir isyanı veya ayaklanmayı bastırmak (2-2)

1. Delil Unsurlarının Değerlendirilmesi

86. Kendi usulünün ve kendi düzenlemelerinin sahibi olarak Mahkeme, dava dosyasındaki her bir unsurun yalnızca kabul edilebilirliğini ve uygunluğunu değil, aynı zamanda ispat değerini de değerlendirme konusunda tam bir özgürlüğe sahiptir. Mahkeme, Sözleşme veya uluslararası mahkemelere uygulanan genel ilkeler uyarınca, katı delil kurallarıyla bağlı değildir ve önündeki yargılamalarda delillerin kabul edilebilirliği önünde usule ilişkin hiçbir engel bulunmamaktadır (*Carter/Rusya*, 2021, § 97).

87. Bununla birlikte Mahkeme, belirli bir davanın şartları kaçınılmaz kılmadığı sürece, ilk derece mahkemesi rolü üstlenirken dikkatli olmalıdır (*McKerr/Birleşik Krallık* (k.k.), 2000). Kural olarak, yerel yargılamalar yürütüldüğünde, Mahkemenin görevi, olaylara ilişkin kendi değerlendirmesini yerel mahkemelerinkinin yerine koymak değildir; Mahkemenin görevi, önlerindeki delillere dayanarak olayları tespit etmektir (bk., daha önceki kararlar arasında, *Edwards/Birleşik Krallık*, 1992, § 34; *Klaas/Almanya*, 1993, § 29). Mahkeme, yerel mahkemelerin bulgularıyla bağlı olmamakla ve önündeki tüm materyaller ışığında kendi değerlendirmesini yapmakta özgür olmakla birlikte, normal koşullarda, yerel mahkemeler tarafından ulaşılan olgu bulgularından ayrılmasına yol açacak ikna edici unsurlara ihtiyaç duymaktadır (*Avşar/Türkiye*, 2001, § 283; *Barbu Anghelescu/Romanya*, 2004, § 52). Bu bağlamda Mahkeme, ulusal bir soruşturma sonucu elde edilen delillere ve ulusal yargılamalarda ortaya konan olgulara güvenmesinin, ulusal soruşturma sürecinin kalitesine ve söz konusu yargılamaların titizliğine ve tutarlılığına bağlı olduğunun altını çizmiştir (*Carter/Rusya*, 2021, § 98).

a. İspat Derecesi

88. Mahkeme, tarafların üzerinde anlaşamadığı olaylara ilişkin olguları tespit etme göreviyle karşı karşıya kaldığı başvurularla ilgili olarak bir dizi ilke geliştirmiştir: olgusal bulgular “makul şüphenin ötesinde” ispat standardına dayanmalıdır; bu tür bir ispat, yeterince güçlü, açık ve uyumlu çıkarımların veya benzer çürütülmemiş olgu karinelerinin bir arada bulunmasından kaynaklanabilir. Bu bağlamda, delil arama sırasında tarafların davranışları dikkate alınabilir (*Taniş ve diğerleri/Türkiye*, 2005, § 160; *Tagayeva ve diğerleri/Rusya*, 2017 ve *Kukhalashvili ve diğerleri/Gürcistan*, 2020, § 148).

b. İspat Yükü

89. Belirli bir sonuca ulaşmak için gerekli olan inanç düzeyi ve bu bağlamda, ispat yükünün dağılımı, özünde olayların özgünlüğü, ileri sürülen iddianın niteliği ve Sözleşme’de söz konusu olan hak ile bağlıdır (*Tagayeva ve diğerleri/Rusya*, 2017, § 586).

90. Söz konusu olayların, gözaltında kontrolleri altında bulunan kişilerde olduğu gibi, tamamen veya büyük ölçüde yetkililerin münhasır bilgisi dahilinde olduğu durumlarda, bu tür bir gözaltı sırasında meydana gelen yaralanmalar ve ölümlerle ilgili olarak güçlü gerçek karineleri ortaya çıkacaktır. Bu durumda, ispat yükünün, tatmin edici ve ikna edici bir açıklama sunmak üzere yetkililerin üzerinde olduğu düşünülebilir (*Salman/Türkiye* [BD], 2000, § 100).

91. Bu ilke, bir kişinin yetkililer tarafından gözaltına alındığı kanıtlanmamış olsa da, asker ya da polis tarafından resmi olarak çağrıldığı, onların kontrolü altındaki bir yere girdiği ve o zamandan beri görülmediğinin tespit edilebildiği durumlar için de geçerlidir. Bu gibi durumlarda, söz konusu yerde ne olduğuna dair makul bir açıklama yapmak ve ilgili kişinin yetkililer tarafından gözaltına alınmadığını, ancak daha sonra özgürlüğünden mahrum bırakılmadan oradan ayrıldığını göstermek Hükümetin sorumluluğundadır (*Taniş ve diğerleri/Türkiye*, 2005, § 160).

92. Aynı şekilde, silahlı çatışmalarla ilgili davalarda, Mahkeme bu ilkeyi, bireylerin Devletin yetkililerin münhasır kontrolü altındaki bölgelerinde yaralı veya ölü olarak bulunduğu veya kaybolduğu ve Devlet görevlilerinin olaya karışmış olabileceğine dair ilk bakışta kanıt bulunan durumları da kapsayacak şekilde genişletmiştir (*Akkum ve diğerleri/Türkiye*, 2005, § 211; *Aslakhanova ve diğerleri/Rusya*, 2012, § 97 ve bahsi geçen referanslar).

93. Örneğin, Rusya'nın Kuzey Kafkasya bölgesinde kaybolma iddialarıyla ilgili bir dizi davada, Mahkeme, başvuranların Devlet görevlileri tarafından kaçırıldıklarına ve dolayısıyla yetkililerin kontrolüne girdiklerine dair *prima facie* (aksi ispatlanıncaya kadar geçerli görünen) bir iddia ortaya atmalarını yeterli bulmuş ve daha sonra Hükümetin, ya münhasıran ellerinde bulunan belgeleri açıklayarak ya da söz konusu olayların nasıl meydana geldiğine dair tatmin edici ve ikna edici bir açıklama sunarak ispat yükünü yerine getirmesi gerektiğini belirtmiştir. Hükümet'in ispat yükümlülüğünü yerine getirememesi halinde, bu durum Sözleşme'nin 2. maddesinin esastan ihlalini gerektirecektir. Buna karşılık, eğer başvuranlar böyle bir delil sunamamışlarsa, ispat yükünün tersine çevrilmesi söz konusu olamayacaktır (*Estemirova/Rusya*, 2021, § 63).

94. Ayrıca, Mahkeme, Devlet makamlarına objektif olarak atfedilebilecek nedenlerden dolayı davanın kesin koşullarını tayin etmesinin imkânsız olduğu bütün davalarda, davalı Hükümetin, olayların kronolojisini tatmin edici ve ikna edici bir şekilde açıklaması ve başvuranın iddialarını çürütecek sağlam kanıtlar sunması gerektiğinin altını çizmiştir (*Mansuroğlu/Türkiye*, 2008, § 80 ve *Carter/Rusya*, 2021, § 152). Mahkeme ayrıca, davalı Hükümetin uygun belgelere sahip olduğu ve bunları sunmadığı durumlarda, başvuranların iddialarını desteklemek için gerekli kanıtları elde etmelerinin zorluklarını da dikkat çekmiştir. Yetkililerin, Mahkemenin olayları tespit etmesini sağlayacak önemli belgeleri açıklamaması veya tatmin edici ve ikna edici bir açıklama yapmaması halinde, güçlü çıkarımlarda bulunulabilir (*Varnava ve diğerleri/Türkiye* [BD], 2009, § 184).

Mahkemenin yerel soruşturma sonucunda elde edilen delillere ve yerel yargılamalarda ortaya konan olgulara güvenmesi büyük ölçüde yerel soruşturma sürecinin kalitesine, eksiksizliğine ve tutarlılığına bağlı olacaktır (*Tagayeva ve diğerleri/Rusya*, 2017, § 586 ve *Lapshin/Azərbaycan*, 2015, § 95).

95. Son olarak, aynı iddialarla ilgili olarak yerel mahkemelerde ceza davaları açıldığında, ceza hukuku sorumluluğunun devletin Sözleşme kapsamındaki sorumluluğundan farklı olduğu unutulmamalıdır. Mahkemenin görevi, ikinci durumu incelemekten ibarettir. Sözleşme açısından sorumluluk, Sözleşme'nin konusu ve amacı ışığında gereken ve uygun bir kural ya da uluslararası hukuka ilişkin bir ilkeyi dikkate alarak yorumlanması gereken, Sözleşme'nin hükümlerinden kaynaklanmaktadır. Bir Devletin Sözleşme uyarınca organlarının, temsilcilerinin ve görevlilerinin eylemlerinden doğan sorumluluğu, ulusal ceza mahkemelerinde incelenmekte olan bireysel cezai sorumluluğa ilişkin iç hukuk meseleleri ile karıştırılmamalıdır. Mahkeme, bu anlamda suçluluk veya masumiyete ilişkin herhangi bir bulguya ulaşmakla ilgilenmemektedir (*Tanlı/Türkiye*, 2001, § 111; *Giuliani ve Gaggio/İtalya* [BD], 2011, § 182).

2. Devlet Görevlileri Tarafından Ölümcül Güç Kullanılmasına Karşı Kişilerin Korunması

a. Hukuki Çerçeve

96. Devlet görevlileri tarafından güç kullanımı ile ilgili olarak, Devletin yaşam hakkını güvence altına alma konusundaki birincil görevi, özellikle, ilgili uluslararası standartlar ışığında, kolluk kuvvetlerinin güç ve ateşli silah kullanabileceği sınırlı koşulları tanımlayan uygun bir yasal ve idari çerçeve oluşturmasını gerektirir (*Giuliani ve Gaggio/İtalya* [BD], 2011, § 209; *Makaratzis/Yunanistan* [BD], 2004, §§ 57-59).

97. Sözleşme'nin 2. maddesine bağlı olan katı ölçülülük ilkesine göre, ulusal hukuki çerçeve ateşli silahların kullanılmasını, durumun dikkatli bir değerlendirmesine (*Giuliani ve Gaggio/İtalya* [BD], 2011, § 209) ve özellikle, ilgili kişi tarafından işlenen suçun niteliğine ve bu suçun oluşturduğu bir tehdidin değerlendirmesine bağlı kılmalıdır (*Natchova ve diğerleri/Bulgaristan* [BD], 2005, § 96). Buna ek olarak, polis operasyonlarını düzenleyen ulusal hukuk, keyfilğe ve gücün kötüye kullanılmasına ve hatta önlenemez kazalara karşı bile yeterli ve etkin bir güvence sağlamalıdır (*Giuliani ve Gaggio/İtalya* [BD], 2011, § 209; *Makaratzis/Yunanistan* [BD], 2004, § 58).

98. Mahkeme, “rutin polis operasyonları” ile büyük ölçekli terörle mücadele operasyonları arasında ayırım yaparak, ikinci durumda, genellikle “kişiyeye özel” müdahaleler gerektiren akut kriz durumlarında, Devletlerin koşullara uygun çözümlere güvenilebilmeleri gerektiğine karar vermiştir. Bununla birlikte, öncelikle kendilerini üçüncü tarafların yasadışı şiddetine maruz kalma tehlikesi altında bulan insanların hayatlarını korumayı amaçlayan yasal bir güvenlik operasyonunda, ölümcül güç kullanımının Sözleşme'nin 2. maddesi anlamında “mutlak gereklilik” katı kurallarına tabi olduğunun da altını çizmiştir. Bu nedenle, iç hukuk kuralları aynı ilkedен esinlenmeli ve gereksiz zarar riskini azaltma ve yersiz sonuçlar doğuran silah ve mühimmat kullanımını engellemek için açık bilgi verilmesi önem taşımaktadır (*Tagayeva ve diğerleri/Rusya*, 2017, § 595).

b. Devlet Görevlilerinin Eğitilmesi ve Seçilmesi

99. Mahkeme, kolluk kuvvetlerinin ateşli silah kullanmanın mutlak bir gereklilik olup olmadığını sadece ilgili düzenlemelerin lafzına dayanarak değil, aynı zamanda temel bir değer olarak insan hayatına saygının üstünlüğünü de göz önünde bulundurarak değerlendirecek şekilde eğitilmeleri gerektiğinin altını çizmiştir (*Natchova ve diğerleri/Bulgaristan* [BD], 2005, § 97, *Kakoulli/Türkiye*, 2005, § 110).

100. Örneğin, bir ayaklanmayı veya isyanı bastırmak için kuvvet kullanımına ilişkin davalarda, Mahkeme, kendi denetimi kapsamında, bilhassa güvenlik güçlerinin uygun bir şekilde donatılıp donatılmadıklarını (*Güleç/Türkiye*, 1998, § 71; *Şimşek ve diğerleri/Türkiye*, 2005, § 117); insan hakları ve polislikle ilgili uluslararası standartlara uymak amacıyla etkili bir eğitim alıp almadıklarını; ve ateşli silahları hangi şekilde ve hangi koşullarda kullanabilecekleri konusunda açık ve belirli talimatlar alıp almadıklarını (*ibid*, § 109) denetlemektedir. Mahkeme, özellikle, mümkün olduğunda, ateş açılmadan önce uyarı atışları yapılması gerektiğinin altını çizmiştir (*Giuliani ve Gaggio/İtalya* [BD], 2011, § 177).

101. Ayrıca, Devletlerin kolluk kuvvetleri sistemlerinde yüksek mesleki standartlar belirlemeleri ve bu kişilerin uygulanan kriterleri karşıladıklarından emin olmaları gerekmektedir. Özellikle, polis güçleri ateşli silahlarla donatılırken, sadece gerekli teknik eğitim verilmemeli, aynı zamanda bu tür ateşli silahları taşımaya izin verilen görevlilerin seçimi de özel bir incelemeye tabi tutulmalıdır (*Sašo Gorgiev/Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti*, 2012, § 51).

c. Örnekler

102. Bu ilkeleri uygulayan Mahkeme, örneğin, Bulgaristan'da polisin sözlü uyarı ve uyarı ateşi açmasına rağmen derhal teslim olmayan kaçak silahlı kuvvetler mensuplarına ateş etme izni veren yasal çerçeveyi kusurlu olarak tanımlamıştır. İlgili kişinin kolluk kuvvetleri tarafından hayatına keyfi olarak son verilmesinin önlenmesi konusunda açık bir güvence bulunmamaktaydı (*Natchova ve diğerleri/Bulgaristan* [BD], 2005, §§ 99-102).

103. Aynı şekilde, Mahkeme, Türkiye'de 1934 yılında kabul edilen ve bir polis memurunun sonuçlardan sorumlu olmaksızın ateşli silah kullanabileceği geniş yelpazeyi listeleyen yasal çerçevede eksiklikler tespit etmiştir (*Erdoğan ve diğerleri/Türkiye*, 2006, §§ 77-79). Buna karşın, Mahkeme başka bir davada, jandarmaların ateşli silah kullanabileceği durumların ayrıntılı listesini içeren bir yönetmeliğin Sözleşme'ye uygun olduğuna karar vermiştir. Söz konusu yönetmelik, ateşli silah kullanımının yalnızca son çare olarak öngörülmesi gerektiğini ve uyarı atışlarının ayak hizasına yapılan atışlardan ve serbest atışlardan önce yapılması gerektiğini belirtmiştir (*Bakan/Türkiye*, 2007, § 51).

104. Mahkeme, kırmızı ışıkta geçen başvuranın kolluk kuvvetlerinin ateş etmesi sonucu ciddi şekilde yaralandığı kaotik bir polis takibi ile ilgili olan *Makaratzis/Yunanistan* [BD], 2004, kararında, Yunanistan'ın iç hukukunun kolluk kuvvetlerine barış zamanında güç kullanımını düzenleyen açık kurallar ve kriterler sağlamadığını tespit etmiştir. Ayrıca, uygun eğitim ve talimatların yokluğunda, başvurunu kovalayan ve sonunda tutuklayan polis memurlarının daha büyük bir hareket özerkliğine sahip olmalarının ve düşünülmemiş inisiyatifler alabilmelerinin kaçınılmaz olduğunu tespit etmiştir (§ 70).

105. *Alkhatib ve diğerleri/Yunanistan*, 2024, davasında, Yunanistan'a yasa dışı yollardan girmek amacıyla diğer göçmenlerle birlikte bir teknede seyahat eden başvuranların ailesinin bir üyesi, sahil güvenlik tarafından açılan ateş sonucunda ciddi bir silah yarası almıştır. Mahkeme, bu tür durumlarda uygulanabilir yasal çerçevenin belirsizliği göz önüne alındığında, davalı Devletin deniz gözetim operasyonlarında potansiyel olarak ölümcül güç kullanımını düzenleyen yeterli bir yasal ve idari çerçeve oluşturmadığını tespit etmiştir (§§ 130-132).

106. Mahkeme, *Gorovenky ve Bugara/Ukrayna*, 2012, § 39 davasında, bir kavgaya karışan bir polis memurunun görev dışındayken hizmet silahıyla ateş açarak başvuranların yakınlarını öldürdüğü olayda, yetkililerin bir polis memuruna ateşli silah vermeden önce gerekli incelemeyi yapmadığına karar vermiştir. Ayrıca bk. *Sašo Gorgiev/Eski Yugoslavya Makedonya Cumhuriyeti*, 2012, § 52).

3. Güç Kullanımına İzin Verilen İstisnai Durumlar

107. 2. paragrafta belirtilen istisnalar, Sözleşme'nin 2. maddesinin şüphesiz kasıtlı olarak öldürme ile ilgili durumları kapsadığını, ancak maddenin tek amacının bu olmadığını göstermektedir. 2. maddenin metni bir bütün olarak okunduğunda, 2. fıkranın öncelikli olarak, kasıtlı olarak öldürmeye izin verilen tüm durumları tanımlamadığı, ancak istenmeyen bir sonuç olarak yaşamdan mahrum bırakma ile sonuçlanabilecek "güç kullanımına" izin verilen durumları tanımladığı görülmektedir. Güç kullanımı, bununla birlikte, Sözleşme'nin 2. maddesinin 2. fıkrasının a), b) veya c) bentlerinde belirtilen amaçlardan birine ulaşmak için "kesinlikle gerekli" olmalıdır (*McCann ve diğerleri/Birleşik Krallık*, 1995, § 148; *Yüksel Erdoğan ve diğerleri/Türkiye*, 2007, § 86; *Ramsahai ve diğerleri/Hollanda* [BD], 2007, § 286; *Giuliani ve Gaggio/İtalya* [BD], 2011, § 17).

a. Unutulmaması Gereken Denetim Kriterleri

108. Kural olarak, Sözleşme'nin 2. maddesinin 2. fıkrasında "kesinlikle gerekli" teriminin kullanılması, Devlet müdahalesinin Sözleşme'nin 8 ila 11. maddelerinin 2. paragrafı anlamında "demokratik bir toplumda gerekli" olup olmadığını belirlemek için normalde kullanılan daha katı ve zorlayıcı bir kriter şartının uygulanması gerektiğini belirtmektedir. Kullanılan güç, özellikle, Sözleşme'nin 2. maddesinin 2. fıkrasının a), b) ve c) bentlerinde belirtilen amaçlarla kesinlikle orantılı olmalıdır (*McCann ve diğerleri/Birleşik Krallık*, 1995, § 149).

109. Bununla birlikte Mahkeme, modern Devletlerin terörle mücadelede karşılaştıkları zorlukların ve geriye dönük analizin tehlikelerinin bilincinde olduğunun altını çizmiştir. Bu bağlamda, terörle mücadele sırasında yapılan ve doğası gereği bu tür bir denetimin dışında kalan siyasi tercihler ile yetkililerin eylemlerinin korunan haklar üzerinde doğrudan etkisi olan diğer daha operasyonel yönleri arasında ayırım yapılması gerektiğinin altını çizmiştir. Bu nedenle, 2. maddede formüle edilen mutlak gereklilik kriteri, yetkililerin durumu denetleyip denetlemediklerini ve ne ölçüde kontrol ettiklerine ve bu hassas alanda operasyonel karar alma sürecine özgü diğer ilgili kısıtlamalara bağlı olarak farklı inceleme dereceleriyle uygulanmalıdır (*Tagayeva ve diğerleri/Rusya*, 2017, § 481).

110. Mahkeme, rehine kurtarma operasyonları bağlamında, kural olarak, bu operasyonların planlanması ve yürütülmesi hakkında daha derin bir incelemeye tabi tutulabileceği kanaatindedir. Mahkeme, bu konuda, aşağıdaki faktörleri göz önünde bulundurmuştur: (i) bu operasyon kendiliğinden mi başlatıldığı yoksa yetkililerin durum ile ilgili düşünüp belirli hazırlıklar yapip yapmadıkları (ii) yetkililerin daha önce hazırlanmış, söz konusu krizle ilgili olmayan, genel bir acil durum planına dayanıp dayanmadıkları; (iii) durumun kontrol derecesinin, kurtarma çalışmalarının çoğunun yapıldığı bina dışında daha yüksek olduğu; ve (iv) tehlike daha öngörülebilir oldukça, bu tehlikeye karşı korunma yükümlülüğü daha da arttığı (*Tagayeva ve diğerleri/Rusya*, 2017, § 563).

b. Genel Yaklaşım

111. Mahkeme, bu hükmün demokratik bir toplumda taşıdığı önemi kabul ederek, ölüme sebebiyet verilen durumları bilhassa ölümcül gücün kullanıldığı durumları dikkatlice inceleyerek değerlendirmesini yapmalı ve bu yola başvuran Devletin yetkililerinin eylemlerini, aynı zamanda davanın bütün koşullarını bilhassa söz konusu eylemlerin denetimi ve hazırlanışını dikkate almalıdır (*McCann ve diğerleri/Birleşik Krallık*, 1995, § 150 ; *Ergi/Türkiye*, 1998, § 79).

112. İzlenen amaç ile bu amaca ulaşmak için kullanılan araçlar arasında bir denge kurulması gerektiğini söylenebilir (*Güleç/Türkiye*, 1998, § 71).

113. Örneğin, Mahkeme, yasal bir tutuklama gerçekleştirilmenin meşru amacının, yalnızca mutlak gereklilik hallerinde insan yaşamını riske atmayı haklı kılabileceği kanaatindedir. Bu nedenle, kural

olarak, tutuklanacak kişinin herhangi bir kişinin yaşamını veya fiziki bütünlüğünü tehdit oluşturmadığının bilindiği ve şiddet içeren bir suç işlediğinden şüphelenilmediği durumlarda, ölümcül güç kullanılmaması ilgili kişiyi tutuklama fırsatının kaybedilmesine neden olsa bile, ilke olarak böyle bir gereklilik söz konusu olamayacaktır (*Natchova ve diğerleri/Bulgaristan* [BD], 2005, § 95; *Kakoulli/Türkiye*, 2005, § 108).

114. Aynı şekilde, sınır kontrolü konusunda, Mahkeme, Sözleşmeciler Devletlerin, ilke olarak, sınırlarında, ülkeye izinsiz girişleri önlemeye yönelik düzenlemeler yapabileceklerini ve ülkeye yasadışı girişleri önlemek için gerekli gücü kullanabileceklerini, ancak sınır kontrolü ihtiyacının, Sözleşme ve Protokolleri ile uyumlu olmayan uygulamalara başvurulmasını haklı gösteremeyeceğini vurgulamıştır (*Bişar Ayhan ve diğerleri/Türkiye*, 2021, § 65).

i.Devlet Görevlilerinin Fiilleri

115. Sözleşme'nin 2. maddesinin 2. fıkrasında belirtilen amaçlardan birini gerçekleştirmek için Devlet görevlileri tarafından güç kullanılması, o sırada geçerli olduğu düşünülen ancak daha sonra yanlış olduğu ortaya çıkan dürüst bir inanca dayanıyorsa, bu hüküm uyarınca haklı görülebilir. Aksini düşünmek, görevlerini yerine getirirken Devlete ve kolluk kuvvetlerine, belki de kendilerinin ve başkalarının hayatlarına zarar verecek şekilde, gerçekçi olmayan bir yük yüklemek anlamına gelecektir (*McCann ve diğerleri/Birleşik Krallık*, 1995, § 200; *Andronicou ve Constantinou/Kıbrıs*, 1997, § 192; *Bubbins/Birleşik Krallık*, 2005, § 138; *Huohvanainen/Finlandiya*, 2007, § 96).

116. Mahkeme ayrıca, söz konusu olaylardan bağımsız olarak, kendi durum değerlendirmesini, kendisinin veya başkalarının hayatına yönelik dürüstçe algılanan bir tehlikeyi önlemek için o anın sıcaklığıyla tepki vermesi gereken bir görevlinin değerlendirmesinin yerine koyamayacağını da eklemiştir (*Bubbins/Birleşik Krallık*, 2005, § 139 ; *Huohvanainen/Finlandiya*, 2007, § 97).

117. Devlet görevlilerinin eylemleri incelenirken ele alınması gereken temel soru, kişinin güç kullanımının gerekli olduğuna dair dürüst ve gerçek bir inanca sahip olup olmadığıdır. Bu soruyu ele alırken, Mahkeme, ilgili zamanda mevcut olan koşulları tam olarak göz önünde bulundurarak, inancın öznel olarak makul olup olmadığını değerlendirmelidir. Eğer inanç öznel olarak makul değilse (yani öznel olarak iyi nedenlere dayanmıyorsa), Mahkemenin bu inancın dürüst ve samimi olduğunu kabul etmekte zorlanması muhtemeldir (bk. *Armani Da Silva/Birleşik Krallık* [BD], 2016, § 248, usul yükümlülükleri bağlamında olsa da).

ii.Operasyonun Hazırlanması ve Denetlenmesi

118. Kullanılan gücün 2. madde ile uyumlu olup olmadığının belirlenmesinde, güvenlik güçlerinin operasyonunun ölümcül güce başvurulmasını veya kaza sonucu ölümlerini mümkün olduğunca en aza indirecek şekilde planlanıp planlanmadığı ve kontrol edilip edilmediği önemli olabilir (*Bubbins/Birleşik Krallık*, 2005, § 136, *Huohvanainen/Finlandiya*, 2007, § 94).

119. Mahkeme, operasyonun planlama ve kontrol aşamasını Sözleşme'nin 2. maddesi açısından değerlendirirken, olayın meydana geldiği bağlamı ve durumun nasıl geliştiğini özellikle dikkate almalıdır (*Andronicou ve Constantinou/Kıbrıs*, 1997, § 182; *Yüksel Erdoğan ve diğerleri/Türkiye*, 2007, § 86).

120. Mahkemenin tek kaygısı, bu koşullar altında, operasyonun planlanması ve kontrolünün, yetkililerin yaşamına yönelik herhangi bir riskin en aza indirilmesini sağlamak için gerekli önemi gösterip göstermediklerini ve eylem seçimlerinde ihmalkâr davranıp davranmadıklarını değerlendirmek olmalıdır (*Bubbins/Birleşik Krallık*, 2005, § 141).

iii.Örnekler

121. Mahkeme, aşağıdaki durumlarda, Sözleşme'nin 2. maddesinin 2. fıkrasında belirtilen amaçlardan herhangi birinin yerine getirilmesi için güç kullanımının kesin olarak orantılı olmadığına veya kesinlikle gerekli olmadığına karar vermiştir:

- *Güleç/Türkiye*, 1998, § 71, başvuranın oğlunun, güvenlik güçlerinin - şiddet eylemleriyle karşılaştığı ve herhangi bir cop, koruyucu, su topu, kauçuk mermi veya göz yaşartıcı gaz olmaksızın - makineli tüfek kullandığı bir gösteri sırasında öldüğü karar; ayrıca bk. *Evrin Öktem/Türkiye*, 2008, bir gösteriyi dağıtma operasyonu sırasında bir polis memurunun silahından çıkan rastgele bir kurşunla küçük bir çocuğun ciddi şekilde yaralandığı karar;
- *Kakoulli/Türkiye*, 2005, § 121, Kuzey ve Güney Kıbrıs arasında tampon bölgeye giren silahsız Güney Kıbrıslı bir Rum'un Türk askerleri tarafından vurularak öldürüldüğü karar;
- *Wasilewska ve Katucka/Polonya*, 2010, § 57, bir şüphelinin polis operasyonunda vurulduğu karar;
- *Trévalec/Belçika*, 2011, § 87, bir gazetecinin polis operasyonunda bulunma izninin olduğu konusunda bilgilendirilmeyen özel harekât polis birimi tarafından vurulduğu karar;
- *Natchova ve diğerleri/Bulgaristan* [BD], 2005, § 109, askeri polisin iki silahsız Roman kaççağını tutuklanmaya çalıştıkları esnada vurularak öldürdükleri karar;
- *Tagayeva ve diğerleri/Rusya*, 2017, § 611, Kuzey Osetya'da Beslan bölgesinde bulunan bir okulda teröristlerin büyük çaplı bir rehin alma eylemine karşı bir kurtarma operasyonu sırasında bir dizi rehinenin öldürüldüğü karar; bk. buna karşılık olarak, *Finogenov ve diğerleri/Rusya*, 2010, 226 ve 236 §§, Moskova'da bir tiyatrodaki teröristlerin rehin alma eylemine karşı bir kurtarma operasyonu sırasında bir dizi rehinenin öldürüldüğü karar;
- *Kukhalashvili ve diğerleri/Gürcistan*, 2020, § 157, bir ceza infaz kurumundaki isyanı engellemeye yönelik operasyon sırasında polisin ayırım gözetmeksizin ve aşırı ölümcül güç kullanımıyla ilgili karar;
- *Yukhymovych/Ukrayna*, 2020, § 86, başvuranın oğlunun, gasp eylemleriyle ilgili yürütülen ceza soruşturması kapsamında düzenlenen polis operasyonu sırasında öldürülmesiyle ilgili karar;
- *Pârvu/Romanya*, 2022, § 87, başvuranın hatalı şekilde tehlikeli bir kaçak olarak teşhis edilen kocasının kendisini yakalamak için planlanan bir operasyon sırasında bir polis memuru tarafından başından vurulduğu karar;
- *Alkhatib ve diğerleri/Yunanistan*, 2024, § 155, Yunanistan'a yasa dışı yollardan girmek amacıyla bir teknede seyahat eden başvuranın akrabasının sahil güvenlik tarafından vurulduğu karar.

122. Buna karşın, Mahkeme, güç kullanımının, Sözleşme'nin 2. maddesinin 2. fıkrasında belirtilen amaçlardan birine kesinlikle orantılı olduğuna karar vermiştir:

- *Bubbins/Birleşik Krallık*, 2005, § 141, başvuranın erkek kardeşinin, iki saatlik kuşatma altına alınmasının ardından dairesinde polis memurları tarafından vurulduğu karar; ayrıca bk. *Huohvanainen/Finlandiya*, 2007, § 107;
- *Giuliani ve Gaggio/İtalya* [BD], 2011, § 194, G8 zirvesinde gösteri yapan protestocunun güvenlik güçlerinin bir üyesi tarafından öldürülmesiyle ilgili karar;
- *Perk ve diğerleri/Türkiye*, 2006, § 73, başvuranların yakınlarının, radikal silahlı eyleme karşı yapılan bir polis operasyonu sırasında öldürülmeleriyle ilgili karar (ayrıca, bk., *Yüksel Erdoğan ve diğerleri/Türkiye*, 2007, § 100, başvuranların yakınlarının polis memurlarıyla girdikleri silahlı çatışma sırasında öldürülmesiyle ilgili karar);
- *Mendy/Fransa* (k.k.), 2018, §§ 31-33, bıçakla bir kişinin hayatını tehdit eden bir akıl hastasının yakalanması sırasında bir polis memuru tarafından öldürülmesiyle ilgili karar).

C. Özel Alanlar

Sözleşme'nin 2. Maddesi

- "1. Herkesin yaşam hakkı yasayla korunur. (...)
2. Ölüm, aşağıdaki durumlardan birinde mutlak zorunlu olanı aşmayacak bir güç kullanımı sonrasında meydana gelmişse, bu maddenin ihlaline neden olmuş sayılmaz:
- Bir kimsenin yasa dışı şiddete karşı korunmasının sağlanması;
  - Bir kimsenin usulüne uygun olarak yakalanmasını gerçekleştirme veya usulüne uygun olarak tutulu bulunan bir kişinin kaçmasını önleme;
  - Bir ayaklanma veya isyanın yasaya uygun olarak bastırılması".

HUDOC Anahtar kelimeler

Pozitif yükümlülükler (2) - Yaşam (2-1)

Güç kullanımı (2-2) - Mutlak gereklilik (2-2); Yasa dışı şiddete karşı savunma (2-2); Yasaya uygun şekilde yakalama (2-2); Kaçışın engellenmesi (2-2); Bir isyanı veya ayaklanmayı bastırmak (2-2)

1. Özel Yakalama Tekniklerinin Kullanımının Sebep Olduğu Ölümler

123. Mahkeme, kendiliğinden ölümcül olmayan özel yakalama tekniklerin kullanılmasının sebep olduğu ölümlere bağlı bir dizi davada, kullanılan güç ile söz konusu kişinin hayatını kaybetmesi arasında bir nedensellik bağı olup olmadığını ve devlet görevlilerinin bu kişiye gerekli tıbbi bakımları sağlayarak yaşam hakkını koruyup korumadıklarını araştırmıştır (*Scavuzzo-Hager ve diğerleri/İsviçre*, 2006, § 55, çok heyecanlı bir uyuşturucu bağımlısının polis memurları tarafından yakalanması ve akabinde ölmesiyle ilgili karar; *Saoud/Fransa*, 2007, polis memurları tarafından otuz dakikadan fazla bir süre boyunca kelepçelenmiş ve yere yatırılmış genç bir adamın postüral asfiksi neticesinde hayatını kaybetmesi ile ilgili karar; *Boukrourou ve diğerleri/Fransa*, 2017, başvuruların zihinsel engelli olan bir akrabasının, polis operasyonu sırasında gelişen infarktüs nedeniyle hayatını kaybetmesi ile ilgili karar; *Semache/Fransa*, 2018, yaşlı ve sarhoş bir otomobil şoförünün başı dizlerine degecek şekilde iki büküm olmaya zorlanması nedeniyle hayatını kaybetmesi ile ilgili karar ("katlama" adı verilen teknik) ve *Kutsarovi/Bulgaristan*, 2022, başvuruların oğlunun, polis tarafından bir araçla götürüldüğü sırada enfarktüs nedeniyle hayatını kaybetmesi ile ilgili karar.

124. Başvuranın geçmişinde ruh sağlığı sorunları olan partnerinin polis müdahalesi sırasında öldüğü yakın tarihli bir davada Mahkeme, başvuranın partnerinin ölümünün yüzüstü pozisyonda hareketsiz kalmasından kaynaklandığını göz ardı edememiştir, zira söz konusu kişi hastaneye götürülürken kısa bir süre sonra hayatını kaybetmiştir. Ancak, davalı Devletin uluslararası sorumluluğunun söz konusu olabilmesi için, Devlet görevlilerinin, mağdurun "olağan" yakalama tekniklerinin seçiminde yüksek derecede tedbir alınmasını gerektiren savunmasız bir durumda olduğunu makul bir şekilde fark edebilmelerinin de gerekli olduğunu değerlendirmiştir (*T.V./Hırvatistan*, 2024, § 58; ayrıca bk. bir psikiyatri hastanesinde yatan bir hastanın, polis tarafından defalarca elektrik verilmesinin ardından bir hemşire tarafından sakinleştirici verilmesini takiben ölmesiyle ilgili olan *V/Çek Cumhuriyeti*, 2023, § 99).

2. Tutukluluk Sırasında Meydana Gelen Ölümler

125. Gözaltındaki kişiler savunmasız bir konumdadır ve yetkililer onları korumakla yükümlüdür.

Dolayısıyla, bir kişi özgürlüğünden yoksun bırakıldığında sağlık durumunun iyi olduğu ve serbest bırakıldığı sırada yaralandığı tespit edildiğinde, Devlet, bu yaralanmaların ne şekilde meydana geldiğine ilişkin makul bir açıklama yapmakla yükümlüdür. Yetkililerin gözetimindeki bir bireye uygulanan muameleye ilişkin hesap verme yükümlülüğü, söz konusu bireyin öldüğü durumlarda özellikle katıdır (*Salman/Türkiye* [BD], 200, § 99; *Tanlı/Türkiye*, 2001, § 141; *Tekin ve Arslan/Belçika*, 2017, § 83).

126. Mahkeme, aşağıdaki davalarda, davalı Devletin, başvuranların ölümüyle ilgili koşullar hakkında yaptığı açıklamalar konusunda ikna olmamıştır:

- *Angelova/Bulgaristan*, 2002, § 121, başvuranın oğlunun, tutuklandıktan iki saat sonra kafatasına aldığı yaradan dolayı ölmesiyle ilgili karar;
- *Kişmir /Türkiye*, 2005, § 105, başvuranın oğlunun, akciğerindeki bir ödem sonucu solunum yetmezliği nedeniyle Diyarbakır Emniyet Müdürlüğünde hayatını kaybetmesi ile ilgili karar;
- *Aktaş/Türkiye*, 2003, § 294, başvuranların yakınlarının gözetiminde bulunduğu sırada mekanik asfiksi neticesinde hayatını kaybetmesi ile ilgili karar;
- *Mojsiejew/Polonya*, 2009, § 65, başvuranın oğlunun bir sarhoş ayıltma merkezinde hayatını kaybetmesi ile ilgili karar;
- *Khayrullina/Rusya*, 2017, §§ 84-85, başvuranın eşinin, yasa dışı bir gözetim esnasında maruz kaldığı yaralanmalardan dolayı hayatını kaybetmesiyle ilgili karar.

3. Yargısız İnfazlar

127. Mahkeme, başvuranların yakınlarının 2. maddenin ikinci fıkrasında belirtilen istisnaların dışında kalan koşullarda öldüğünün tartışmasız olduğu başvurularla da karşı karşıya kalmıştır. Bu davalarda, Mahkeme, dava dosyasındaki delillere dayanarak, başvuranların yakınlarının Devlet görevlileri tarafından veya onların göz yumması veya rızasıyla öldürüldüğünü tespit ederse, davalı Hükümeti ölümlerinden sorumlu bulacaktır (*Avşar/Türkiye*, 2001, §§ 413-416; *Khachiev ve Akaieva/Rusya*, 2005, § 147; *Estamirov ve diğerleri/Rusya*, 2006, § 114; *Moussaieva ve diğerleri/Rusya*, 2007, § 155; *Amuyeva ve diğerleri/Rusya*, 2010, §§ 83-84; bk aynı zamanda, *Lapshin/Azərbaycan*, 2021, § 119, başvuranın ceza infaz kurumunda cinayet teşebbüsünden kurtarılması; ve *a contrario* (aksi yönde bir karar için) *Denizci ve diğerleri/ Kıbrıs*, 2001, § 373; *Buldan/Türkiye*, 2004, § 81; *Nuray Şen/Türkiye (no. 2)*, 2004, § 173; *Seyhan/Türkiye*, 2004, § 82, ve *Carter/Rusya*, 2021, § 170-172).

128. Bununla birlikte, Mahkemenin herhangi bir Devlet görevlisinin öldürme olayına karıştığını makul şüphenin ötesinde tespit edemediği durumlarda bile, Mahkeme, yetkililerin söz konusu başvuranın yaşam hakkını korumak için ellerinde bulunan makul tedbirleri almadığı kanaatine varırsa, yine de davalı Devleti sorumlu bulabilir (*Mahmut Kaya/Türkiye*, 2000, §§ 87 ve 101; *Kılıç/Türkiye*, 2000, §§ 64 ve 77; *Gongadzé/Ukrayna*, 2005, §§ 170-171) ve *a contrario* (aksi yönde bir karar için), *Denizci ve diğerleri/Kıbrıs*, 2001, §§ 374 ve 377).

4. Güvenlik Operasyonu veya Askeri Operasyonlar

129. Güvenlik operasyonları bağlamında, Mahkeme, Devletin sorumluluğunun, Devlet görevlilerinin hatalı atışlarının bir sivili öldürdüğüne dair önemli kanıtların bulunduğu durumlarla sınırlı olmadığına karar vermiştir. Devletin sorumluluğu, muhalif bir gruba karşı yürütülen bir güvenlik operasyonu için araç ve yöntem seçiminde, sivillerin tesadüfi can kayıplarını önlemek ve her halükârda en aza indirmek amacıyla mümkün olan tüm önlemleri almadığı durumlarda da söz konusu olabilir (*Ahmet Özkan ve diğerleri/Türkiye*, 2004, § 297).

130. Bu bağlamda Mahkeme, örnek olarak aşağıdaki sonuçlara varmıştır:

- Askerler, sivillerin yaşamını korumak için yeterince güvenlik önlemi almamışlardır (*Ergi/Türkiye*, 1998, § 81, başvuranın kız kardeşinin, güvenlik güçlerinin PKK'ya karşı yürüttüğü pusu operasyonunda hayatını kaybettiği karar);
- Güvenlik güçlerinin, bir köyden buldukları yöne doğru açılan ateşlere karşılık olarak yoğun bir ateş açma yönündeki tercihleri, yaşamın korunması için “mutlak gerekli” ise, Türkiye, Sözleşme'nin 2. maddesinden ileri gelen yaşamı koruma yükümlülüğünü yerine getirmemiştir, çünkü güvenlik güçleri sonradan sivil kayıpları olup olmadığını denetlememişlerdir (*Ahmet Özkan ve diğerleri/Türkiye*, 2004, §§ 306-308, iki çocuğun hayatını kaybetmesine neden olan teröristleri yakalamak için bir köyde yapılan askeri baskın hakkında);
- Askeri operasyon, sivil halkın hayatını korumak için gerekli bütün güvenlik önlemleri hazırlanarak gerçekleştirilmemiştir (*Issaieva ve diğerleri/Rusya*, 2005, § 199, Çeçenistan savaşında Rus hava kuvvetlerinin bir konvoyu ölümcül olarak bombalamasıyla ilgili karar; bk. ayrıca, *Abuyeva ve diğerleri/Rusya*, 2010, § 203 ve *Benzer ve diğerleri/Türkiye*, 2013, § 184, Mahkemenin, sivillerin ve bu sivillerin köylerinin ayırım yapılmadan havadan bombalanmasının demokratik bir toplumda kabul edilemeyeceğini ve Sözleşme'nin 2. maddesinin 2. fıkrasında belirtilen güç kullanımına ilişkin gerekçelerden herhangi biriyle bağdaşmadığını ve uluslararası insancıl hukuka ilişkin örf ve adet kurallarının ve uluslararası anlaşmaların silahlı çatışmalarda güç kullanımını düzenlediklerini hatırlattığı karar).
- Mahkeme, başvuranın eşinin topçu mermileriyle öldürüldüğü *Şirin Yılmaz/Türkiye*, 2004, davasında, her türlü makul şüphenin ötesinde, güvenlik güçleri tarafından kasıtlı olarak ya da taksirle öldürüldüğü sonucuna varamamıştır (§ 76; ayrıca bk. *Zengin/Türkiye*, 2004, § 44).
- Buna karşın Mahkeme, başvuranlar yasak bir askeri bölgeden yasa dışı bir şekilde geçerken, İran sınırı yakınlarında askerlerin açtığı ölümcül atışlar neticesinde birinci başvuranın yaralanması ile diğer başvuranların bir yakınının hayatını kaybetmesinin, mutlak gerekli olmayan gücün orantısız şekilde kullanımı olarak değerlendirildiğine karar vermiştir (*Bişar Ayhan ve diğerleri/Türkiye*, 2021, § 74).

131. Sözleşme'nin 2. maddesi, mümkün olduğunca, uluslararası hukukun genel ilkeleri ışığında, bilhassa, silahlı çatışmaların vahşiliğini ve insanlık dışılığını azaltmada vazgeçilmez bir rol oynayan ve evrensel olarak kabul edilen uluslararası insancıl hukuk kuralları ışığında yorumlanmalıdır. Uluslararası bir çatışma bölgesinde Taraf Devletler, çatışmalara katılmayan veya katılmış olup katılımını sonlandıran kişilerin hayatlarını koruma yükümlülüğü altındadır. Bu aynı zamanda yaralılara tıbbi yardım sağlanmasını da kapsar. Savaşta hayatını kaybeden veya yaralarına yenik düşen kişilerle ilgili olarak, hesap verme yükümlülüğü, söz konusu kişilerin uygun şekilde defnedilmelerini ve yetkililerin, ilgili kişilerin kimlik ve akıbetleri ile ilgili bilgi toplayıp bu bilgileri paylaşmalarını veya Uluslararası Kızılhaç Komitesi gibi bazı organlara bunları yapmaya izin vermelerini gerektirir (*Varnava ve diğerleri/Türkiye* [BD], § 185). Dolayısıyla, uluslararası bir silahlı çatışma durumunda bile, uluslararası insancıl hukuk kurallarının ışığında yorumlanmasına rağmen, Sözleşme'de yer alan güvenceler uygulanmaya devam etmektedir (*Hassan/Birleşik Krallık* [BD], § 104).

5. Kayıp Vakaları

a. Ölüm Karinesi

132. Bir kişi gözaltına alındığında sağlık durumunun iyi olduğu ve serbest bırakıldığı sırada yaralandığı tespit edildiğinde, Devlet, bu yaralanmaların ne şekilde meydana geldiğine ilişkin makul bir açıklama yapmakla yükümlüdür, aksi halde Sözleşme'nin 3. maddesi kapsamında bir sorun ortaya çıkacaktır. Aynı şekilde, Sözleşme'nin 5. maddesi, Devlete, gözaltına alınan ve dolayısıyla yetkili makamların ellerinde bulunan herhangi bir kişinin nerede olduğunu açıklamakla ilgili bir yükümlülük yüklemektedir. Yetkililerin, cesedin yokluğunda, gözaltında tutulan bir kişinin akıbetine ilişkin makul bir açıklama yapmamasının da Sözleşme'nin 2. maddesi kapsamında bir sorun yaratıp yaratmayacağı, davanın tüm

koşullarına ve özellikle de somut unsurlara dayalı olarak, gözaltında tutulan kişinin gözaltında öldüğünün varsayılması gerektiği sonucuna varılabilecek yeterli ikinci derece kanıtların varlığına bağlı olacaktır (*Timurtaş/Türkiye*, 2000, § 82).

133. Bu bağlamda, ilgilinin tutuklanmasından bu yana geçen süre, tek başına belirleyici olmamasına rağmen, dikkate alınması gereken bir faktördür. Zaman geçtikçe, tutuklanan kişi hakkında herhangi bir haber alınamaması durumunda, bu kişinin hayatını kaybetmesine ilişkin olasılığın arttığını kabul etmek gerekmektedir. Dolayısıyla zamanın geçmesi, ilgili kişinin öldüğünün varsayılması gerektiği sonucuna varılmadan önce, ikinci derece delillerin diğer unsurlarına verilecek ağırlığı bir ölçüde etkileyebilir. Bu bağlamda Mahkeme, bu durumun 5. maddeyi ihlal eden düzensiz bir tutukluluğun ötesine geçen sorunlara yol açtığını düşünmektedir. Böyle bir yorum, Sözleşme'nin en temel hükümlerinden biri olan 2. maddenin sağladığı yaşam hakkının etkili bir şekilde korunması ile uyumludur (*Taniş ve diğerleri/Türkiye*, 2005, § 201).

134. Bununla birlikte, bu ölüm karinesi otomatik değildir ve yalnızca, kişinin canlı olarak görülmesinden veya kendisinden haber alınmasından bu yana geçen sürenin ilgili bir unsur olduğu davanın koşullarının incelenmesi sonucunda ulaşılabilecektir (*Varnava ve diğerleri/Türkiye* [BD], 2009, § 143; *Aslakhanova ve diğerleri/Rusya*, 2012, § 100).

135. Ayrıca, bir kişinin kaybolmasında Devletin dahli olduğunun tespit edilmesi, o kişinin öldüğünün varsayıp varsayılamayacağını belirlemek için olmazsa olmaz bir koşul değildir; bazı durumlarda bir kişinin kaybolması kendi başına hayati tehlike olarak değerlendirilebilir (*Medova/Rusya*, 2009, § 90).

136. Örneğin, Çeçenistan'daki çatışma bağlamında, Mahkeme, bir kişinin kimliği belirsiz askerler tarafından alıkonulduğu ve daha sonra alıkonulduğunun kabul edilmediği durumlarda, bunun hayati tehlike olarak değerlendirilebileceği sonucuna varmıştır (*Baiissaieva/Rusya*, 2007, § 119; *Beksultanova/Rusya*, 2011, § 83).

137. Aynı şekilde, Mahkeme, 1992-1996 yılları arasında Türkiye'nin güneydoğusundaki bir kişinin ortadan kaybolmasının, özellikle, yetkililer ilgilinin PKK'ya müdahil olduğuna dair şüphe duyuyorlarsa (*Enzile Özdemir/Türkiye*, 2008, § 45), yaşamı tehdit eden bir durum olarak görülebileceği kanısına varmıştır (*Osmanoğlu/Türkiye*, 2008, §§ 57-58; *Meryem Çelik ve diğerleri/Türkiye*, 2013, § 58).

138. Ukrayna Hükümetinin, Rusya Federasyonu'nun Kırım'da zorla kaybetmelere ilişkin idari bir uygulamadan sorumlu olduğunu iddia etmesi üzerine, Mahkeme, böyle bir uygulamanın varlığını belirlerken, genel incelemenin yalnızca nihai olarak kendilerinden haber alınamayan bireylerle sınırlı kalmaması gerektiğine karar vermiştir. Ölüm karinesi yalnızca bu bireyler için geçerli olsa da, eylemleri Rusya'nın sorumluluğunu gerektiren kişiler tarafından işlenen çok sayıda düzensiz özgürlükten mahrum bırakma vakası, mağdurların o dönemde Kırım'da meydana gelen olaylara muhalif olarak algılanan kişiler olması ve kaçırmaların belirli bir model izlemesi ve Kırım'da Rus "işgaline" karşı var olan muhalefeti bastırmak için bu tür bireyleri korkutmak ve zulmetmek için bir araç olarak kullanılması dâhil olmak üzere genel bağlam göz önüne alındığında, Mahkeme, söz konusu idari uygulamaya ilişkin olarak 2. maddenin uygulanabilirliğini sağlamak için hayati tehlike arz eden bir model veya sistem ("eylemlerin tekrarı") oluşturacak kadar "yeterince çok sayıda" kaçırma vakası olduğuna karar vermiştir (*Ukrayna/Rusya (re Crimea)*, [BD], 2024, § 970).

b. Varsayılan Ölüm Nedeniyle Devletin Sorumluluğu

139. Mahkeme, Devlet görevlileri tarafından kabul edilmemiş bir tutukluluk sonrasında ortadan kaybolan kişinin ölümüne ilişkin makul şüphenin ötesinde bir varsayım mevcut ise, Devletin sorumluluğunun devreye girdiği kanaatindedir. Bu koşullar, Sözleşme'nin 2 § 2 maddesinde sıralanan gerekçelerden herhangi birini haklı kılmadığından, Mahkeme, davalı Hükümeti, kaybolan kişinin varsayılan ölümünden sorumlu bulmaktadır (*Akdeniz ve diğerleri/Türkiye*, 2001, § 101; *Orhan/Türkiye*, 2002, § 331; *İpek/Türkiye*, 2004, § 168; *Bazorki/Rusya*, 2006, § 111;

Magomadov/Rusya, 2007, § 99; *Meryem Çelik ve diğerleri/Türkiye*, 2013, § 60; *Mikiyeva ve diğerleri/Rusya*, 2014, § 160; *Kushtova ve diğerleri/Rusya (no. 2)*, 2017, § 83; ve *a contrario* (aksi yönde bir karar için) *Tahsin Acar/Türkiye* [BD], 2004, §§ 217-219; *Nesibe Haran/Türkiye*, 2005, § 68; *Shafiyeva/Rusya*, 2012, § 79; *Kagirov/Rusya*, 2015, § 97).

c. Devletin Yaşam Hakkını Koruma Sorumluluğu

140. Bir kişinin hayati tehlike arz eden koşullarda kaybolması, Sözleşme'nin 2. Maddesinde yer alan pozitif yükümlülük uyarınca, Devletin kaybolan kişinin yaşam hakkını korumak için operasyonel tedbirler almasını gerektirir (*Koku/Türkiye*, 2005, § 132; *Osmanoğlu/Türkiye*, 2008, § 75)².

141. Bu bağlamda, yasal görevleri dışında hareket eden Devlet görevlilerinden kaynaklanan ve kimliği belirlenmiş bir bireyin hayatına yönelik gerçek ve yakın tehditler karşısında soruşturma veya denetim makamlarının sergilediği her türlü ihmal, yaşamı korumaya yönelik pozitif yükümlülüğün ihlali anlamına gelebilir (*Gongadze/Ukrayna*, 2005, § 170; *Turluyeva/Rusya*, 2013, §§ 100-101).

142. Şizofreni hastası genç bir kadının kaybolduğu yakın tarihli bir davada, Mahkeme, gerçek ve acil bir intihar riskinin varlığından haberdar olan yetkililerin, onu canlı bulmak amacıyla derhal ve uygun şekilde harekete geçtiğini tespit etmiştir. Dolayısıyla, Devletin yaşam hakkını korumaya yönelik asli yükümlülüğü yerine getirilmiştir (*Goncalves Monteiro/Portekiz*, § 118; ayrıca bk. *Tunç/Türkiye* (k.k.), §§ 82-83 Mahkeme, yetkililerin, bir terör örgütüne karıştığı iddiasıyla hakkında ceza davası devam ederken kaybolan başvuranların akrabasının yaşamına yönelik gerçek ve acil bir risk olduğunu bildiklerine veya bilmeleri gerektiğine ve dolayısıyla kendilerinden makul olarak beklenebilecek önlemleri almadıklarına dair hiçbir gösterge bulamamıştır).

6. Devlet Görevlilerinin Özel Kişi Sıfatıyla İşledikleri Cinayetler

143. Bir Sözleşmeci Devlet, görevlilerinin görevlerini yerine getirirken yürüttüğü eylemlerinden kaynaklanan insan hakları ihlallerinden dolayı, Sözleşme bağlamında sorumlu olacaktır (*Krastanov/Bulgaristan*, 2004, § 53). Kişinin Sözleşme'nin amaçları doğrultusunda Devlet görevlisi olup olmadığı, biri işlevsel olan çok sayıda kriter temelinde tanımlanmaktadır (*Fergec/Hırvatistan*, 2017, § 36). Ayrıca, bir Devlet görevlisinin hukuka aykırı olarak davrandığı hallerde, söz konusu kişinin fiillerinin Devlete atfedilip edilmeyeceği sorusu, koşulların bütünü ve aynı zamanda söz konusu davranışın niteliğinin ve koşullarının değerlendirilmesini gerektirmektedir (*Sašo Gorgiev/Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti*, 2012, §§ 47-48).

144. Özellikle Mahkeme, Devlet görevlilerinin özel sıfatlarıyla işledikleri herhangi bir öldürme veya yaralamadan, söz konusu görevlilerin olaylar sırasında görevde olup olmadıklarına bakılmaksızın, en azından yetkililerin göz yumması veya rızasıyla söz konusu yasadışı eylemi işlerken konumlarını kullanmadıkları sürece, Devletlerin ilke olarak doğrudan sorumlu olmadıklarını tespit etmiştir (*Enukidze ve Girgvliani/Gürcistan*, 2011, § 290; *Kotelnikov/Rusya*, 2016, § 93; *Fergec/Hırvatistan*, 2017, § 36).

145. Ancak, bu gibi durumlarda, Devletin kendi yetki alanındaki kişilerin yaşamlarını korumak için gerekeni yapma yükümlülüğü devam etmektedir (bk. örneğin, *Gorovenky ve Bugara/Ukrayna*, 2012, §§ 31-40, kararında ele alınan yaklaşım).

146. Azerbaycanlı bir subayın Budapeşte'de bir NATO kursuna katılırken bir Ermeni subayı öldürdüğü ve başka bir Ermeni askeri öldürmekle tehdit ettiği yakın tarihli bir davada Mahkeme, Azerbaycan'ın söz konusu eylemlerden sorumlu tutulamayacağına karar vermiştir. Bu bağlamda, failin resmi görevlerini yerine getirirken veya üstlerinin emirleri doğrultusunda hareket etmiş olmasına büyük önem atfetmiştir. Mahkeme ayrıca, başvuranların Birleşmiş Milletler Devletlerin Uluslararası Haksız

² “Yaşamın Korunması” başlıklı bölüme bakınız.

Fiillerden Sorumluluğuna İlişkin Taslak Maddelerinin 11. maddesine dayanan argümanını da reddetmiştir: Azerbaycan Hükümeti tarafından alınan tedbirler, failin suç teşkil eden eylemlerini “onayladığını” ve “tasvip ettiğini” açıkça ortaya koymuş olsa da, Azerbaycan'ın failin eylemlerini “açık ve net bir şekilde” “kabul ettiği” ve “kendi eylemleri olarak benimsediği”, dolayısıyla bir mağdurun fiilen öldürülmesi ve bir diğerrinin öldürülmeye teşebbüs edilmesinin sorumluluğunu doğrudan ve kategorik olarak üstlendiği ikna edici bir şekilde ortaya konmamıştır (*Makuchyan ve Minasyan/Azerbaycan ve Macaristan*, 2020, §§ 111-118).

147. Öte yandan, Birleşik Krallık'ta bir Rus siyasi sığınmacı ve muhalifin yüksek dozda polonyum 210 ile hedef alınarak öldürülmesiyle ilgili bir davada Mahkeme, davalı Devletin olaya karıştığına *ilk bakışta (a priori)* işaret eden ve çürütemediği unsurları göz önünde bulundurarak Birleşik Krallık'ta yürütülen ulusal soruşturmada tespit edildiği üzere, eylemlerin faileri olan iki Rus şahsın Devletin ajanları olarak hareket ettikleri ve bu nedenle şikâyet edilen eylemlerin Rusya'ya isnat edilebilir olduğu sonucuna varmıştır (*Carter/Rusya*, 2021, §§ 162-169).

IV. Usuli Yükümlülükler

Sözleşme'nin 2. maddesinin 4. fıkrası

“1. Herkesin yaşam hakkı yasayla korunur. (...)”

HUDOC Anahtar kelimeler

Etkin soruşturma (2-1)

A. Usuli Yükümlülüklerin Kapsamı

148. Devletin usuli yükümlülükleri ilk olarak devlet memurları tarafından ölümcül güç kullanımı ile ilgili olarak belirlenmiştir. Mahkeme, Devlet görevlileri tarafından ölümcül güç kullanımının hukuka uygunluğunu denetleyecek bir usulün bulunmaması halinde, Devlet görevlileri tarafından keyfi olarak öldürülmeye ilişkin genel bir yasal yasağın uygulamada etkisiz olacağına karar vermiştir. Mahkeme, bu hüküm kapsamındaki yaşam hakkını koruma yükümlülüğünün, Devletin Sözleşme'nin 1. maddesi kapsamındaki genel görevi olan “kendi yetki alanları içinde bulunan herkese Sözleşme’de tanımlanan hak ve özgürlükleri güvence altına alma” yükümlülüğü ile birlikte okunduğunda, bireylerin, diğerrlerinin yanı sıra, Devlet görevlileri tarafından güç kullanımı sonucunda öldürülmeleri halinde, bir tür etkili resmi soruşturma yapılmasını gerektirdiğinin altını çizmiştir (*McCann ve diğerrleri/Birleşik Krallık*, 1995, § 161).

149. O zamandan beri Mahkeme, bu yükümlülüğün, sorumlu olduğu iddia edilen kişilerin Devlet görevlileri veya özel kişiler olup olmadığına veya kim olduklarının bilinip bilinmediğine bakılmaksızın, bir bireyin hayati tehlike arz eden yaralanmalara maruz kaldığı, öldüğü veya şiddet içeren veya şüpheli koşullarda kaybolduğu çeşitli durumlarda ortaya çıktığını kabul etmiştir (bk. örneğin, mahkûmlar arası şiddet ile ilgili olarak: *Paul ve Audrey Edwards/Birleşik Krallık*, 2002, § 69; erken tahliye veya sosyal yeniden hapse atılma programından yararlanan mahkûmların cinayetlerine ilişkin olarak: *Maiorano ve diğerrleri/İtalya*, 2009, §§ 123 -26; yüksek profilli cinayetlerle ilgili olarak: *Kolevi/Bulgaristan*, 2009, §§ 191-215, aile içi şiddete ilişkin olarak: *Opuz/Türkiye*, 2009, §§ 150-150; şüpheli ölümler veya kayıplar ile ilgili olarak: *Iorga/Moldova*, 2010, § 26; *Tahsin Acar/Türkiye* [BD], 2004, § 226; intihar ile ilgili olarak: *Troubnikov/Rusya*, 2005; *Mosendz/Ukrayna*, 2013, § 92, *Vasilca/Moldova Cumhuriyeti*, 2014, § 28).

Bu, Devlete, kişiye karşı suçların işlenmesini caydırmak için etkili ceza hukuku hükümleri koyarak ve bu hükümlerin ihlalini önlemek, bastırmak ve cezalandırmak için kolluk kuvvetleriyle destekleyerek yaşam hakkını güvence altına alma görevi yükleyen 2. maddeden kaynaklanmaktadır. Bu yükümlülük, ölümcül

saldırının muhtemel failinin bir Devlet ajanı olmadığı durumlarda bile, bir bireyin şüpheli koşullarda hayatı tehlike arz eden yaralanmalara maruz kaldığına inanmak için bir neden olduğunda, bir tür etkili resmi soruşturma yapılmasını gerektirir (*Mustafa Tunç ve Fecire Tunç/Türkiye* [BD], 2015, § 171).

150. Mahkeme bu yükümlülüğün kapsamını, bir bireyin hayatı tehlike arz eden yaralanmalara maruz kaldığı veya iddia edilen ihmal nedeniyle Devletin sorumluluğuna girebilecek koşullarda hayatını kaybettiği durumları da kapsayacak şekilde genişletmiştir (bk. örneğin; sağlık sektöründe: *Lopes de Sousa Fernandes/Portekiz* [BD], 2017, § 214; ve trafik kazalarında: *Anna Todorova/Bulgaristan*, 2011, § 72). Bu gibi durumlarda, Sözleşme'nin 2. maddesi, Devletin, olayları tespit edebilecek, sorumluları hesap vermeye zorlamak ve mağdurlara uygun bir tazminat verilmesini sağlayacak yasal araçlar sunabilen etkin ve bağımsız bir hukuk sistemine sahip olmasını gerektirmektedir (*Sinim/Türkiye*, 2017, § 59; *Ciechońska/Polonya*, 2011, § 66). Bu tür davalarda Mahkeme, bazı uyarlamalarla ve parça parça olmak üzere, soruşturma yükümlülüğüne ilişkin genel ilkeleri, özellikle de gerekli asgari standartları iç hukuka aktarmıştır.³

151. Ölümcül bir saldırının mağduru resmi görevlerini yerine getiren bir Devlet görevlisi olduğunda, Mahkeme, Devletin usule ilişkin yükümlülüğünün, görevlilerin ihmalkar eylemlerinin veya ihmallerinin de bu ölüme doğrudan katkıda bulunup bulunmadığına ilişkin ek bir soruşturma gerektirdiğinin altını çizmiştir (*Ribcheva ve diğerleri/Bulgaristan*, 2021, §§ 125-130).

B. Esas Yönü ile Usul Yönü Arasındaki Bağlantı

152. Devletin etkili bir soruşturma yürütme yükümlülüğü, Mahkeme içtihadında, diğer hususların yanı sıra, yaşam hakkının "yasayla korunmasını" gerektiren 2. maddenin kapsamından doğan bir yükümlülük olarak değerlendirilmiştir. Böyle bir yükümlülüğün yerine getirilmemesinin 13. madde kapsamında korunan hak açısından sonuçları olsa da, 2. maddenin usule ilişkin yükümlülüğü ayrı bir yükümlülük olarak görülmektedir (*İlhan/Türkiye* [BD], 2000, §§ 91-92; *Šilih/Slovenya* [BD], 2009, §§ 153-154). Bu durum, ayrı ve bağımsız bir "müdahale" bulgusuna yol açabilir. Bu sonuç, Mahkemenin usule ilişkin yükümlülükler konusunu, esasa ilişkin yükümlülüğe uyulup uyulmadığı konusundan ayrı olarak tutarlı bir şekilde incelemiş olmasından (ve uygun olduğu hallerde, bu nedenle 2. maddenin ayrı bir ihlalini tespit etmiş olmasından) ve birçok durumda, 2. madde kapsamındaki usule ilişkin bir yükümlülüğün ihlal edildiğinin, esasa ilişkin herhangi bir şikâyet olmaksızın iddia edilmiş olmasından kaynaklanmaktadır (*Armani Da Silva/Birleşik Krallık* [BD], 2016, § 231).

C. Soruşturmanın Amacı

153. Madde 2 kapsamındaki bir soruşturmanın temel amacı, yaşam hakkını güvence altına alan ulusal yasaların etkili bir şekilde uygulanmasını sağlamak ve Devlet görevlilerinin veya organlarının söz konusu olduğu durumlarda, sorumlulukları altında meydana gelen ölümler için hesap verebilirliklerini temin etmektir (*Hugh Jordan/Birleşik Krallık*, 2001, § 105; *Natchova ve diğerleri/Bulgaristan* [BD], 2005, § 110; *Al-Skeini ve diğerleri/Birleşik Krallık* [BD], 2011, § 163).

D. Soruşturmanın Şekli

154. Hangi türden bir soruşturmanın Sözleşme'nin 2. maddesiyle izlenen amaçlara ulaşmaya imkân verecek nitelikte olduğu, koşullara göre değişebilmektedir. Ancak, hangi yöntem kullanılırsa kullanılsın, yetkili makamlar kendilerine başvurulduğunda resen hareket etmelidirler. Yetkililer, resmi bir şikâyette bulunma inisiyatifini veya soruşturma sürecini başlatma sorumluluğunu müteveffanın yakınlarına bırakamayacaklardır (*Al-Skeini ve diğerleri/Birleşik Krallık* [BD], 2011, § 165).

155. Devlet görevlileri tarafından veya bu görevlilerle işbirliği halinde işlendiği iddia edilen adam öldürme suçlarıyla ilgili olarak, yetkili makamların değil, mağdurun yakınlarının inisiyatifleriyle hukuk

³ bkz. Ölüm veya Ağır Yaralanmalar Sebebiyle Usuli Yükümlülükler” Bölümü

mahkemelerinde açılan ve iddia edilen failin tespit edilmediği veya cezalandırılmadığı bir dava, Devletin Sözleşme'nin 2. maddesinden doğan usuli yükümlülüklerine riayet edip etmediğinin incelenmesi çerçevesinde dikkate alınamayacaktır (*Hugh Jordan/Birleşik Krallık*, 2001, § 141) zira, bu türden durumlarda, söz konusu yükümlülükler yalnızca tazminat ödenmesi yoluyla yerine getirilemez (*McKerr/Birleşik Krallık* (k.k.), 2000, § 121; *Bazorkina/Rusya*, 2006, § 117; *McKerr/Birleşik Krallık* [BD], 2011, § 165).

156. Mahkemeye göre, bunun nedeni, adam öldürme suçuna ilişkin davalarda, Sözleşme'nin 2. maddesinin resmi bir soruşturma yürütülmesi yükümlülüğünü öngördüğü şeklinde yorumlanmasının yalnızca, bu türden bir suça ilişkin iddiaların normal olarak cezai sorumluluğu ortaya koyacak nitelikte olması nedeniyle değil, aynı zamanda uygulamada çoğunlukla, devlet görevlileri tarafından veya bu görevlilerle işbirliği halinde işlendiği iddia edilen adam öldürme suçlarına ilişkin olarak, ilgili devlet görevlileri veya organlarının ölümün gerçek koşullarını bilen ya da bilebilecek olan neredeyse tek kişiler olmaları nedeniyle haklı gösterilmesidir ve böylelikle, iç hukukta uygun yargılamaların - ceza yargılamaları, disiplin davaları ve mağdurlara ve ailelerine sunulan hukuk yollarının kullanılmasına imkân veren prosedürlerin - başlatılması yeterli bir resmi soruşturmanın yapılmasına bağlıdır (*Makaratzis/Yunanistan* [BD], 2004, § 73 ; *Khachiev ve Akaieva/Rusya*, 2005, §§ 120-121).

E. Denetimin Niteliği ve Derecesi

157. Bir soruşturmanın etkinliğine ilişkin asgari kriteri karşılayan bir denetimin niteliği ve derecesi, davanın kendine özgü koşullarına bağlıdır ve davayla ilgili olayların tamamı ışığında ve soruşturma işleminin uygulamaya ilişkin gerçeklikleri dikkate alınarak değerlendirilmelidir (*Valentin Câmpeanu adına Hukuki Kaynaklar Merkezi/Romanya* [BD], 2014, § 147). Ortaya çıkabilecek durumların çeşitliliğini, soruşturma eylemleri veya diğer basitleştirilmiş kriterlerden oluşan çıplak bir kontrol listesine indirgemek mümkün değildir (*Velikova/Bulgaristan*, 2000, § 80).

158. Şüpheli bir ölümün bir Devlet görevlisinin eliyle gerçekleştiği durumlarda, ilgili ulusal makamlar takip edilen soruşturmayı özellikle sıkı bir denetime tabi tutmalıdır (*Enukidze ve Girgvliani/Gürcistan*, 2011, § 277; *Armani Da Silva/Birleşik Krallık* [BD], 2016, § 234).

159. Kaybolmalar bağlamında, kaybolmanın farklı bir olgu olduğu, bilgi eksikliğinin ve hatta kasıtlı olarak gizlenmenin ve olan bitenin karartılmasının söz konusu olduğu süregelen bir belirsizlik ve hesap verilemezlik durumuyla karakterize edildiği ve bu durumun çoğu zaman zamana yayıldığı göz önünde bulundurulduğunda, kayıp kişinin nerede olduğu ve akıbeti hakkında sonradan açıklama yapılmaması gibi ek bir ayırt edici unsurla birlikte mağdurun yakınlarının çektiği eziyetin uzaması, süregelen bir duruma yol açmaktadır. Dolayısıyla, bu gibi durumlarda, usul yükümlülüğü, potansiyel olarak, kişinin akıbeti açıklanmadığı sürece devam edecektir; gerekli soruşturmanın yapılmamasının devam etmesi, devam eden bir ihlal olarak kabul edilecektir. Bu durum, en nihayetinde mağdurun hayatını kaybettiğinin varsayılabildiği durumlarda dahi geçerlidir (*Varnava ve diğerleri /Türkiye*, [BD], 2009, § 148).

160. Azmettirme yoluyla işlenen cinayetlere ilişkin davalarda, Mahkeme, soruşturmanın, suçun fikri sahibini, yani cinayete azmettiren kişi veya kişileri tespit etmeye yönelik gerçek ve ciddi soruşturma tedbirleri alınmadığında, yeterli olarak değerlendirilemeyeceği kanısına varmıştır. Bu gibi durumlarda, yetkilerin incelemesi, bir tetikçinin kimliğinin tespit edilmesinin ötesine geçmeyi amaçlamalıdır (*Mazepa ve diğerleri/Rusya*, 2018, §§ 75-79; bk. aynı zamanda, *Nemtsova/Rusya*, 2023, §§ 111 ve 116).

161. Bir cinayetin mağdurunun gazeteci olduğu durumlarda, Mahkeme, gazeteciliğin korunması ve gazeteciler ile diğer medya aktörlerinin güvenliğine ilişkin CM/Rec (2016) 4 sayılı Tavsiye Kararı'na atıfta bulunarak, suçun gazetecinin mesleki faaliyetiyle olası bir bağlantısının kontrol edilmesinin son derece önemli olduğunu değerlendirmiştir (*Mazepa ve diğerleri/Rusya*, 2018, § 73).

162. Benzer şekilde, mağdurun önde gelen bir siyasetçi ve muhalefet lideri olduğu bir durumda, Mahkeme, cinayet için olası bir siyasi neden olup olmadığının ve bazı Devlet görevlilerinin olaya karışıp karışmadığının araştırılmasının hayati önem taşıdığını değerlendirmiştir (*Nemtsova/Rusya*, 2023, §§ 117-127; ayrıca bk. *Navalnyy/Rusya (no. 3)*, yetkililerin, ön plandaki bir muhalif kişiye karşı, kimyasal nörotoksik ajan olarak tanımlanan bir madde kullanılarak suikast girişiminde bulunulmasıyla ilgili ceza yargılamaları başlatmayı reddetmeleri).

F. Soruşturmanın Gerekliklerine İlişkin Kriterler

1. Bağımsızlık

163. Devlet görevlilerinin yasa dışı adam öldürdüğüne ilişkin iddialar hakkındaki bir soruşturmanın etkili olabilmesi için, soruşturmayı yürüten kişilerin olaylara karışan kişilerden bağımsız olması gerektiği kanısına varılabilmektedir. Bu durum yalnızca, hiyerarşik veya kurumsal bir bağın bulunmamasını değil, aynı zamanda somut bir bağımsızlığı da gerektirmektedir. Burada söz konusu olan, Devletin güç kullanma tekeline olan kamu güveninden başka bir şey değildir (*Armani Da Silva/Birleşik Krallık* [BD], 2016, § 232).

164. Sözleşme'nin 2. maddesinin gereklikleri, soyut bir değerlendirmeden ziyade, soruşturmanın bağımsızlığının bir bütün olarak somut bir şekilde incelenmesini gerektirmektedir (*Mustafa Tunç ve Fecire Tunç/Türkiye* [BD], 2015, § 222).

165. Öte yandan, Sözleşme'nin 2. maddesi, soruşturmada sorumlu kişi ve organların mutlak bağımsızlığa sahip olmalarını değil, sorumluluk almaları muhtemel kişi ve yapılardan yeterince bağımsız olmalarını gerektirmektedir. Bağımsızlık derecesinin yeterliliği, her bir vakaya özgü olması gereken tüm koşullar ışığında değerlendirilir. Bağımsızlık derecesinin yeterli olup olmadığı, her bir vakaya özgü tüm koşullar ışığında değerlendirilecektir (*ibid.* § 223).

166. Ancak, yasal veya kurumsal bağımsızlığın sorgulanmaya açık olduğu durumlarda, böyle bir durum, belirleyici olmasa da, soruşturmanın bağımsız bir şekilde yürütülüp yürütülmediğinin Mahkeme tarafından daha sıkı bir şekilde incelenmesini gerektirecektir. Soruşturmanın bağımsızlığı ve tarafsızlığına ilişkin bir sorun ortaya çıktığında, ihtilaf konusu koşulun soruşturmanın etkinliğini ve ölüm koşullarını aydınlatma ve olası sorumluları cezalandırma kapasitesini zedeleyip zedelediğini ve hangi ölçüde zedelediğini belirlemeye çalışmak gerekmektedir (*ibid.* § 224).

167. Bu bağlamda, Mahkeme, Cumhuriyet savcılarının bilgi ve yardım almak için kaçınılmaz olarak polise dayandıklarını ve bu durumun polis karşısında yeterli bir bağımsızlığa sahip olmadıkları sonucuna varmak için tek başına yeterli olmadığını vurgulamıştır. Bununla birlikte, bir Cumhuriyet savcısının belirli bir polis gücüyle yakın bir çalışma ilişkisi olması halinde sorunlar ortaya çıkabilmektedir (*Ramsahai ve diğerleri/Hollanda* [BD], 2007, § 344).

168. Mahkeme, örnek olarak, bu soruşturmayı yürütmekle sorumlu kişilerin şu kişiler olması halinde soruşturmanın bağımsız olmadığı sonucuna varmıştır:

- Potansiyel şüpheliler (*Bektaş ve Özalp/Türkiye*, 2010, § 66; *Orhan/Türkiye*, § 342);
- Soruşturmaya konu edilen kişinin meslektaşları ya da muhtemelen meslektaşları olabilecek kişiler (*Ramsahai ve diğerleri/Hollanda* [BD], 2007, §§ 335-341; *Emars/Letonya* <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-148067>, 2014, §§ 85 ve 95);
- Potansiyel şüphelilerle hiyerarşik bir bağının bulunması (*Sandru ve diğerleri/Romanya*, 2009, § 74 ; *Enukidze ve Girgvliani/Gürcistan*, 2011, §§ 247 ve devamındaki paragraflar)

169. Bazı durumlarda, Mahkeme, soruşturma organları tarafından özellikle alınan tedbirlerden, bağımsızlığın olmayışına dair bir belirtinin bulunduğu sonucuna varmıştır, örnek olarak:

- Davaya ilişkin koşulların aydınlatılmasına imkân veren bazı tedbirlerin alınmaması (*Sergueï Chevtchenko/Ukrayna*, 2006, §§ 72-73) ;
- Şüphelilerin ifadelerine aşırı önem verilmesi (*Kaya/Türkiye*, 1998, § 89) ;
- Bununla birlikte açık ve gerekli bazı konuların araştırılmaması (*Oğur/Türkiye* [BD], 1999, §§ 90-91) ;
- Atalet (*Rupa/Romanya (no. 1)*, 2008, §§ 123-124).

170. Mahkeme, aşağıdaki durumlarda soruşturmanın bağımsızlığına ilişkin herhangi bir sorunun bulunmadığı kanısına varmıştır:

- Yalnızca soruşturmacıların ve soruşturmaya konu edilen kişilerin, yurt dışında yürütülen askeri operasyonlara ilişkin belirli durumlarda aynı kışlada kalmaları (*Jaloud/Hollanda*[BD], 2014, § 189) ;
- Soruşturmadan sorumlu askeri mahkemenin, yasal olarak tam bağımsızlığa sahip olmaması, ancak söz konusu mahkeme ile başlıca potansiyel şüpheli ile arasında doğrudan hiyerarşik, kurumsal veya diğer bağların bulunmadığı ve bu mahkemenin özel davranışının soruşturmanın ele alınmasında bağımsızlık veya tarafsızlık eksikliğini yansıtmadığı (*Mustafa Tunç ve Fecire Tunç/Türkiye* [BD], 2015, § 254).

2. Yeterli Nitelik

171. Taraf Devletin Sözleşme'nin 2. maddesi kapsamında sorumluluğunu doğuran ölüme ilişkin bir soruşturmanın, 2. madde bağlamında "etkili" olarak değerlendirilmesi için, öncelikle yeterli olması gerekir (*Ramsahai ve diğerleri/Hollanda* [BD], 2007, § 324). Bu da, kullanılan gücün koşullara göre haklı olup olmadığının belirlenmesine ve sorumluların tespit edilip - uygunsuz - cezalandırılmasına yol açabilecek nitelikte olması gerektiği anlamına gelmektedir (*Armani Da Silva/Birleşik Krallık* [BD], 2016, § 233). Dolayısıyla, sonuç yükümlülüğü değil, araç yükümlülüğü söz konusudur (*Tahsin Acar/Türkiye* [BD], 2004, § 223 ; *Jaloud /Hollanda* [BD], 2014, § 186).

172. Yetkililer, diğerlerinin yanı sıra, görgü tanıklarının ifadeleri, adli kanıtlar ve uygun olduğu durumlarda, yaralanmanın tam ve doğru bir kaydını ve ölüm nedeni de dahil olmak üzere klinik bulguların objektif bir analizini sağlayan bir otopsi de dahil olmak üzere, olayla ilgili kanıtları güvence altına almak için ellerinden gelen her türlü makul adımı atmalıdır (*Armani Da Silva/Birleşik Krallık* [BD], 2016, § 233). Bu bağlamda Mahkeme, etkili bir soruşturmanın bazı durumlarda, ailenin karşı çıkmasına rağmen, müteveffanın cesedinin mezardan çıkarılmasını gerektirebileceğine hükmetmiştir (*Solska ve Rybicka/Polonya*, 2018, §§ 120-121). Ayrıca, Devlet görevlileri tarafından bir güç kullanımı söz konusu olduğunda, soruşturma, kullanılan gücün haklı olup olmadığının tespit edilmesine yol açabilecek şekilde etkili olmalıdır (*Armani Da Silva/Birleşik Krallık* [BD], 2016, § 233). Soruşturmanın ölüm nedenini belirleme ya da ölümün sorumlularını tespit etme kapasitesini zayıflatan her türlü eksiklik, bu hukuk normunu karşılamama riski taşımaktadır (*Al-Skeini ve diğerleri/Birleşik Krallık* [BD], 2011, § 166).

173. Özellikle, soruşturmanın sonuçları ilgili tüm unsurların kapsamlı, objektif ve tarafsız bir analize dayanmalıdır. Belirgin bir soruşturma çizgisinin izlenmemesi, soruşturmanın davanın koşullarını ve sorumluların kimliğini tespit etme kabiliyetini belirleyici ölçüde zayıflatır (*Mustafa Tunç ve Fecire Tunç/Türkiye* [BD], 2015, § 175).

174. Mahkeme, örnek olarak, aşağıdaki durumlarda soruşturmanın yeterli olmadığı sonucuna varmıştır:

- Yakalama teşebbüsü sırasında polis tarafından yapılan ölümcül atışlara ilişkin soruşturmanın, barut kalıntılarının bulunup bulunmadığını görmek için söz konusu görevlilerin ellerinin incelenmemesi; olayın yeniden kurgulanmaması; görevlilerin silah ve mühimmatlarının incelenmemesi; ölümcül mermi nedeniyle mağdurun vücudunda meydana gelen yaralanmayı yeterli şekilde anlatan bir krokinin bulunmaması ve söz

konusu görevlileri sorgulanmalarından önce ayırmama gibi eksikliklerle zedelenmesi halinde (*Ramsahai ve diğerleri/Hollanda* [BD], 2007, §§ 326-332);

- Kriminalistik incelemenin hatalı olması halinde (*Tanlı/Türkiye*, 2001, § 153);
- Makamların, başka herhangi bir tanığı dinlemeksizin, suçlanan devlet görevlileri tarafından sunulan olaylara ilişkin anlatımı kabul etmeleri (*Özalp ve diğerleri/Türkiye*, 2004, § 45) veya bu görevliler tarafından düzenlenen rapora ağır basan bir önem vermeleri halinde (*İkincisoğlu/Türkiye*, 2004, § 78);
- Askeri uçaklar aracılığıyla sivil köylerin bombalanmasından sorumlu olanların belirlenme ve suçlanma ihtimali için temel bir unsuru oluşturan seyir defterlerine ilişkin herhangi bir incelemenin yapılmaması halinde (*Benzer ve diğerleri/Türkiye*, 2013, § 196).
- Bir araştırmacı gazetecinin anlaşmaya dayalı olarak öldürülmesine ilişkin soruşturmanın, diğer iddiaları araştırmaksızın yalnızca tek bir soruşturma yönüne odaklanması (*Mazepa ve diğerleri/Rusya*, 2018, §§ 77-79);
- Başvuranın oğlunun askerlik hizmeti sırasında bir asker arkadaşı tarafından kazara vurulmasının ardından ölümüne yol açan koşullara ilişkin soruşturmanın, hastaneye sevk için geçen toplam süre ve otopsi sırasında tespit edilen bazı yaralanmaların niteliği ve kökenleri gibi bazı önemli olgusal konuları aydınlatamaması (*Dimakşyan/Ermenistan*, 2023, § 102).

175. Buna karşın, Mahkeme, yerel makamlar tarafından alınan çeşitli tedbirleri göz önünde bulundurarak, aşağıda belirtilen durumlarda soruşturmanın yeterli olmadığı sonucuna varmamıştır:

- *Mustafa Tunç ve Fecire Tunç/Türkiye* [BD], 2015, § 209 davası, askerlik hizmeti sırasında başvuranların oğlu ve erkek kardeşinin ölümü hakkında yapılan soruşturmaya ilgilidir;
- *Armani Da Silva/Birleşik Krallık* [BD], 2016, § 286 davası, haksız yere şüpheli bir terörist olarak tanımlanan bir kişinin ölümüne yol açan atışlar hakkında yapılan bir soruşturmaya ilgilidir;
- *Giuliani ve Gaggio/İtalya* [BD], 2011, § 309 davası, G8 zirvesi sırasında güvenlik güçleri tarafından vurulan bir gösterici hakkında yapılan soruşturmaya ilgilidir;
- *Palić/Bosna-Hersek*, 2011, §§ 64-66 davası, Bosna-Hersek'teki savaş sırasında başvuranın eşinin kaybolması hakkında yapılan soruşturmaya ilgilidir.
- *Tunç/Türkiye* (k.k.), §§ 96-97, başvuranların yakınının bir terör örgütüne dahil olduğu iddiasıyla ilgili olarak hakkında yürütülen ceza yargılaması devam ederken kaybolması ile ilgili yetkililer tarafından yürütülen soruşturmaya ilgilidir.

3. İvedilik ve Makul Özen

176. Sözleşme'nin 2. maddesi, soruşturmaların ivedilikle (*Armani Da Silva/Birleşik Krallık* [BD], 2016, § 237) ve makul bir özenle (*Giuliani ve Gaggio/İtalya* [BD], 2011, § 305) yürütülmesini gerektirmektedir.

177. Mahkeme, belirli bir durumda soruşturmanın ilerlemesini engelleyen engeller veya zorluklar olabileceğini kabul eder, ancak yetkililerin ölümcül güç kullanımını oluştururken ivedi bir şekilde yanıt vermelerinin, hukukun üstünlüğüne bağlılıkları konusunda kamuoyunun güvenini korumak ve yasadışı eylemlerde herhangi bir iş birliği veya hoşgörü görüntüsünü önlemek için genellikle gerekli olabileceğini düşünmektedir (*Al-Skeini ve diğerleri/Birleşik Krallık* [BD], 2011, § 166 ; *Tahsin Acar/Türkiye* [BD], 2004, § 224 ; *Armani Da Silva/Birleşik Krallık* [BD], 2016, § 237).

178. Mahkeme, zaman geçmesinin sadece soruşturmaya zarar vermekle kalmayıp, aynı zamanda soruşturmanın sonuca varma şansını da kesin olarak tehlikeye atabileceğini gözlemlemektedir (*Mocanu ve diğerleri/Romanya* [BD], 2014, § 337).

179. Mahkeme özellikle, aşağıdaki durumlarda, yerel makamların soruşturmayı yeterince ivedilik ve özenle yürütmedikleri kanısına varmıştır:

- *Kelly ve diğerleri/Birleşik Krallık*, 2001, § 136, bu davada, güvenlik güçleri tarafından yürütülen bir operasyon sırasında başvuranların yakınlarının ölümüne ilişkin adli soruşturma süreci olayların ardından sekiz yıl sonra başlatılmıştır;
- *Nafiye Çetin ve diğerleri/Türkiye*, 2009, § 42, bu davada, olayları aydınlatmak, yakınlarının gözaltındayken ölümünden sorumlu olan kişileri tespit etmek ve cezalandırmak amacıyla açılan ceza davası yaklaşık 15 yıl boyunca derdest kalmıştır;
- *Mocanu ve diğerleri/Romanya* [BD], 2014, § 348, bu davada, Romanya'daki rejime karşı yapılan 1990 tarihli gösteriler sırasında Mocanu'nun ölümüne ilişkin soruşturma, genel olarak yirmi üç yılı aşkın bir süreden beri devam etmiştir;
- *Hemsworth/Birleşik Krallık*, 2013, § 74, bu davada, soruşturma duruşması, başvuranlara göre, yakınlarının Kuzey İrlanda'da güvenlik güçleri tarafından öldürülmesinin ardından 13 yıl sonra başlamıştır;
- *Jelić/Hırvatistan*, 2014, § 91, bu davada, 1991 yılında başvuranın eşinin kaçırılması ve öldürülmesi hakkında yapılan soruşturma, açıklanamaz yavaşıklar nedeniyle zedelenmiştir.
- *Mazepa ve diğerleri/Rusya*, 2018, § 81, bu davada, özellikle cinayete azmettirenleri tespit etmek amacıyla araştırmacı bir gazetecinin azmettirme yoluyla öldürülmesi hakkındaki soruşturma, on bir yıldan fazla bir sürenin ardından halen devam etmektedir.
- *Durdaj ve diğerleri/Arnavutluk*, 2023, § 235: ölümlere ve ağır bedensel yaralanmalara neden olan bir silah imha tesisinin patlamasındaki rolüyle ilgili olarak üst düzey bir Devlet görevlisi aleyhindeki ceza yargılaması, olayların üzerinden on dört yıldan fazla bir süre geçmesine rağmen hâlâ devam etmektedir.

180. Ancak Mahkeme, Hizbullah tarafından işlendiği iddia edilen cinayetlerle ilgili davalarda soruşturmanın ve/veya takip eden ceza yargılamalarının uzunluğunun aşırı olmadığı kanısına varmıştır. Suçun niteliğini, faili meçhul bir cinayeti ve bir suç örgütünü çökertmek için gereken çabaları dikkate alan Mahkeme, bu davalarda yürütülen soruşturmaların uzun olmasına rağmen etkisiz olmadığını ve yetkililerin başvuranların yakınlarının öldürülmesine ilişkin hiçbir işlem yapmadığının iddia edilemeyeceğini değerlendirmiştir (*Bayrak ve diğerleri/Türkiye*, 2006, §§ 54-55 ; *Adıyaman/Türkiye* (k.k.), 2010). Silahlı bir çatışma sırasında meydana gelen ölüm ve kayıplara ilişkin soruşturmalarla ilgili olarak ayrıca bakınız, *Palić/Bosna-Hersek*, 2011, § 70; *Zdjelar ve diğerleri/Hırvatistan*, 2017, §§ 91-94.

4. Kamu Denetimi ve Yakınların Birliği

181. Teoride olduğu kadar pratikte de hesap verebilirliği güvence altına almak için soruşturmanın veya sonuçlarının kamu denetimine tabi tutulması önem arz etmektedir. Bununla birlikte, bu gereklilik, şiddet içeren bir ölümle ilgili bir soruşturmayı takip eden tüm işlemlerin tüm yönleriyle kamuya açık olmasını gerektirecek kadar ileri gitmez, çünkü örneğin polis raporlarının ve soruşturma materyallerinin yayınlanması, özel kişiler veya diğer soruşturmalar üzerinde olası önyargılı etkileri olan hassas konuları içerebilir ve bu nedenle bu durum Sözleşme'nin 2. maddesi kapsamında otomatik bir gereklilik olarak kabul edilemeyecektir. Gerekli kamu denetiminin derecesi davadan davaya değişebilir (*Ramsahai ve diğerleri/Hollanda* [BD], 2007, § 353 ; *Giuliani ve Gaggio/İtalya* [BD], 2011, § 304).

182. Ancak, her durumda, mağdurun en yakın akrabası, meşru menfaatlerinin korunması için gerekli olduğu ölçüde prosedüre dahil edilmelidir (*Al-Skeini ve diğerleri/Birleşik Krallık* [BD], 2011, § 167). Bu, soruşturma makamlarının, soruşturma sırasında bir yakın tarafından dile getirilebilecek olan her türlü araştırma tedbiri talebini yerine getirmesi gerektiği anlamına gelmeyecektir (*Ramsahai ve diğerleri/Hollanda* [BD], 2007, § 348; *Giuliani ve Gaggio/İtalya* [BD], 2011, § 304). Dahası, polis tarafından yürütülen soruşturmalar üzerinde kamu denetiminin bulunmaması, kamuya veya mağdurun yakınlarına yargılamanın diğer aşamalarına gereken erişim imkânı sağlanarak telafi edilebilir (*Hugh Jordan/Birleşik Krallık*, 2001, §121).

183. Aşağıda belirtilen durumlarda, Mahkeme, soruşturmanın yakınlar açısından erişilebilir olmadığı

veya yeterli bir kamu denetimine imkân vermediği kanısına varmıştır:

- Mağdurun ailesinin soruşturmaya ya da adli belgelere erişememesi (*Oğur/Türkiye* [BD], 1999, § 92; bk. aynı zamanda, *Tagiyeva/Azərbaycan*, § 73 başvuranın dava dosyasına erişememesi veya soruşturmaya ilişkin önemli gelişmelerden haberdar edilmemesi (*Betaïev ve Betaïeva/Rusya*, 2008, § 88); bk. aynı zamanda, *Boychenko/Rusya*, 2011, § 99 başvuruna mağdur sıfatı verilmemesi ve soruşturmanın hiçbir aşamasından haberdar edilmemesi);
- Mağdurun eşinin soruşturmaya ilişkin gelişmeler hakkında herhangi bir bilgi almaması; dosyayı inceleyememesi ve herhangi bir belgenin kendisine teslim edilmemesi, tanık ifadelerinin veya diğer soruşturma tedbirlerinin söz konusu olması (*Mezhiyeva/Rusya*, 2015, § 75);
- Mağdurun babasının kovuşturmaya yer olmadığına dair karardan haberdar edilmemesi (*Güleç/Türkiye*, 1998, § 82);
- En yakın akrabasının soruşturmaya katılımının, sivil taraf olarak davaya katılma başvurusu ile birlikte bir suç duyurusunda bulunmuş olmaları şartına bağlanması (*Slimani/Fransa*, 2004, § 47);
- Savcılık makamlarının soruşturma belgelerini başvuranlardan gizlemeye çalışması (*Benzer ve diğerleri/Türkiye*, 2013, § 193);
- Müteveffanın babası, ceza soruşturması veya idari soruşturma dosyasındaki belgelere erişememesi ve müteveffanın cesedi öncesinde teşhis edilmiş olmasına rağmen, otopsi sonrasına kadar oğlunun ölümünden haberdar edilmemesi (*Fountas/Yunanistan*, 2019, § 96);
- İçişleri Bakanlığı tarafından, -bir polis operasyonu sırasında tehlikeli bir kişi tarafından öldürülen bir polis memuru olan- yakınlarının ölümüyle ilgili olarak yürütülen iki ulusal soruşturma hususunda başvuruların tam olarak bilgilendirilmemesi ve sürece dâhil edilmemesi; bu durumun, ilgili şahısların tazminat davası açma imkânlarını etkilemesi (*Ribcheva ve diğerleri/Bulgaristan*, 2021, §§ 146-147).

184. Aşağıdaki durumlarda, Mahkeme, yakınlar ya da kamu için soruşturmaya erişilebilirliğe ilişkin herhangi bir sorun tespit etmemiştir:

- *Giuliani ve Gaggio/İtalya* [BD], 2011, § 315, bu dava, G8 zirvesi sırasında güvenlik güçleri tarafından vurulan bir gösterici hakkında yapılan soruşturma ile ilgilidir;
- *Bubbins/Birleşik Krallık*, 2005, § 161, bu davada, başvuranın erkek kardeşi, iki saatli bir kuşatmanın ardından dairesinde polisler tarafından vurulmuştur;
- *Palić/Bosna-Hersek*, 2011, § 69, bu dava, Bosna-Hersek'teki savaş sırasında başvuranın eşinin kaybolması hakkında yapılan soruşturma ile ilgilidir;
- *Waresiak/Polonya*, 2020, § 95, reşit olmayan bir kişi hakkında başlatılan ceza yargılamasında mağdurun en yakın akrabasına uygulanabilir olan kısıtlamalarla ilgilidir.

G. Kovuşturma, Cezalar ve Tazminat İle İlgili Konular

185. Kişi ya da kişileri soruşturma veya mahkûm etme ya da belirli bir ceza almalarını hakkı bulunmamaktadır. Bir soruşturmanın somut sonuçlar olmaksızın ya da sınırlı sonuçlarla sona ermesi, başarısızlık göstergesi değildir (*Giuliani ve Gaggio/İtalya* [BD], 2011, § 306). Mahkeme, bugüne kadar, diğer tüm açılardan 2. maddeye uygun olan bir soruşturmadan kaynaklanan bir kovuşturma kararını kusurlu bulmamış veya yetkili yerel mahkemenin, konuyu gereğince inceleyip ceza hukukunun ilgili hükümlerini bilinen olaylara uyguladıktan sonra mahkûmiyet kararı vermediği hallerde kovuşturma açılmasını talep etmemiştir (*Hanan/Almanya* [BD], 2021, § 210).

186. Bununla birlikte, Sözleşme'nin 2. maddesinin usule ilişkin kısmı kapsamındaki gereklilikler, resmi soruşturma aşamasının ötesine uzanmaktadır. Böylelikle, soruşturmanın ulusal mahkemelerde dava açılmasına neden olması halinde, yargılama aşaması da dahil olmak üzere, yargılamanın bir bütün

olarak, kanunla yaşamı korumaya yönelik pozitif yükümlülüğün gerekliliklerini karşılaması gerekir (*Öneriyıldız/Türkiye* [BD], 2004, § 95 ; *Ali ve Ayşe Duran/Türkiye*, 2008, § 61).

187. Bu bağlamda, genel kural olarak, bağımsız ve tarafsız bir hâkim önünde çekişmeli bir ceza yargılamasının, olayların tespiti ve ceza sorumluluğunun atfedilmesi için etkinliğe ilişkin çok sağlam güvenceler sunduğu kabul edilmelidir (*McKerr/Birleşik Krallık* (k.k.), 2000, § 134). Bununla birlikte, örnek olarak, bir soruşturmadaki eksikliklerin, bir mahkemenin ölüm nedeniyle sorumlulukları ortaya koyma kapasitesine ciddi şekilde zarar verebileceği göz ardı edilemeyecektir (*Ağdaş/Türkiye*, 2004, § 102).

188. Mahkeme, Devlet görevlileri tarafından gerçekleştirilen kötü muamele ve adam öldürme için uygun yaptırımların seçiminde ulusal mahkemelere önemli ölçüde saygı göstermektedir. Bununla birlikte, Mahkeme, denetim görevini saklı tutmalı ve işlenen suç ile uygulanan yaptırım arasında açık bir orantısızlığın bulunduğu durumlarda müdahale etmelidir (*Armani Da Silva/Birleşik Krallık* [BD], 2016, § 285).

189. Mahkeme, örnek olarak, Sözleşme'nin 2. maddesinden doğan usuli yükümlülüklerin, bir soruşturmanın makamların hareketsizliği nedeniyle ceza sorumluluğunun zaman aşımına uğraması sonucu sona ermesi halinde yerine getirilmiş olarak kabul edilemeyeceğini vurgulamıştır ("*21 Aralık 1989" Derneği ve diğerleri/Romanya*, 2011, § 144).

190. Aynı şekilde, devlet görevlileri tarafından uygulanan bir kötü muamelenin yol açtığı ölüme ilişkin olarak, Mahkeme, mahkûm edilen polisler hakkında verilen hapis cezalarının infazının ertelenmesinin kısmi bir affa benzetilebilir olduğu ve bu türden tedbirlerin kendi içtihadına uygun olarak değerlendirilemeyeceği, zira bu görevlilerin haklarında mahkûmiyet kararları verilmesine rağmen sanal bir cezasızlıktan yararlandıkları kanısına varmıştır (*Ali ve Ayşe Duran/Türkiye*, 2008, § 69).

191. Ayrıca, Mahkemenin denetimi, yerel mahkemeler tarafından verilen cezaların ağırlığıyla sınırlı olmayıp, bu cezaların infaz edilme şeklini de kapsamaktadır (*Enukidze ve Girgvliani /Gürcistan*, 2011, §§ 269 ve 275, bu davada, Mahkeme, diğerlerinin yanı sıra, hükümlülerin erken tahliye edilmeleri nedeniyle gösterilen makul olmayan hoşgörü nedeniyle 2. maddenin usule ilişkin kısmının ihlal edildiğine karar vermiştir; *Kitanovska Stanojkovic ve diğerleri/Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti*, 2016, § 33, bu davada, Mahkeme, bir hapis cezasının infazında haksız gecikmeler nedeniyle Sözleşme'nin 2. maddesinin usul yönünden ihlal edildiği sonucuna varmıştır). Bu bağlamda, Mahkeme, Sözleşme'nin 2. maddesinden doğan ceza soruşturmasının etkinliği gerekliliğinin, Devleti kesinleşmiş kararları gecikmeksizin icra etmekle yükümlü kıldığı şeklinde de yorumlanabildiğini vurgulamıştır. Gerçekte Mahkemeye göre, yaşam hakkı bağlamında verilen bir cezanın infazının bu maddenin Devlete yüklediği usuli yükümlülüğün ayrılmaz bir parçası olduğu kabul edilmelidir (*Kitanovska Stanojkovic ve diğerleri/Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti*, 2016, § 32, *Akliené/Litvanya*, 2018, § 85, bu davada, Mahkeme, karar verilmesinin ardından kaçan hükümlü kişiyi bulmak ve bu kişinin iade edilmesini sağlamak için Devlet tarafından alınan tedbirleri dikkate alarak, Sözleşme'nin 2. maddesinin usul yönünden ihlal edilmediğini tespit etmiştir).

192. Mahkeme, sivillerin öldürülmesi ya da kötü muameleye maruz kalmasıyla ilgili olarak af çıkarılmasının, bu tür eylemlerin soruşturulmasını engelleyeceği ve sorumluların cezasız kalmasına yol açacağı için, Devletin Sözleşme'nin 2. ve 3. maddeleri kapsamındaki yükümlülüklerine aykırı olacağını düşünmektedir (*Marguš/Hrvatistan* [BD], 2014, § 127). Benzer şekilde, ilkeler açısından, çok ciddi suçların failinin gelecekte kamu görevlerinde bulunmasına imkân vermek tamamen uygunsuz olacak ve kamuoyuna olumsuz mesaj verecektir (*Makuchyan ve Minasyan/Azərbaycan ve Macaristan*, 2020, § 171).

193. Hükümlülerin nakledilmesi kapsamında Devletlerin ilgili yükümlülükleri konusunu gündeme getiren bir davada Mahkeme, mahkûmiyet kararı veren Devletin, (Macaristan), bir tutuklunun başka bir ülkeye (Azerbaycan) nakledilmesinden sonra cezasının tam olarak infaz edilmesini sağlamak için yetkisi dâhilinde her şeyi yapmış olması halinde, nakil alan devletin (Azerbaycan) eylemlerinin

cezazıllığa yol açtığını ve bu nedenle 2. madde uyarınca bireylerin yaşamlarına karşı işlenen suçların işlenmesini etkili bir şekilde caydırma yükümlülüğü ile uyumlu olmadığı kanaatine varmışır (*Makuchyan ve Minasyan/Azerbaycan ve Macaristan*, 2020, sırasıyla, §§ 195-197 ve §§ 163-173).

194. Son olarak, başvuranın, kardeşinin bir kişi tarafından öldürülmesine ilişkin ceza davasına taraf olarak müdahil olma ve tazminat alma talebinin yerel mahkemeler tarafından reddedildiği bir başka davada, Mahkeme, Devletin 2. maddenin amaçları doğrultusunda “uygun telafi” sağlayabilecek bir yargı sistemi kurma yükümlülüğünün, başvuranın - tek aile üyesi ve yakın bir ilişki içinde olduğu ölen kardeşinin tek varisi olarak - maruz kalmış olabileceği manevi zarar için tazminat talep etmesine olanak tanıyacak bir hukuk yolu gerektirdiğini değerlendirmiştir (*Vanyo Todorov/Bulgaristan*, 2020, § 66).

H. Usuli Yükümlülüğün Yeniden Doğması

195. Usuli yükümlülük, yetkililerin bir ölümün koşullarını aydınlatmaya ve sorumluluğunu tespit etmeye yönelik tedbirler almasının makul olarak beklenebileceği süre boyunca Devleti bağlamaktadır (*Šilih/Slovenya* [BD], 2009, § 157). Bununla birlikte, bazı durumlarda, bir öldürme olayının koşullarına yeni bir ışık tuttuğu iddia edilen bilgiler daha sonraki bir aşamada ortaya çıkabilir. Bu durumda, soruşturmaya ilişkin usuli yükümlülüğün yeniden canlandırılıp canlandırılmayacağı ve ne şekilde canlandırılacağı sorunu ortaya çıkmaktadır. Bu amaçla Mahkeme, sorumluların tespit edilmesine ve sonunda suçlanmaları ya da cezalandırılmalarına imkân verebilecek olan bir iddianın, delilin veya makul ve güvenilir bir bilgi unsurunun ortaya çıkması halinde, yetkililer yeni soruşturma tedbirlerini alma yükümlülüğü altında olduğuna karar vermiştir (*Brecknell/Birleşik Krallık*, 2007, § 71).

196. Usuli yükümlülüğün gerektirdiği daha sonraki her türlü soruşturmanın niteliği ve kapsamı, kaçınılmaz olarak, her davanın kendine özgü koşullarına bağlıdır ve ölümün meydana gelmesinin hemen ardından beklenen koşullardan tamamen farklı olabilmektedir (*Harrison ve diğerleri/Birleşik Krallık* (k.k.), 2014, § 51). Aradan geçen zaman, kaçınılmaz olarak, tanıkların bulunmasıyla ve tanıkların olayları hatırlama kapasitesiyle ilgili olarak bir engel oluşturacaktır. Bu türden araştırmalar, bazen makul olarak kaynağın ya da yeni delilin güvenilirliğini tespit etmekle sınırlı olabilmektedir (*Cerf/Türkiye*, 2016, § 65). Dahası, bazı durumlarda ivedilik gerekliliği, bir yerdeki önemli delil unsurlarını korumak veya tanıkları bütün ayrıntıları hatırladıkları sırada sorgulamak için hızlı hareket etmenin genellikle çok önemli olduğu yakın tarihli olaylara uygulanabilir olan gereklilikten çok farklı olacaktır (*Gurtekin ve diğerleri/Kıbrıs* (k.k.), 2014, § 21 ve belirtilen atıflar).

197. Yenilenen soruşturma çabalarının temel amacı ışığında, yetkililer herhangi bir kovuşturmanın başarıya ulaşma ihtimalini göz önünde bulundurma hakkına sahiptir (*Brecknell/Birleşik Krallık*, 2007, § 71).

198. Bununla birlikte, özellikle savaş suçları ve insanlığa karşı suçlar bağlamında, faillerin kovuşturulması ve mahkum edilmesindeki kamu yararı kesin olarak kabul edildiğinden, olaylardan yıllar sonra yasa dışı adam öldürme suçlarına ilişkin soruşturma yapma yükümlülüğü olasılığını aşırı sınırlamamak gerekmektedir (*Jelić/Hırvatistan*, 2014, § 52).

I. Nefret Suçlarına Dayanan İhlaller Hakkında Soruşturma

199. Yetkililer, şiddet içeren saldırıları soruştururken, bu saldırıların olası ayrımcı saiklerini ortaya çıkarmak için tüm makul adımları atmalıdır. Ayrımcı bir niyet taşıyan şiddet eylemlerini, bu tür imalar taşımayan şiddet eylemleriyle eşit tutmak, özellikle temel haklara zarar veren eylemlerin kendine özgü doğasını görmezden gelmekle eşdeğerdir (*Stoyanova/Bulgaristan*, § 64). Esasen farklı durumların ele alınış biçimleri arasında ayırım yapılmaması, Sözleşme'nin 2. maddesiyle birlikte 14. maddesiyle bağdaşmayan haksız bir muamele teşkil edebilir (*Natchova ve diğerleri/Bulgaristan* [BD], § 160).

200. Örneğin, bir saldırının cinsiyete dayalı şiddet işaretlerini taşıdığı durumlarda, yetkililer soruşturma tedbirini uygularken özel bir titizlik göstermelidir. Bir saldırının cinsiyet temelli

olabileceğine dair bir şüphe olduğunda, soruşturmanın titizlikle sürdürülmesi özellikle önemlidir (*Tërshana/Arnavutluk*, 2020, § 160).

201. Aynı şekilde, ırk temelli şiddet iddiaları söz konusu olduğunda, toplumun ırkçılığı sürekli olarak kınadığının yeniden vurgulanması ve azınlıkların, yetkililerin kendilerini ırkçı şiddet tehdidinden koruma kabiliyetine olan güvenlerinin sürdürülmesi ihtiyacı göz önünde bulundurularak, soruşturmanın titizlik ve tarafsızlıkla yürütülmesi özellikle önemlidir (*Menson/Birleşik Krallık* (k.k.) 2003; *Gjikondi ve diğerleri/Yunanistan*, 2017, § 118).

202. Bu tür saldırılara uygun şekilde karşılık verme görevi, fail olduğu iddia edilen kişilerin mahkûm edilip edilmeyeceğine ve nasıl cezalandırılacağına karar verilen adli süreçleri de kapsamaktadır (*Stoyanova/Bulgaristan*, § 64). Örneğin, başvuranın oğlunun, onun eşcinsel olduğunu düşünen üç adam tarafından öldürüldüğü olayda, Mahkeme, yerel mahkemelerin failleri cezalandırırken suçun homofobik saiklerine herhangi bir somut hukuki sonuç bağlayamaması nedeniyle, 2. madde ile birlikte ele alındığında 14. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir. Bu durum, gerçek veya varsayılan cinsel yönelimi nedeniyle mağdura karşı düşmanlık güdüsüyle işlenen cinayetin “ağırlaştırılmış” bir suç olarak kabul edilmediği veya temelinde yatan özel ayrımcı saik nedeniyle daha ciddi bir suç olarak değerlendirilmediği ceza hukukundaki bir boşluktan kaynaklanmaktadır (*Stoyanova/Bulgaristan*, §§ 70-76).

203. Daha ayrıntılı bilgi için, *14. Madde ve 12 No.lu Protokol'ün 1. Maddesi Hakkında İçtihat Rehberi - Ayrımcılık Yasağı*, bakınız.

J. Sınır Ötesi Davalarda Usuli Yükümlülükler

204. Mahkeme, genel olarak, bu genel yaklaşımdan ayrılmayı gerektiren özel durumlar olmadığı sürece (*Rantsev/Kıbrıs ve Rusya*, 2010, §§ 241-242), Sözleşme'nin 2. maddesinden doğan usuli yükümlülüğün mağdurun ölüm anında yargı yetkisi altında bulunduğu Sözleşmeci Devlete ait olduğunun altını çizmiştir (*Emin ve diğerleri/Kıbrıs, Yunanistan ve Birleşik Krallık* <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-99466>(k.k.)).

205. Ayrıca, 2. madde, üye devletlerin ceza kanunlarının, vatandaşlarından birinin ölümüyle ilgili davalarda evrensel yargı yetkisi sağlamasını gerektirmemektedir (*Rantsev/ Kıbrıs ve Rusya*, 2010, § 244).

206. Bununla birlikte, özel koşulların bulunmaması durumunda bile, Mahkeme, soruşturmayı yürüten Devletin başka ülkelerde bulunan delilleri toplama yükümlülüğünün, delillerin bulunduğu Devlet açısından adli yardım talebi kapsamında talep edilen her türlü yardımı kendi yetkisi ve imkanları dahilinde sağlama ödevini netice verdiği için altını çizmiştir (*Rantsev/Kıbrıs ve Rusya*, 2005, § 245).

207. Özellikle, can kaybına yol açan yasadışı bir şiddet olayının sınır ötesi unsurlarının bulunduğu durumlarda, Mahkeme, failerin kaçtığı ve suçun kanıtlarının bulunabileceği Devletin yetkililerinin, 2. Madde uyarınca, gerekirse kendiliklerinden bu konuda etkili tedbirler almalarının gerekebileceğini gözlemlemiştir (*Cummins ve diğerleri/Birleşik Krallık* (k.k.), 2005; *O'Loughlin ve diğerleri/Birleşik Krallık* (k.k.), 2005).

208. Bir Sözleşmeci Devletin yargı yetkisi dahilinde meydana gelen hukuka aykırı bir öldürme olayına ilişkin etkili bir soruşturmanın birden fazla Sözleşmeci Devletin katılımını gerektirdiği durumlarda, Sözleşme'nin kolektif bir uygulama anlaşması olarak özel niteliği, ilke olarak, ilgili Devletlerin öldürme olayının koşullarını aydınlatmak ve faileri adaletle teslim etmek için birbirleriyle etkili bir şekilde işbirliği yapma yükümlülüğünü gerektirir. Dolayısıyla, 2. Madde her iki Devletten de birbirleriyle işbirliği yapma konusunda iki yönlü bir yükümlülük talep edebilir; bu yükümlülük aynı zamanda hem yardım isteme hem de yardım sağlama yükümlülüğünü ifade eder. Bununla birlikte, bu yükümlülüklerin niteliği ve kapsamı her bir davanın koşullarına bağlıdır (*Güzelyurtlu ve diğerleri/Kıbrıs ve Türkiye* [BD], 2019, §§ 232-233; *Israilov/Rusya*, 2023, §§ 121-126 ve 127-136, başvuranın oğlunun

Avusturya'da öldürülmesine ilişkin soruşturmada Rus makamlarının Avusturyalı makamlarla işbirliği yapmaması; *Romeo Castaño/Belçika*, 2019, §§ 41-42 ve 79-82, Avrupa Birliğine üye bir devletin, Avrupa Tutuklama Müzekkeresi ("ATM") sistemi kapsamında başka bir Üye Devlet ile işbirliği yapma ve terör şüphelisi bir kaçağı yargılanması için teslim etme ihtimalini de makul bir şekilde değerlendirme yükümlülüğü olduğuna karar vermesi).

209. Bu bağlamda Mahkeme, işbirliği yapma yükümlülüğünün bir sonuç değil ancak bir araç yükümlülüğü olabileceğini vurgulamıştır. Bu, ilgili Devletlerin, cezai konularda karşılıklı adli yardımlaşma ve işbirliğine ilişkin yürürlükteki uluslararası belgeler kapsamında kendilerine sunulan imkânları iyi niyetle tüketerek, birbirleriyle işbirliği yapmak için ellerinden gelen makul adımları atmaları gerektiği anlamına gelir. Dolayısıyla, bu bağlamda, usuli işbirliği yükümlülüğü, işbirliği talebinde bulunması gereken bir Devlet yalnızca ilgili uluslararası anlaşmalar kapsamında işbirliği için uygun mekanizmayı harekete geçirememişse; ve talep edilen Devlet uygun şekilde yanıt vermemiş veya bu belgeler kapsamında talep edilen işbirliğini reddetmek için meşru bir gerekçe gösterememişse ihlal edilmiş olacaktır (*Güzelyurtlu ve diğerleri/Kıbrıs ve Türkiye* [BD], 2019, §§ 235-236). Örneğin, Avrupa Tutuklama Emri ("ATM") yoluyla iade edilmesi talep edilen bir kişiyle söz konusu olduğunda, infazı gerçekleştirecek Devletin mahkemelerinin, talep eden Devletteki tutukluluk koşullarının insanlık dışı ve aşağılayıcı olacağına dair eksik ve güncel olmayan materyallere dayanan bir tespit bulunması, işbirliğini reddetmek için meşru bir gerekçe değildir (*Romeo Castaño/Belçika*, 2019, §§ 85-90). Bir Sözleşmeciler Devlet ile başka bir Sözleşmeciler Devletin etkin kontrolü altındaki *fili* (*de facto*) bir kurumun dâhil olduğu durumlarda, işbirliği yükümlülüğü, resmi diplomatik ilişkilerin bulunmaması durumunda, Devletlerin, örneğin üçüncü Devletler veya uluslararası örgütler aracılığıyla, daha gayri resmi veya dolaylı işbirliği kanallarına başvurmasını gerektirebilir. Benzer durumlarda Mahkeme, ilgili Devletlerin, uygulanabilir uluslararası antlaşmalarla öngörülen işbirliği mekanizmaları dışında tüm gayri resmi veya geçici işbirliği kanallarını kullanıp kullanmadıklarını araştırmalıdır; bunu yaparken, uluslararası hukukta uygulanan norm ve ilkeleri yansıttıkları ölçüde bu antlaşmaların hükümlerini rehber edinir (*Güzelyurtlu ve diğerleri/Kıbrıs ve Türkiye* [BD], 2019, §§ 237-238).

K. Silahlı Çatışma Bağlamında Usul Yükümlülükleri

210. Mahkeme, 2. madde kapsamındaki usul yükümlülüğünün, silahlı çatışma kapsamı da dahil olmak üzere, zorlu güvenlik koşullarında uygulanmaya devam ettiğini ifade etmiştir. Bu bağlamda, 2. madde kapsamında soruşturulması gereken ölümün genel şiddet, silahlı çatışma veya isyan koşullarında meydana geldiği durumlarda, soruşturmacıların önüne engeller çıkabileceği ve somut kısıtlamaların daha az etkili soruşturma tedbirlerinin kullanılmasını zorunlu kılabileceği veya soruşturmanın gecikmesine neden olabileceği açıktır. Bununla birlikte, 2. madde kapsamındaki yükümlülük, zorlu güvenlik koşullarında bile, yaşam hakkının ihlal edildiği iddialarına yönelik etkili ve bağımsız bir soruşturma yürütülmesini sağlamak için tüm makul adımların atılmasını gerektirir (*Hanan/Almanya* [BD], 2021, § 204; *Gürcistan/Rusya (II)* [BD] (esas), 2021, § 326).

211. Bununla birlikte, Mahkeme, silahlı bir çatışma kapsamında yürütülen soruşturmalarla ilgili olarak, 2. madde kapsamındaki usul yükümlülüğünün gerçekçi bir şekilde uygulanması gerektiğini açıkça belirtmiştir (*Gürcistan/Rusya (II)* [BD] (esas), 2021, § 327). Dolayısıyla, soruşturma makamlarının karşılaştığı zorluklar/kısıtlamalar (ölümlerin ülke dışı bir silahlı çatışmadaki aktif çatışmalarda meydana gelmiş olmasından kaynaklanan) soruşturmanın bütünüyle ilgili olduğunda ve soruşturma boyunca üstlenilebilecek soruşturma tedbirlerinin uygulanabilirliğini etkilemeye devam ettiğinde (üye Devletin topraklarındaki sivil makamlar tarafından yürütülen soruşturma tedbirleri de dahil olmak üzere), Mahkeme, söz konusu üye Devletteki sivil kovuşturma makamları tarafından yürütülen soruşturmaya uygulanan standartların, ülke dışı bir silahlı çatışmadaki ölümlere ilişkin soruşturmalarla ilgili olarak belirlenen standartlar tarafından yönlendirildiğine karar vermiştir (*Hanan/Almanya* [BD], 2021, § 200).

L. İhmalden Dolayı Meydana Gelen Ölüm veya Ağır Yaralanmalar

Sebebiyle Usul Yükümlülükleri

212. Yukarıda belirtildiği üzere, Mahkeme, 2. madde kapsamındaki usule ilişkin yükümlülüklerin kapsamını, bireylerin hayati tehlike arz eden yaralanmalara maruz kaldıkları veya ihmal nedeniyle hayatlarını kaybettiikleri durumları da kapsayacak şekilde genişletmiştir. Bunu yaparken, genel ilkeleri, özellikle de yukarıda atıfta bulunulan soruşturma standartlarını, bu tür davaların koşullarına göre uyarlanmış olsa da, iç hukuka aktarmıştır.

1. Genel İlkeler

213. Mahkeme, ulusal hukuk sisteminin insan hayatını tehlikeye atan veya insan hayatının kaybıyla sonuçlanan ihmalkâr eylemler için hesap verebilirliği sağlayamaması durumunda, Sözleşme'nin 2. maddesi kapsamında Devletin sorumluluğunun doğabileceğine karar vermiştir (*Banel/Litvanya*, 2013, § 70).

214. Böylelikle, bir kişinin ihmalinin mağdurun ölümüne ya da ağır şekilde yaralanmasına yol açması halinde, Devletin kendi yargı yetkisi dahilindeki kişilerin hayatını korumak için uygun adımları atma yükümlülüğünün, gerçekleri ortaya çıkarabilecek, kusurlu olanları sorumlu tutabilecek ve mağdura uygun telafiyi sağlayabilecek yasal araçların mevcudiyetini güvence altına alan etkili bir bağımsız yargı sistemine sahip olma yükümlülüğünü içerdiğine karar vermiştir (*Fergec/Hırvatistan*, 2017, § 32, davası, bir pizzacıda el bombasının patlaması sonucunda açılan bir davanın etkin olup olmadığına ilişkindir; *Ciechońska/Polonya*, 2011, § 66, davası, bir tedavi merkezinde ağacın düşmesi sonucu başvuranın eşinin ölümüyle ilgili bir davaya ilişkindir; *Anna Todorova/Bulgaristan*, 2011, <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-104859> <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-104859> § 72, davası, bir trafik kazasında başvuranın oğlunun ölümüne ilişkin bir davayla ilgilidir; *İlbeyi Kemaloğlu ve Meriye Kemaloğlu/Türkiye*, 2012, § 38, davası, başvuranların oğlunun yedi yaşındayken tipi altında evine dönmeye çalıştığı sırada soğuktan donarak hayatını kaybetmesine ilişkindir; *Kotelnikov/Rusya*, §§ 99-101, davasında, başvuran, trafik kazasında ağır yaralanmıştır).

215. Sağlık hizmetleri bağlamında Mahkeme, 2. maddenin usule ilişkin yükümlülüğünü, ister kamu ister özel sektörde olsun, tıp mesleğinin bakımı altındaki hastaların ölüm nedeninin belirlenebilmesi ve sorumluların hesap verebilir hale getirilebilmesi için Devletlerin etkili ve bağımsız bir yargı sistemi kurmasını gerektirdiği şeklinde yorumlamıştır (*Şilih/Slovenya* [BD], 2009 § 192 ; *Lopes de Sousa Fernandes/Portekiz* <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-179556> [BD], 2017, § 214).

216. Bu bağlamda Mahkeme, yaşam hakkının veya fiziksel bütünlüğün ihlaline kasten sebebiyet verilmediği takdirde, her türlü sorumluluğun ortaya konulmasına ve uygun bir medeni tazminatın elde edilmesine olanak sağlayan, hukuk sisteminin mağdurlara hukuk mahkemelerinde tek başına veya ceza mahkemelerindeki bir hukuk yolu ile bağlantılı olarak bir hukuk yolu sunması halinde “etkili bir yargı sistemi” kurma pozitif yükümlülüğünün yerine getirilmiş olacağını altını çizmiştir. Mahkeme ayrıca, disiplin tedbirlerinin de öngörülebileceğini kabul etmiştir (*Calvelli ve Ciglio/İtalya* [BD], 2002, § 51 ; *Mastromatteo/İtalya* [BD], 2002, § 90 ; *Vo/Fransa* [BD], 2004, § 90 ; *Anna Todorova/Bulgaristan*, 2011, § 73 ; *Cevrioğlu/Türkiye*, 2016, § 54 ; *Lopes de Sousa Fernandes/Portekiz* [BD], 2017, §§ 137 ve 215). Kamu görevlileri veya belirli meslek mensupları söz konusu olduğunda, disiplin tedbirleri de alınabilir ve de öngörülebilir (*Nicolae Virgiliu Tănase/Romanya* [BD], 2019, § 159 ve *Zinatullin/Rusya*, 2020, § 32).

217. Mahkeme ayrıca, bu hususta, Sözleşme'nin 2. maddesinden doğan pozitif yükümlülüklerle saygı gösterilmesini sağlayan araçların seçiminin, ilke olarak, Sözleşmeci Devletlerin takdir yetkisi kapsamına giren bir konu olduğunu vurgulamıştır. Sözleşme tarafından korunan hakları güvence altına alacak nitelikteki araçların çeşitliliği nedeniyle, ilgili Devletin iç hukuk tarafından öngörülen belirli bir tedbiri uygulamaması Devletin pozitif yükümlülüğünü başka bir şekilde yerine getirmesini engellemektedir. Bununla birlikte, bu yükümlülüğün yerine getirilmesi için, iç hukukta öngörülen koruma mekanizmalarının hem teoride mevcut olması, hem de uygulamada etkin olarak işlemesi

gerekmektedir (*Cevrioğlu/Türkiye*, 2016, §§ 53 ve 55 ; *Lopes de Sousa Fernandes/Portekiz* [BD], 2017, § 216).

218. Dolayısıyla Mahkeme, hukukta ve uygulamada mevcut olan başvuru yollarının, bir bütün olarak değerlendirildiğinde, olayların tespit edilmesine, suçluların sorumluluğunun ortaya konulmasına ve mağdurlara bir tazminat sunulmasına imkân veren hukuk yolları olarak kabul edilip edilemeyeceğini araştırmaya davet edilmektedir. Başka bir deyişle, Mahkeme, hukuki rejimi *soyut olarak (in abstracto)* değerlendirmekten ziyade, bu rejimin bir bütün olarak ihtilafın doğru bir şekilde incelenmesine imkân verip vermediğini değerlendirmelidir (*Valeriy Fouklev/Ukrayna*, 2014, § 67).

219. Ancak, yaşam hakkının kasıtlı olmayan ihlalleri bağlamında bile Sözleşme'nin 2. maddesinin gerekliliklerini yerine getirmek için etkili bir cezai soruşturmanın gerekli olduğu istisnai durumlar söz konusu olabilir (*Cevrioğlu/Türkiye*, 2016, § 54; *Lopes de Sousa Fernandes/Portekiz* [BD], 2017, § 215). Mahkeme, örnek olarak aşağıdaki durumlarda, yaşam hakkının ihlaline neden olan ihmalin özellikle yalnızca bir muhakeme hatasının ya da tedbirsizliğin ötesine geçmesi halinde, bu türden koşulların mevcut olduğu kanısına varmıştır:

- Tehlikeli endüstriyel faaliyetler konusunda (*Öneryıldız/Türkiye* [BD], 2004, § 71);
- Tedavinin reddi konusunda (*Asiye Genç/Türkiye*, 2015, § 73);
- Askeri faaliyetler konusunda (*Oruk/Türkiye*, 2014, §§ 50 ve 65);
- Tehlikeli malların taşınması konusunda (*Sinim/Türkiye*, 2017, §§ 62-64);
- Trafik güvenliği konusunda (*Smiljanić/Hırvatistan*, 2021, § 93);
- Aile içi şiddet vakasında polisin eylemde bulunmaması (*Tkheldze/Gürcistan*, 2021, §§ 59-60; ayrıca bk. *Penati/İtalya*, 2021, §§ 158-162, davasında Mahkeme, sosyal hizmetler tarafından düzenlenen korumalı temas oturumu sırasında, babanın neden olduğu çocuğun ölümü hakkında ceza soruşturması yürütülmesini talep etmiştir).

220. Aynı şekilde, Mahkeme, ölümün bir kaza veya başka bir kasıtsız eylemden kaynaklandığının en başından açıkça tespit edilemediği ve hukuka aykırı öldürme hipotezinin en azından olaylara dayanarak savunulabilir olduğu durumlarda, Sözleşme'nin, ölümün koşullarını aydınlatmak için asgari etkililik eşiğini karşılayan bir soruşturma yürütülmesini gerektirdiğini kabul etmiştir. Soruşturma sonucunda kaza hipotezinin kabul edilmesinin, bu konu üzerinde herhangi bir etkisi bulunmamaktadır, zira soruşturma yapma yükümlülüğü kesin olarak, mevcut olan iddiaları çürütmeyi veya doğrulamayı amaçlamaktadır (*Mustafa Tunç ve Fecire Tunç/Türkiye* [BD], 2015, § 133). *Nicolae Virgiliu Tănase/Romanya* [BD], 2019, §§ 160-164, Mahkeme anılan kararda bu konuda kapsamlı açıklamalara yer vermiştir).

221. Bu tür bir ön soruşturmada potansiyel olarak ölümcül olabilecek bir yaralanmanın kasıtlı olarak meydana getirilmediği tespit edildiğinde, istisnai koşullar etkili bir ceza soruşturması yürütülmesini gerektirmedikçe, medeni hukuk yolunun ilke olarak yeterli olduğu kabul edilir (*Nicolae Virgiliu Tănase/Romanya* [BD], 2019, § 163; *Zinatullin/Rusya*, 2020, § 35).

222. Sağlık alanında, Mahkeme, sağlık uzmanlarının sorumluluğu altında bulunan kişilerin ölüm sebebini belirlemek için ulusal düzeyde oluşturulan sistemin bağımsız olması gerekliliğinin zımni olduğunu belirtmiştir. Bu, yalnızca hiyerarşik veya kurumsal bir bağlantının olmamasını değil, aynı zamanda hastaların ölüm nedenini belirleme işlemlerinde değerlendirme yapmakla görevli tüm tarafların olaylara karışanlardan resmi ve fiili bağımsızlığa sahip olmasını gerektirir (*Bajić/Hırvatistan*, 2012, § 90). Bu gereklilik, tıbbi bilirkişi incelemelerinin yapılması söz konusu olduğunda bilhassa önem arz etmektedir (*Karpisiewicz/Polonya* (k.k.), 2012), zira bu tür raporların, mahkemenin tıbbi ihmale ilişkin son derece karmaşık konuları değerlendirmesinde çok önemli bir ağırlık taşıması muhtemel olduğundan, yargılamalarda özellikle önemli bir rol oynarlar (*Bajić/Hırvatistan*, 2012, § 95; *Lopes de Sousa Fernandes/Portekiz* [BD], 2017, § 217).

223. İhmal söz konusu olduğunda, ilgili davanın makul bir süre içinde sonuçlandırılması gerekmektedir (*Šilih/Slovenya* [BD], 2009, § 196; *Cavit Tınarlıoğlu/Türkiye*, 2016, § 115; *Fergec/Hrvatistan*, 2017, § 38).

224. Mahkeme, özellikle ölüm koşullarını belirlemek için başlatılan yargılamalarla ilgili olan Sözleşme'nin 2. maddesinin kapsamına giren davalarda, davanın yavaşlığının, Devlet bu yavaşlığı açıklamak için çok inandırıcı ve makul gerekçeler sunmadığı sürece, Sözleşme uyarınca davalı Devlet tarafından pozitif yükümlülüklerinin ihlalini teşkil eden bir eksikliğin bulunduğu dair sağlam bir belirti olduğunu ifade etmiştir (*Bilbija ve Blažević/Hrvatistan*, 2016, § 107; *Lopes de Sousa Fernandes/Portekiz* [BD], 2017, § 219).

225. Mahkeme, sağlık alanında, Sözleşme'nin 2. maddesinden doğan haklara bu türden durumlarda saygı gösterilmesi hususu dışında, daha genel değerlendirmelerin, aynı zamanda hastane ortamında yaşanan tıbbi ihmallerle ilgili davaların ivedi şekilde incelenmesini gerektirdiğini de vurgulamıştır. Tıbbi tedavinin uygulanması sırasında meydana gelen olaylar ve yapılan muhtemel hatalar konusunda bilgi sahibi olunması, ilgili kuruluşlara ve sağlık personeline potansiyel eksiklikleri giderme ve benzer hataları önleme imkânı vermek için büyük önem taşımaktadır. Dolayısıyla, bu türden davaların ivedilikle incelenmesi, tüm sağlık hizmetlerinden faydalanan kişilerin güvenliği açısından önem arz etmektedir (*Oyal/Türkiye*, 2010, § 76).

226. Devlet görevlileri tarafından ölümcül güç kullanımına ilişkin davalar ya da yetkili makamların kendiliğinden soruşturma başlatması gereken kazalara ilişkin davaların aksine, ölümün kasıtsız olarak meydana geldiği tıbbi ihmale ilişkin davalarda, Devletlerin usule ilişkin yükümlülükleri, ölen kişinin yakınları tarafından dava açılması üzerine devreye girebilmektedir (*Šilih/Slovenya* [BD], 2009, § 156; *Lopes de Sousa Fernandes/Portekiz* [BD], 2017, § 220).

227. Bu alanda da, Mahkeme, sonuç yükümlülüğünün değil, yalnızca araç yükümlülüğünün söz konusu olduğu kanısına varmaktadır (*Banel/Litvanya*, 2013, § 66; *Lopes de Sousa Fernandes/Portekiz* [BD], 2017, § 221). Sonuç olarak, yalnızca iç hukukta yürütülen davanın sonucunun ilgilinin aleyhine olması, davalı Devletin Sözleşme'nin 2. maddesinden doğan pozitif yükümlülüğünü yerine getirmediği anlamına gelmemektedir (*ibid*, § 221; *E.M. ve diğerleri/Romanya* (k.k.), 2014, § 50).

2. Örnekler

a. Tıbbi İhmal İddiaları

228. Mahkeme özellikle aşağıdaki durumlarda, hukuk sisteminin, Sözleşme'nin 2. maddesinin Devlete yüklediği usuli yükümlülüklerle uygun ivedi ve yeterli bir çözümü öngörmediği kanaatine varmıştır:

- İç hukuktaki davanın aşırı uzun sürmesi (*Byrzykowski/Polonya*, 2006, §§ 114-116 ; *Šilih/Slovenya* [BD], 2009, §§ 202-210 ; *Zafer Öztürk/Türkiye*, 2015, §§ 56-57 ; *Bilbija ve Blažević/Hrvatistan*, 2016, §§ 105-107) ;
- Tıbbi uzmanlar ve sanık arasındaki mesleki ilişkinin, bu kişilerin objektif açıdan tarafsız olarak değerlendirilememesine neden olması (*Bajić/Hrvatistan*, 2012, §§ 98-102; ve, *aksi yönde bir karar için (a contrario)*, *Karpisiewicz/Polonya* (k.k.), 2012) ;
- Adli tıp uzmanları ile soruşturma organları arasında herhangi bir işbirliğinin bulunmaması ve uzmanların görüşlerinin gerekçelendirilmemesi (*Eugenia Lazăr/Romanya*, 2010, §§ 81- 85).
- İç hukuk sisteminin, yaşamını yitiren mağdurun hayatta kalan yakınlarına tazminat talep etme ve tazminat alma imkânı vermemesi (*Sarishvili-Bolkvadze/Gürcistan*, 2018, §§ 90-98).
- Hukuk mahkemeleri önünde, tıbbi hata nedeniyle ödenmesine hükmedilen tazminatın yetersiz miktarı (*Scripnic/Moldova Cumhuriyeti*, 2021, §§ 43-48)

229. Buna karşın, aşağıda belirtilen durumlarda, Mahkeme, cezai, disiplinle ilgili ya da hukuki sorumluluğun ortaya konulmasına imkân veren bir mekanizmanın bulunmadığı sonucuna varmamıştır:

- *Vo/Fransa* [BD], 2004, § 95 (Hamileliğin istemsiz sonlandırılması);
- *Ursu/Romanya* (k.k.), 2005, (Kalp durması sonucu meydana gelen ölüm);
- *Marousseva/Rusya* (k.k.), 2006, (Kalp ameliyatı sırasında bir çocuğun ölümü);
- *Sevim Güngör/Türkiye* (k.k.), 2009, (Bronkopnömoni neticesinde yaşlı bir hastanın hastanede hayatını kaybetmesi);
- *Besen/Türkiye* (k.k.), 2012, (Bir ameliyatın ardından başvuranın annesinin hayatını kaybetmesi);
- *Vakrilov/Bulgaristan* (k.k.), 2012, § 41 (Ciddi bir kardiyovasküler ve solunum yetmezliği sonucu meydana gelen ölüm);
- *E.M. ve diğerleri/Romanya* (k.k.), 2014, § 56 (Hastanede ameliyat sonrası bakteriyel bir enfeksiyon sonucu meydana gelen ölüm);
- *Buksa/Polonya* (k.k.), 2016, §§ 15-16 (Bebeğin karaciğerinde teşhis edilmemiş kötü huylu olmayan bir tümör nedeniyle ölümü).

b. Kazalar

230. Mahkeme, bilhassa aşağıda belirtilen durumlarda, Devletin bir kaza sırasında bir kişinin ölümüne ilişkin etkili bir adli çözüm yolu sunmadığı sonucuna varmıştır:

- İç hukuktaki davanın ulusal makamlar tarafından özen gösterilmemesi nedeniyle aşırı uzun sürmesi (*Anna Todorova/Bulgaristan*, 2011, § 83; *Igor Chevtchenko/Ukrayna*, 2012, § 61 ; *Starčević/Hırvatistan*, 2014, § 67 ; *Mučibabić/Sırbistan*, 2016, § 135 ; *Sıdika İmren/Türkiye*, 2016, § 67; *Fergec/Hırvatistan*, 2017, §§ 41-42);
- Delil yönetiminde, davaya ilişkin olayları ve daha sonra açılan davalarda suçlanan kişilerin sorumluluklarını tespit etme ihtimalini azaltan eksikliklerin meydana gelmesi (*Ciechońska/Polonya*, 2011, § 75; *Antonov/Ukrayna*, 2011, § 50; *Vovk ve Bogdanov/Rusya*, 2020, § 77).

231. Buna karşın, aşağıdaki durumlarda, Mahkeme, suçlu olarak kabul edilebilecek kişilerin cezai, disiplinle ilgili veya hukuki sorumluluğunun ortaya konulmasını sağlayan bir mekanizmanın bulunmadığı sonucuna varmamıştır:

- *Furdik/Slovakya* (k.k.), 2008, (Bir dağcının ölümü);
- *Koceski/Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti* (k.k.), 2013, § 28 (Çocuk parkında üzerine ağır beton sütunlar düşen bir çocuğun ölümü);
- *Cavit Tınarlıoğlu/Türkiye*, 2016, § 125 (Kordon altına alınmamış bir yüzme alanında yüzdüğü sırada, motorlu teknenin çarptığı bir başvuranın maruz kaldığı ciddi yaralanmalar);
- *Mikhno/Ukrayna*, 2016, § 151 (Halka açık bir hava gösterisine katılan kişilerin ölümüne yol açan, bir askeri uçağın yere çakılması);
- *Çakmak/Türkiye* (k.k.), 2017, § 34 (Başvuranların bir yakınına, bir ilkokulun bahçesinde bulunan ağaçtan çam kozalakları topladığı sırada elektrik çarpması);
- *Aktaş/Türkiye* (k.k.), 2003, § 29 (Motosiklet kullanan başvuranın oğlunun bir kamyonete çarpması sonucu hayatını kaybetmesi);
- *Huci/Romanya*, 2024, §§ 59-60 (Başvuranların akrabasının, test uçuşu sırasında sertifikasız küçük bir ultralight motorlu uçağın düşmesi sonucu ölümü).

Anılan Davalar Dizini

İşbu rehberde anılan içtihatlar, Mahkeme tarafından verilen karar ve hükümler ile Avrupa İnsan Hakları Komisyonunun ("Komisyon") karar ve raporlarına atıfta bulunmaktadır.

Davanın isminin ardından belirtilen özel bir ibare bulunmaksızın yapılan atıf, Mahkemenin bir Dairesi tarafından verilen esasa ilişkin bir kararla ilgilidir. "(k.k.)" ifadesi, Mahkemenin kabul edilebilirlik hakkında verdiği bir karara atıfta bulunmaktadır ve "[BD]" ifadesi ise, davanın Büyük Daire tarafından incelendiği anlamına gelmektedir.

Mevcut güncelleme tarihinde, Sözleşme'nin 44. maddesi anlamında "kesinleşmemiş" olan Daire kararları, aşağıda yer alan listede yıldız işaretiyle (*) belirtilmektedir. Sözleşme'nin 44. maddesinin 2. fıkrası şu şekildedir:

- "a) Tarafların davanın Büyük Daireye gönderilmesini talep etmeyeceklerini belirtmeleri halinde; veya
b) Karar tarihinden üç ay sonra, davanın Büyük Daireye gönderilmesinin talep edilmemesi durumunda; ya da
c) Büyük Daire Kurulunun Sözleşme'nin 43. maddesi uyarınca dile getirilen davanın gönderilmesi talebini reddetmesi halinde, Daire kararı kesinleşmektedir".

Şayet Büyük Daire Kurulu davanın gönderilmesi talebini kabul ederse, Dairenin kararı hükümsüz olmaktadır ve Büyük Daire daha sonra kesinleşmiş bir karar verecektir.

Rehberin elektronik versiyonunda atıf yapılan davaların bağlantıları, Mahkeme içtihatlarına (Büyük Daire, Daire ve Komite tarafından verilen karar ve hükümler, bildirilen davalar, istişari görüşler ve içtihatlarla ilişkin Bilgi Notu'ndan alıntı yapılan hukuki özetler), Komisyon içtihatlarına (kararlar ve raporlar) ve Bakanlar Komitesinin kararlarına erişimi sağlayan HUDOC veri tabanına (<http://hudoc.echr.coe.int/fre>) yönlendirmektedir. Bazı Komisyon kararları, HUDOC veri tabanında yer almamaktadır ve yalnızca Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Yıllık Rehberi'nin ilgili cildinde yayımlanmış haliyle mevcuttur.

Mahkeme, karar ve hükümlerini, iki resmi dili olan İngilizce ve/veya Fransızca dillerinde vermektedir. HUDOC veri tabanı aynı zamanda, Mahkemenin başlıca davalarından bazılarına ilişkin otuzdan fazla dilde yapılmış gayriresmi çeviriye erişimi sağlamaktadır. Ayrıca, söz konusu veri tabanı, üçüncü kişiler tarafından elektronik ortamda sunulan yüz kadar içtihat derlemesine ulaşmayı sağlayan bağlantıları içermektedir.

—A—

- [A ve B/Gürcistan](#), no. 73975/16, 10 Şubat 2022
[A ve B/Rusya](#), no. 48442/16 ve 48831/16, 2 Haziran 2020
[Abuyeva ve diğerleri/Rusya](#), no. 27065/05, 2 Aralık 2010
[Adıyaman/Türkiye](#) (k.k.), no. 58933/00, 9 Şubat 2010
[Aftanache/Romanya](#), no. 999/19, 26 Mayıs 2020
[Ağdaş/Türkiye](#), No. 34592/97, 27 Temmuz 2004
[Ahmet Özkan ve diğerleri/Türkiye](#), no. 21689/93, 6 Nisan 2004
[Ainis ve diğerleri/İtalya](#), no. 2264/12, 14 Eylül 2023
[Akdeniz ve diğerleri/Türkiye](#), no. 23954/94, 31 Mayıs 2001
[Akdoğan/Türkiye](#), no. 46747/99, 18 Ekim 2005
[Akkum ve diğerleri/Türkiye](#), no. 21894/93, AİHM 2005-II (özetler)
[Akeliéné/Litvanya](#), no. 54917/13, 16 Ekim 2018
[Akkum ve diğerleri/Türkiye](#), no. 21894/93, AİHM 2005-II (özetler)
[Aktaş/Türkiye](#), no. 24351/94, AİHM 2003-V (özetler)
[Al Nashiri/Polonya](#), no. 28761/11, 24 Temmuz 2014
[Al-Saadoon ve Mufdhi/Birleşik Krallık](#), no. 61498/08, AİHM 2010
[Al-Skeini ve diğerleri/Birleşik Krallık](#) [BD], no. 55721/07, AİHM 2011

Albekov ve diğerleri/Rusya, no. 68216/01, 9 Ekim 2008
Alhowais/Macaristan, no. 59435/17, 2 Şubat 2023
Alkhatib ve diğerleri/Yunanistan, no. 3566/16, 16 Ocak 2024
Ali ve Ayşe Duran/Türkiye, no. 42942/02, 8 Nisan 2008
Alkın/Türkiye, no. 75588/01, 13 Ekim 2009
Altuğ ve diğerleri/Türkiye, no. 32086/07, 30 Haziran 2015
Amuyeva ve diğerleri/Rusya, no. 17321/06, 25 Kasım 2010
Andronicou ve Constantinou/Kıbrıs, 9 Ekim 1997, *Karar ve Hükümler Derleme si* 1997
Angelova/Bulgaristan, no. 38361/97, AİHM 2002-IV
Anna Todorova/Bulgaristan, no. 23302/03, 24 Mayıs 2011
Antonov/Ukrayna, no. 28096/04, 3 Kasım 2011
Armani Da Silva/Birleşik Krallık [BD], no. 5878/08, 30 Mart 2016
Arskaya/Ukrayna, no. 45076/05, 5 Aralık 2013
Asiye Genç/Türkiye, no. 24109/07, 27 Ocak 2015
Aslakhanova ve diğerleri/Rusya, no. 2944/06 ve 4 diğer başvuru, 18 Aralık 2012
Association "21 Aralık 1989" ve diğerleri/Romanya, no. 33810/07 ve 18817/08, 24 Mayıs 2011
Ataman/Türkiye, no. 46252/99, 27 Nisan 2006
Avşar/Türkiye, no. 25657/94, AİHM 2001-VII (özetler)
Aydoğdu/Türkiye, no. 40448/06, 30 Ağustos 2016

—B—

Baişsaieva/Rusya, no. 74237/01, 5 Nisan 2007
Bajić/Hırvatistan, no. 41108/10, 13 Kasım 2012
Bakan/Türkiye, no. 50939/99, 12 Haziran 2007
Banel/Litvanya, no. 14326/11, 18 Haziran 2013
Barbu Anghelescu/Romanya, no. 46430/99, 5 Ekim 2004
Bayrak ve diğerleri/Türkiye, no. 42771/98, 12 Ocak 2006
Bazorkina/Rusya, no. 69481/01, 27 Temmuz 2006
Beker/Türkiye, no. 27866/03, 24 Mart 2009
Beksultanova/Rusya, no. 31564/07, 27 Eylül 2011
Bektaş ve Özalp/Türkiye, no. 10036/03, 20 Nisan 2010
Benzer ve diğerleri/Türkiye, no. 23502/06, 12 Kasım 2013
Besen/Türkiye (k.k.), no. 48915/09, 19 Haziran 2012
Betaiev ve Betaieva/Rusya, no. 37315/03, 29 Mayıs 2008
Bilbija ve Blažević/Hırvatistan, no. 62870/13, 12 Ocak 2016
Binnur Uzun ve diğerleri/Türkiye, no. 28678/10, 19 Eylül 2017
Bişar Ayhan ve diğerleri/Türkiye, no. 42329/11 ve 47319/11, 18 Mayıs 2021
Blijakaj ve diğerleri/Hırvatistan, no. 74448/12, 18 Eylül 2014
Boso/İtalya (k.k.), no. 50490/99, 5 Eylül 2002
Boudaieva ve diğerleri/Rusya, no. 15339/02 ve 4 diğer başvuru, AİHM 2008 (özetler)
Boukrourou ve diğerleri/Fransa, no. 30059/15, 16 Kasım 2017
Boychenko/Rusya, no. 8663/08, 12 Ekim 2021
Branko Tomašić ve diğerleri/Hırvatistan, no. 46598/06, 15 Ocak 2009
Brecknell/Birleşik Krallık, no. 32457/04, 27 Kasım 2007
Brincat ve diğerleri/Malta, no. 60908/11 ve 4 diğer başvuru, 24 Temmuz 2014
Bubbins/Birleşik Krallık, no. 50196/99, AİHM 2005-II (özetler)
Buksa/Polonya (k.k.), no. 75749/13, 31 Mayıs 2016
Buldan/Türkiye, no. 28298/95, 20 Nisan 2004
Byrzykowski/Polonya, no. 11562/05, 27 Haziran 2006

—C—

Çakmak/Türkiye (k.k.), no. 34872/09, 21 Kasım 2017

[Çakmakçı/Türkiye](#) (k.k.), no. 3952/11, 2 Mayıs 2017
[Calvelli ve Ciglio/İtalya](#) [BD], no. 32967/96, AİHM 2002-I
[Carter/Rusya](#), no. 20914/07, 21 Eylül 2021
[Cavit Tınarlıoğlu/Türkiye](#), no. 3648/04, 2 Şubat 2016
[Cecilia Pereira Henriques ve diğerleri/Lüksemburg](#) (k.k.), no. 60255/00, 26 Ağustos 2003
[Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpeanu/Romanya](#) [BD], no. 47848/08, AİHM 2014
[Cerf/Türkiye](#), no. 12938/07, 3 Mayıs 2016
[Cevrioğlu/Türkiye](#), no. 69546/12, 4 Ekim 2016
[Choreftakis ve Choreftaki/Yunanistan](#), no. 46846/08, 17 Ocak 2012
[Ciechońska/Polonya](#), no. 19776/04, 14 Haziran 2011
[Cummins ve diğerleri/Birleşik Krallık](#) (k.k.), no. 27306/05, 13 Aralık 2005

—D—

[Daraibou/Hırvatistan](#), no. 84523/17, 17 Ocak 2023
[De Donder ve De Clippel/Belçika](#), no. 8595/06, 6 Aralık 2011
[Denizci ve diğerleri/Kıbrıs](#), no. 25316-25321/94 ve 27207/95, AİHM 2001-V
[Derenik Mkrtchyan ve Gayane Mkrtchyan/Ermenistan](#), no. 69736/12, 30 Kasım 2021
[Dimakryan/Ermenistan](#), no. 29906/14, 17 Ekim 2023
[Dodov/Bulgaristan](#), no. 59548/00, 17 Ocak 2008
[Dumpe/Letonya](#) (k.k.), no. 71506/13, 16 Ekim 2018
[Durdaj ve diğerleri/Arnavutluk](#), no. 63543/09 ve 3 diğer başvuru, 7 Kasım 2023
[Dzieciak/Polonya](#), no. 77766/01, 9 Aralık 2008

—E—

[E.M. ve diğerleri/Romanya](#) (k.k.), no. 20192/07, 3 Haziran 2014
[Edwards/Birleşik Krallık](#), 16 Aralık 1992, A Serisi no. 247-B
[Emars/Letonya](#), no. 22412/08, 18 Kasım 2014
[Emin ve diğerleri/Kıbrıs, Yunanistan ve Birleşik Krallık](#) (k.k.), no. 59623/08 ve diğer 6 başvuru, 3 Haziran 2010
[Enukidze ve Girgvliani/Gürcistan](#), no. 25091/07, 26 Nisan 2011
[Enzile Özdemir/Türkiye](#), no. 54169/00, 8 Ocak 2008
[Erdoğan ve diğerleri/Türkiye](#), no. 19807/92, 25 Nisan 2006
[Eremiášová ve Pechová/Çek Cumhuriyeti](#) (gözden geçirme), no. 23944/04, 20 Haziran 2013
[Ergi/Türkiye](#), 28 Temmuz 1998, *Karar ve Hükümler Derlemesi* 1998-IV
[Estamirov ve diğerleri/Rusya](#), no. 60272/00, 12 Ekim 2006
[Estemirova/Rusya](#), no. 42705/11, 31 Ağustos 2021
[Eugenia Lazăr/Romanya](#), no. 32146/05, 16 Şubat 2010
[Evans/Birleşik Krallık](#) [BD], no. 6339/05, AİHM 2007-I
[Evrin Öktem/Türkiye](#), no. 9207/03, 4 Kasım 2008

—F—

[F.G./İsveç](#) [BD], no. 43611/11, 23 Mart 2016
[Fergec/Hırvatistan](#), no. 68516/14, 9 Mayıs 2017
[Fernandes de Oliveira/Portekiz](#) [BD], no. 78103/14, 31 Ocak 2019
[Finogenov ve diğerleri/Rusya](#) (k.k.), no. 18299/03 ve 27311/03, 18 Mart 2010
[Finogenov ve diğerleri/Rusya](#), no. 18299/03 ve 27311/03, AİHM 2011 (özetler)
[Fountas/Yunanistan](#), no. 50283/13, 3 Ekim 2019
[Furdík/Slovakya](#) (k.k.), no. 42994/05, 2 Aralık 2008

—G—

[G.N. ve diğerleri/İtalya](#), no. 43134/05, 1 Aralık 2009
[Gard ve diğerleri/Birleşik Krallık](#) (k.k.), no. 39793/17, 27 Haziran 2017

Gheorghe/Romanya (k.k.), no. 19215/04, 22 Eylül 2005
Giuliani ve Gaggio/İtalya [BD], no. 23458/02, AİHM 2011 (özetler)
Gjikondi ve diğerleri/Yunanistan, no. 17249/10, 21 Aralık 2017
Glass/Birleşik Krallık (k.k.), no. 61827/00, 18 Mart 2003
Gökdemir/Türkiye (k.k.), no. 66309/09, 19 Mayıs 2015
Goncalves Monteiro/Portekiz, no. 65666/16, 15 Mart 2022
Gongadze/Ukrayna, no. 34056/02, AİHM 2005-XI
Gorovenky ve Bugara/Ukrayna, no. 36146/05 ve 42418/05, 12 Ocak 2012
Güleç/Türkiye, 27 Temmuz 1998, *Karar ve Hükümlerin Derlemesi* 1998-IV
Kıbrıs/Türkiye [BD], no. 25781/94, AİHM 2001-IV
Gurtekin ve diğerleri/Kıbrıs (k.k.), no. 60441/13 ve diğer 2 başvuru, 11 Mart 2014
Gürcistan/Rusya (II) [BD] (esas), no. 38263/08, 21 Ocak 2021
Güzelyurtlu ve diğerleri/Kıbrıs ve Türkiye [BD], no. 36925/07, 29 Ocak 2019

—H—

Hanan/Almanya [BD], no. 4871/16, 16 Şubat 2021
Harrison ve diğerleri (k.k.), no. 44301/13, 25 Mart 2014
Hassan/Birleşik Krallık [BD], no. 29750/09, AİHM 2014
Hemsworth/Birleşik Krallık, no. 58559/09, 16 Temmuz 2013
Hiller/Avusturya, no. 1967/14, 22 Kasım 2016
Hovhannisyan ve Karapetyan/Ermenistan, no. 67351/13, 17 Ekim 2023
Hristozov ve diğerleri/Bulgaristan, no.47039/11 ve 358/12, AİHM 2012 (özetler)
Huci/Romanya, no.55009/20, 16 Nisan 2024
Hugh Jordan/Birleşik Krallık, no. 24746/94, 4 Mayıs 2001
Huohvanainen/Finlandiya, no. 57389/00, 13 Mart 2007

—I—

Igor Chevtchenko/Ukrayna, no. 22737/04, 12 Ocak 2012
İkincisoy/Türkiye, no. 26144/95, 27 Temmuz 2004
İlbeyi Kemaloğlu ve Meriye Kemaloğlu/Türkiye, no. 19986/06, 10 Nisan 2012
İlhan/Türkiye [BD], no. 22277/93, AİHM 2000-VII
Iorga/Moldova, no. 12219/05, 23 Mart 2010
İpek/Türkiye, no. 25760/94, AİHM 2004-II (özetler)
İssaieva ve diğerleri/Rusya, no. 57947/00 ve diğer 2 başvuru, 24 Şubat 2005
Israilov/Rusya, no. 21882/09 ve 6189/10, 24 Ekim 2023

—J—

Jaloud/Hollanda [BD], no. 47708/08, AİHM 2014
Jelić/Hırvatistan, no. 57856/11, 12 Haziran 2014
Jeanty/Belçika, no. 82284/17, 31 Mart 2020

—K—

Kagirov/Rusya, no. 36367/09, 23 Nisan 2015
Kakoulli/Türkiye, no. 38595/97, 22 Kasım 2005
Kalender/Türkiye, no. 4314/02, 15 Aralık 2009
Karpisiewicz/Polonya (k.k.), no. 14730/09, 11 Aralık 2012
Kats ve diğerleri/Ukrayna, no. 29971/04, 18 Aralık 2008
Kaya/Türkiye, 19 Şubat 1998, *Derleme* 1998-I
Keenan/Birleşik Krallık, no. 27229/95, AİHM 2001-III
Keller/Rusya, no. 26824/04, 17 Ekim 2013
Kelly ve diğerleri/Birleşik Krallık, no. 30054/96, 4 Mayıs 2001

Ketreb/Fransa, no. 38447/09, 19 Temmuz 2012
Khachiev ve Akaieva/Rusya, no. 57942/00 ve 57945/00, 24 Şubat 2005
Khayrullina/Rusya, no. 29729/09, 19 Aralık 2017
Kılıç/Türkiye, no. 22492/93, AİHM 2000-III
Kılınç ve diğerleri/Türkiye, no. 40145/98, 7 Haziran 2005
Kişmir/Türkiye, no. 27306/95, 31 Mayıs 2005
Kitanovska Stanojkovic ve diğerleri/Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti, no. 2319/14, 13 Ekim 2016
Klaas/Almanya, 22 Eylül 1993, A Serisi no. 269
Koceski/Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti (k.k.), no. 41107/07, 22 Ekim 2013
Koku/Türkiye, no. 27305/95, 31 Mayıs 2005
Kolevi/Bulgaristan, no. 1108/02, 5 Kasım 2009
Kolyadenko ve diğerleri/Rusya, no. 17423/05 ve diğer 5 başvuru, 28 Şubat 2012
Koseva/Bulgaristan (k.k.), no. 6414/02, 22 Haziran 2010
Kotelnikov/Rusya, no. 45104/05, 12 Temmuz 2016
Kotilainen ve diğerleri/Finlandiya, no. 62439/12, 17 Eylül 2020
Krastanov/Bulgaristan, no. 50222/99, 30 Eylül 2004
Kudra/Hırvatistan, no. 13904/07, 18 Aralık 2012
Kukhalashvili ve diğerleri/Gürcistan, no. 8938/07 ve 41891/07, 2 Nisan 2020
Kurt/Avusturya [BD], no. 62903/15, 15 Haziran 2021
Kushtova ve diğerleri/Rusya (No. 2), no. 60806/08, 21 Şubat 2017
Kutsarovi/Bulgaristan, no. 47711/19, 7 Haziran 2022

—L—

L.C.B./Birleşik Krallık, 9 Haziran 1998, *Karar ve Hükümler Derlemesi* 1998-III
Landi/İtalya, no. 10929/19, 7 Nisan 2022
Lambert ve diğerleri/Fransa [BD], no. 46043/14, AİHM 2015 (özetler)
Leray ve diğerleri/Fransa (k.k.), no. 44617/98, 16 Ocak 2001
Lopes de Sousa Fernandes/Portekiz [BD], no. 56080/13, 19 Aralık 2017
Lapshin/Azerbaycan, no. 13527/18, 20 Mayıs 2021

—M—

M. Özel ve diğerleri/Türkiye, No. 14350/05 ve diğer 2 başvuru, 17 Kasım 2015
Magomadov/Rusya, no. 68004/01, 12 Temmuz 2007
Mahmut Kaya/Türkiye, no. 22535/93, AİHM 2000-III
Maiorano ve diğerleri/İtalya, no. 28634/06, 15 Aralık 2009
Makaratzis/Yunanistan [BD], no. 50385/99, AİHM 2004-XI
Makharadze ve Sikharulidze/Gürcistan, no. 35254/07, 22 Kasım 2011
Makuchyan ve Minasyan/Azerbaycan ve Macaristan, no. 17247/13, 26 Mayıs 2020
Malik Babayev/Azerbaycan, no. 30500/11, 1 Haziran 2017
Mansuroğlu/Türkiye, no. 43443/98, 26 Şubat 2008
Marguš/Hırvatistan [BD], no. 4455/10, AİHM 2014 (özetler)
Marius Alexandru ve Marinela Ştefan/Romanya, no. 78643/11, 24 Mart 2020
Marousseva/Rusya (k.k.), no. 28602/02, 1 Haziran 2006
Mastromatteo/İtalya [BD], no. 37703/97, AİHM 2002-VIII
Mazepa ve diğerleri/Rusya, no. 15086/07, 17 Temmuz 2018
McCann ve diğerleri/Birleşik Krallık, 27 Eylül 1995, A Serisi no. 324
McKerr/Birleşik Krallık (k.k.), no. 28883/95, 4 Nisan 2000
Medova/Rusya, no. 25385/04, 15 Ocak 2009
Mehmet Şentürk ve Bekir Şentürk/Türkiye, no. 13423/09, AİHM 2013
Mendy/Fransa (k.k.), no. 71428/12, 4 Eylül 2018
Menson/Birleşik Krallık (k.k.), no. 47916/99, AİHM 2003-V
Meryem Çelik ve diğerleri/Türkiye, no. 3598/03, 16 Nisan 2013

Mezhiyeva/Rusya, no. 44297/06, 16 Nisan 2015
Mikayil Mammadov/Azerbaycan, no. 4762/05, 17 Aralık 2009
Mikhno/Ukrayna, no. 32514/12, 1 Eylül 2016
Mikiyeva ve diğerleri/Rusya, no. 61536/08 ve 4 diğer başvuru, 30 Ocak 2014
Mitić/Sırbistan, no. 31963/08, 22 Ocak 2013
Mocanu ve diğerleri/Romanya [BD], no. 10865/09 ve 2 diğer başvuru, AİHM 2014 (özetler)
Mojisjew/Polonya, no. 11818/02, 24 Mart 2009
Molie/Romanya (k.k.), no. 13754/02, 1 Eylül 2009
Mortier/Belçika, no. 78017/17, 4 Ekim 2022
Mosendz/Ukrayna, no. 52013/08, 17 Ocak 2013
Moussaïeva ve diğerleri/Rusya, no. 74239/01, 26 Temmuz 2007
Mučibabić/Sırbistan, no. 34661/07, 12 Temmuz 2016
Mustafa Tunç ve Fecire Tunç/Türkiye [BD], no. 24014/05, 14 Nisan 2015

—N—

Nafiye Çetin ve diğerleri/Türkiye, no. 19180/03, 7 Nisan 2009
Natchova ve diğerleri/Bulgaristan [BD], no. 43577/98 ve 43579/98, AİHM 2005-VII
Navalnyy/Rusya (n° 3), no. 36418/20, 6 Haziran 2023
Nemtsova/Rusya, no. 43146/15, 11 Temmuz 2023
Nencheva ve diğerleri/Bulgaristan, no. 48609/06, 18 Haziran 2013
Nesibe Haran/Türkiye, no. 28299/95, 6 Ekim 2005
Nicolae Virgiliu Tănase/Romanya [BD], no. 41720/13, 25 Haziran 2019
Nitecki/Polonya (k.k.), no. 65653/01, 21 Mart 2002
Nuray Şen/Türkiye (no. 2), no. 25354/94, 30 Mart 2004

—O—

O'Loughlin ve diğerleri/Birleşik Krallık (k.k.), no. 23274/04, 25 Ağustos 2005
Oğur/Türkiye [BD], no. 21594/93, AİHM 1999-III
Olewnik-Cieplińska ve Olewnik/Polonya, no. 20147/15, 5 Eylül 2019
Öneryıldız/Türkiye [BD], no. 48939/99, AİHM 2004-XII
Opuz/Türkiye, no. 33401/02, AİHM 2009
Orhan/Türkiye, no. 25656/94, 18 Haziran 2002
Oruk/Türkiye, no. 33647/04, 4 Şubat 2014
Osman/Birleşik Krallık, 28 Ekim 1998, *Karar ve Hükümler Derlemesi* 1998-VIII
Osmanoğlu/Türkiye, no. 48804/99, 24 Ocak 2008
Oyal/Türkiye, no. 4864/05, 23 Mart 2010
Özalp ve diğerleri/Türkiye, no. 32457/96, 8 Nisan 2004

—P—

Palić/Bosna-Hersek, no. 4704/04, 15 Şubat 2011
Parfitt/Birleşik Krallık (k.k.), no. 18533/21, 20 Nisan 2021
Pârvu/Romanya, no. 13326/18, 30 Ağustos 2022
Paşa ve Erkan Erol/Türkiye, no. 51358/99, 12 Aralık 2006
Paul ve Audrey Edwards/Birleşik Krallık, no. 46477/99, AİHM 2002-II
Penati/İtalya, no. 44166/15, 11 Mayıs 2021
Pentiacova ve diğerleri/Moldova (k.k.), no. 14462/03, AİHM 2005-I
Pereira Henriques/Lüksemburg, no. 60255/00, 9 Mayıs 2006
Perevedentsevy/Rusya, no. 39583/05, 24 Nisan 2014
Perk ve diğerleri/Türkiye, no. 50739/99, 28 Mart 2006
Pitalev/Rusya, no. 34393/03, 30 Temmuz 2009
Pitsiladi ve Vasilellis/Yunanistan, no. 5049/14 ve 5122/14, 6 Haziran 2023
Powell/Birleşik Krallık (k.k.), no. 45305/99, AİHM 2000-V

Pretty/Birleşik Krallık, no. 2346/02, AİHM 2002-III

—R—

R.R. ve diğerleri/Macaristan, no. 19400/11, 4 Aralık 2012
Rajkowska/Polonya (k.k.), no. 37393/02, 27 Kasım 2007
Ramsahai ve diğerleri/Hollanda [BD], no. 52391/99, AİHM 2007-II
Rantsev/Kıbrıs ve Rusya, no. 25965/04, AİHM 2010 (özetler)
Renolde/Fransa, no. 5608/05, AİHM 2008 (özetler)
Reynolds/Birleşik Krallık, no. 2694/08, 13 Mart 2012
Ribcheva ve diğerleri/Bulgaristan, no. 37801/16 ve diğer 2 başvuru, 30 Mart 2021
Romeo Castaño/Belçika, no. 8351/17, 9 Temmuz 2019
Rupa/Romanya (No. 1), no. 58478/00, 16 Aralık 2008

—S—

Salman/Türkiye [BD], no. 21986/93, AİHM 2000-VII
Safi ve diğerleri/Yunanistan, no. 5418/15, 7 Temmuz 2022
Şandru ve diğerleri/Romanya, no. 22465/03, 8 Aralık 2009
Saoud/Fransa, no. 9375/02, 9 Ekim 2007
Sarishvili-Bolkvadze/Gürcistan, no. 58240/08, 19 Temmuz 2018
Sašo Gorgiev/Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti, no. 49382/06, AİHM 2012 (özetler)
Scavuzzo-Hager ve diğerleri/İsviçre, no. 41773/98, 7 Şubat 2006
Scripnic/Moldova Cumhuriyeti, no. 63789/13, 13 Nisan 2021
Selahattin Demirtaş/Türkiye, no. 15028/09, 23 Haziran 2015
Selçuk /Türkiye, no.23093/20, 9 Temmuz 2024
Semache/Fransa, no. 36083/16, 21 Haziran 2018
Sergueï Chevtchenko/Ukrayna, no. 32478/02, 4 Nisan 2006
Sevim Güngör/Türkiye (k.k.), no. 75173/01, 14 Nisan 2009
Seyhan/Türkiye, no. 33384/96, 2 Kasım 2004
S.F./İsviçre, no. 23405/16, 30 Haziran 2020
Shafiyeva/Rusya, no. 49379/09, 3 Mayıs 2012
Sıdika İmren/Türkiye, no. 47384/11, 13 Eylül 2016
Šilih/Slovenya [BD], no. 71463/01, 9 Nisan 2009
Şimşek ve diğerleri/Türkiye, no. 35072/97 ve 37194/97, 26 Temmuz 2005
Sinim/Türkiye, no. 9441/10, 6 Haziran 2017
Şirin Yılmaz/Türkiye, no. 35875/97, 29 Temmuz 2004
Slimani/Fransa, no. 57671/00, AİHM 2004-IX (özetler)
Smiljanić/Hırvatistan, no. 35983/14, 25 Mart 2021
Soare ve diğerleri/Romanya, no. 24329/02, 22 Şubat 2011
Soares Campos/Portekiz, no. 30878/16, 14 Ocak 2020
Solska ve Rybicka/Polonya, no. 30491/17 ve 31083/17, 20 Eylül 2018
Starčević/Hırvatistan, no. 80909/12, 13 Kasım 2014
Stoyanova/Bulgaristan, no. 56070/18, 16 Haziran 2022
Stoyanovi/Bulgaristan, No. 42980/04, 9 Kasım 2010

—T—

T.V./Hırvatistan, no. 47909/19, 11 Haziran 2024
Tagayeva ve diğerleri/Rusya, no. 26562/07 ve diğer 6 başvuru, 13 Nisan 2017
Tagiyeva/Azerbaycan, no. 72611/14, 7 Temmuz 2022
Tahsin Acar/Türkiye [BD], no. 26307/95, AİHM 2004-III
Tanış ve diğerleri/Türkiye, no. 65899/01, AİHM 2005–VIII
Tanlı/Türkiye, no. 26129/95, AİHM 2001-III (özetler)
Tarariva/Rusya, no. 4353/03, AİHM 2006-XV (özetler)

Tekin ve Arslan/Belçika, no. 37795/13, 5 Eylül 2017
Tërshana/Arnavutluk, no. 48756/14, 4 Ağustos 2020
Timurtaş/Türkiye, no. 23531/94, AİHM 2000-VI
Tkheldze/Gürcistan, no 33056/17, 8 Temmuz 2021
Traskunova/Rusya, no. 21648/11, 30 Ağustos 2022
Trévalec/Belçika, no. 30812/07, 14 Haziran 2011
Troubnikov/Rusya, no. 49790/99, 5 Temmuz 2005
Tunç/Türkiye (k.k.), no. 45801/19, 22 Şubat 2022
Turluyeva/Rusya, no. 63638/09, 20 Haziran 2013

—U—

Ukrayna/Rusya (re Crimea), [BD], no. 20958/14 ve 38334/18, 25 Haziran 2024
Ursu/Romanya (k.k.), no. 58670/00, 3 Mayıs 2005

—V—

V/Çek Cumhuriyeti, no. 26074/18, 7 Aralık 2023
Van Colle/Birleşik Krallık, no. 7678/09, 13 Kasım 2012
Vakrilov/Bulgaristan (k.k.), no. 18698/06, 9 Ekim 2012
Valeriy Fouklev/Ukrayna, no. 6318/03, 16 Ocak 2014
Vanyo Todorov/Bulgaristan, no. 31434/15, 21 Temmuz 2020
Vardosanidze/Gürcistan, no. 43881/10, 7 Mayıs 2020
Varnava ve diğerleri/Türkiye [BD], no. 16064/90 ve diğer 8 başvuru, AİHM 2009
Vasılca/Moldova Cumhuriyeti, no. 69527/10, 11 Şubat 2014
Velikova/Bulgaristan, no. 41488/98, AİHM 2000-VI
Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve diğerleri/İsviçre, [BD], no. 53600/20, 9 Nisan 2024
Vilnes ve diğerleri/Norveç, no. 52806/09 ve 22703/10, 5 Aralık 2013
Vo/Fransa [BD], no. 53924/00, AİHM 2004-VIII
Volk/Slovenya, no. 62120/09, 13 Aralık 2012
Vovk ve Bogdanov/Rusya, no. 15613/10, 11 Şubat 2020

—W—

Wasilewska ve Katucka/Polonya, no. 28975/04 ve 33406/04, 23 Şubat 2010
Waresiak/Polonya (k.k.), no. 58558/13, 10 Mart 2020
Wiater/Polonya (k.k.), no. 42290/08, 15 Mayıs 2012

—Y—

Y ve diğerleri/Bulgaristan, no. 9077/18, 22 Mart 2022
Yabansu ve diğerleri/Türkiye, no. 43903/09, 12 Kasım 2013
Yotova/Bulgaristan, no. 43606/04, 23 Ekim 2012
Younger/Birleşik Krallık (k.k.), no. 57420/00, AİHM 2003-I
Yukhymovych/Ukrayna, no. 11464/12, 17 Aralık 2020
Yüksel Erdoğan ve diğerleri/Türkiye, no. 57049/00, 15 Şubat 2007

—Z—

Z/Polonya, no. 46132/08, 13 Kasım 2012
Zafer Öztürk/Türkiye, no. 25774/09, 21 Temmuz 2015
Zdjelar ve diğerleri/Hırvatistan, no. 80960/12, 6 Temmuz 2017
Zengin/Türkiye, no. 46928/99, 28 Ekim 2004
Zinatullin/Rusya, no. 10551/10, 28 Ocak 2020